

TERUGBLIK OOR DIE EERSTE

50 JAAR

1

9

0

2

1

9

5

2

Die Pretoriaanse Normaalkollege

DIE PRETORIASE NORMAALKOLLEGE

'N TERUGBLIK OOR VYFTIG JAAR

2 September 1902—2 September 1952

deur

(Professor aan die Universiteit van Pretoria.)

C. K. Oberholzer, D.Phil., D.Ed., Doc. Educ.

(Oud-Assistenthoof aan die Kollege.)

DIE STAATSDRUKKER,
PRETORIA.

G.P.-S.30950—1952-3—2,000.

INHOUDSOPGAWE

	BLADSY
VOORWOORD.....	4
INLEIDENDE OPMERKINGE.....	5
HOOFSUK I—DIE VOORSPEL TOT STIGTING.....	11
HOOFSUK II—DIE STIGTING SELF EN DIE VROEGSTE LOTGEVALLE.....	21
HOOFSUK III—DIE GRONDSLAG VAN DIE OPLEIDING AAN DIE INRIGTING WORD GELÊ.....	40
HOOFSUK IV—'N KWARTEEU VAN RUSTIGE VOORUITGANG EN VAN INGRY- PENDE VERANDERINGE.....	60
HOOFSUK V—DIE FASE VAN FENOMENALE GROEI.....	91
BYLAE—KYKIES IN DIE VERLEDE AAN DIE HAND VAN 'N REEKS PERSOONLIKE HERINNERINGE.....	128
DIE EERSTE KOLLEGELIED.....	152
DIE HUIDIGE KOLLEGELIED.....	154

VOORWOORD

AAN die begin van 1951 het die komitee wat kragtens die trustakte beheer uitoefen oor die Stigtingsfonds van die Pretoriase Normaalkollege besluit om die geskiedenis van die ontstaan en van die ontwikkeling van die inrigting gedurende die afgelope 50 jaar te laat te boek stel. Dit was die bedoeling van die komitee om die geskiedenis van die Kollege in die vorm van 'n ryklik geïllustreerde en populêr-wetenskaplik opgestelde brosjure die lig te laat sien gelyktydig met die voorgenome halfeeufeesviering in September 1952.

Met die vriendelike medewerking van die personeel van die Staatsargief is die argiefstukke van die Kollege sodanig gesistematiseer en georden dat 'n navorser sonder onnodige tydverlies en met gerief sy weg in die versameling opgehoopte oorspronklike bronnemateriaal kan vind. En toe daar iemand gevind moes word om die geskiedskrywing te onderneem, het die keuse van die komitee op prof. C. K. Oberholzer geval.

Prof. Oberholzer was jare lank aan die Kollegepersoneel verbonde, eers as dosent, en later, gedurende die tydperk Augustus 1944 tot April 1948, het hy as onderhoof, en by wyle ook as waarnemende hoof, opgetree. 'n Groot gedeelte van die geskiedenis van die inrigting het hy derhalwe persoonlik meegemaak. Hy is in die eerste plek filosoof en opvoedkundige; geskoolde historikus is hy nie, en hy wil hom dan ook nie daardie kwalifikasie toeëien nie. Hy het hom desnietemin daarop toegelê om die feite met simpatieke aanvoeling in hul ware perspektief te sien en weer te gee, en om hulle vervolgens te interpreteer in ooreenstemming met sy filosofies georiënteerde lewensbeskouing.

Hierdie boek word die wêreld ingestuur met die vertroue dat die etlike duisende tans nog diensdoende onderwysers en onderwyseresse, tesame met die oud-studente wat weens bereiking van die ouderdomsgrens of om ander redes die onderwysberoep vaarwel gesê het en vir wie die Pretoriase Normaalkollege 'n *Alma Mater* is, by die deurlees en deurblaai van die boek vervul mag word met aangename herinneringe uit vervloë dae.

Ten slotte 'n opregte woord van dank aan prof. dr. S. P. E. Boshoff, lid van die Stigtingskomitee, vir die nasien van die manuskrip.

J. M. Meyer.

PRETORIA, JUNIE 1952.

*Voorsitter: Stigtingsfonds van die
Pretoriase Normaalkollege.*

INLEIDENDE OPMERKINGE

DIE Pretoriase Normaalkollege bestaan. Dit is daar en wel êrens daar. Hieraan kan niemand twyfel nie. Die „kollege” kan aangewys word as synde geleë op ’n bepaalde plek waarop kenmerkende geboue en gebouekomplekse staan en wat deur strate en heinings afgegrens is. As sodanig is hy gelokaliseer en gedifferensieer. Die kollege as Normaalkollege is egter meer as geboue, dit is totaal iets anders. Sy besondere kwalifikasie as kollege of inrigting waar met norme of maatstawwe vir opvoeding en onderwys gewerk word, getuig hiervan. Geboue, gronde, meubels, dokument en papier is slegs soveel middele en kanale waardeur menslike bedrywighede kan gedy. Wat daar gesien en betas kan word, is die resultaat van menslike beplanning en aktiwiteit ter wille van iets anders. Hierdie iets anders kom uit die dimensies van die nie-waarneembare en reik verder as die grense van geboue en gronde. Dit kan die beste omskrywe word as die materialisering van ’n idee waaraan mense ter wille van mense deel het. Sonder die aandeel van die mens op grond van die opeisende krag van die idee is die hele kompleks in sy gelokaliseerdheid siel- en betekenisloos. Die mens het ontwerp ter wille van die idee van die mens.

Soos dinge vandag daar uitsien, was dit nie altyd nie en sal dit nie vir ewig en altyd bly nie. Daarvoor is die verganklikheid en die nietigheid van alles te vanselfsprekend en die besondere aandeel van die mens as draer van die idee te groot. Uitgaande van die bestaande stel die natuurlike nuuskierigheid van die mens vrae van die volgende aard: Waarom het die bestaande juis die vorm en voorkoms aangeneem wat dit tans besit? Was daar vroeër ander vorme en strukture? Waar en wanneer was die eerste vorme en hoedanig was hierdie vorme? Maar nog belangriker vrae maak hulle verskyning. Met watter doel is daar beplan? Wat was die aanleidende oorsaak of reeks oorsake daartoe? Dinge het tog nie sonder oorsaak geword wat hulle was of vandag is nie. Nou is dit die taak van die insigsoekende denke om die oorsaaklike samehange te probeer ontrafel. Vir die doel hiervan is dit van die allergrootste belang om steeds in die gedagte te hou dat die totstandkoming en die verloop van dinge van die aard waarvan hier melding gemaak word, die aandeel van die mens verraa. Die mens konsipieer en bring tot stand. Hierdie aandeel van die mens is alleen moontlik, omdat hy uit ander dimensies en uit iets anders as die konkreet-sintuiglike alleen lewe. Die werkinge van die natuur laat dinge ontstaan, maar ook vergaan. Binnekant hierdie natuurwetlikheid as meganiese kousaliteit tree die mens skeppend op. Hy bou ’n tweede wêreld, die wêreld van die kultuur. Hierdie mensgemaakte wêreld is alleen moontlik, omdat die mens ’n sin vir waardes het. Die sprekendste uit hierdie waarderyk is onteenseggelik die idee van die skone en die behoorlike. Met die skone en die behoorlike gaan ook gepaard die nuttige

en die lewensbevorderende. Menslike deelname aan die bestaande is veral 'n willende en waardebepalende deelname. Mense wat was, nes diegene wat is, het waardes gehuldig, doeleindes in die vooruitsig gestel en denkbeelde gekoester oor die behoorlike en pligmatige, die estetiese en die lewensbevorderende, die nuttige en die doeltreffende, ook via geboue en gebouekomplekse. Met betrekking tot die laasgenoemde was dit egter nie geboue terwille van geboue nie, maar ter wille van die mens of beter gesê: ter wille van die idee van die mens en by uitstek die idee van die behoorlike. Dinge wat deur die mens tot stand gebring word, getuig van doeleindes wat hy in die vooruitsig stel. Doeleindes impliseer waardes wat verweselik moet word. Hierdie doeleindes met hulle ingehoue waardemomente het beslis veroorsakende betekenis. Die idee van die behoorlike en die betaamlike wat vir sy lewe en die lewe van ander van betekenis is, laat die mens besluit en handel. Dit is kragtens intellek, wil en waardebeplanning dat die mens tot verandering van die bestaande in staat was en is.

Dit is onnodig om oor aangeleenthede van die voorgaande aard uit te wei. Uit wat gesê is, behoort dit duidelik te wees dat die Normaalkollege te Pretoria, soos ons hom vandag ken en sy aktiwiteite kan gadeslaan, in sy hele opset en werkwyse, ook in historiese verband, van waardes getuig. Dit was ter wille van doeleindes en ideale wat waardes impliseer dat daar 'n begin gemaak is, dat veranderinge aangebring is, dat die teenswoordige opset en werkwyse tot stand gekom het en dat eventuele veranderinge en uitbreidings aangebring sal word. Sy omvattende verlede getuig van die aandeel van mense en wel 'n aandeel in ideologies-opvoedkundige verband. Nou is daar wel geen bedrywigheid waaraan mense deel het waar waardes so onomwonde spreek as juis in 'n bedrywigheid soos opvoeding en onderwys nie en derhalwe ook in die opleiding en bekwaammaking van mense om opvoedings- en onderwyswerk te gaan doen.

Ons tydsrekening wil dat die inrigting wat as die Pretoriase Normaalkollege bekend staan, vanjaar 50 jaar oud sal wees. Dit beteken dat 'n halwe eeu van deelname aan die ryk van waardes en die verweseliking van spesifieke waardes agter die rug sal wees. In werklikheid sal die inrigting ouer as 50 jaar wees, want geruime tyd voordat die eerste student haar opwagting gemaak het, is daar reeds beplan en georganiseer. Die idee van opleiding is dus ouer as die opleiding van die partikuliere kwekelinge. Dit is verder tradisioneel van die kultuur van die Weste om na elke kwarteeu, halfeeu, eeu, anderhalfeeu, ens., die verlede doelbewus in herinnering te bring. In werklikheid word hierdeur getuienis gegee dat die mens baie groter erfgenaam as erflater is, dat hy uit die verlede leef en dat geen toekoms sonder 'n bydrae uit die verlede denkbaar is nie. Dit is derhalwe gepas dat 'n halwe eeu in die bestaan en lotgevallen van die inrigting in herinnering gebring sal word, want 'n volk het, ondanks alle tekortkominge en gebreke wat alle menslike bedrywigheede aankleef,

onberekenbaar gebaat uit die bedrywighede wat in en om die inrigting plaasgevind het. Niemand kan langs kwantitatiewe weg bereken en bepaal wat die invloed is wat sedert sy konsipiëring en insepisie daarvan uitgegaan het nie. Daar kan maar slegs gesê word dat dit onberekenbaar groot is. Diegene wat in die opvoeding en die moontlikhede daarvan glo, kan met vrymoedigheid konstateer dat duisende en nogeens duisende direk en indirek gebaat het, afgesien daarvan of hulle ooit aan die inrigting was of selfs van sy bestaan bewus is. Dit sou 'n betreurenswaardige verskynsel wees, indien die invloed van die inrigting tot sy eie grense beperk is. Die idee ken gelukkig geen grense nie! En wat is die inrigting anders as die kweekplek vir die idee om buitekant sy grense uitgedra te word? Mens kan die bedrywighede van 'n opleidingsinrigting dan ook sien as die doelbewuste selfrekenkap wat daar gegee word van die waardes wat sin en betekenis aan die bestaan van die mens gee. Dit het as hoofdoel om hom gedurig rekenkap te gee van die waardevolle erfgoed uit die verlede en om hierdie goedkeurenswaardige en nastrewenswaardige op gesistematiseerde, vereenvoudigde en verantwoordbare wyse aan die jonger lede van die gemeenskap te oorhandig. 'n Opleidingsinrigting soek as norminrigting juis die waardevolle uit die verlede, waaronder veral die hoogswaardevolle, om dit aan die volwassenes in die dop aan te bied, sodat die hoogswaardevolle ook vir hulle toekoms veroorsakende betekenis kan hê. Indien die diepere sin van die Van Riebeeckfeeste daarin geleë was dat die Europese deel van die bevolking van hierdie land hom probeer rekenkap gee het van die herkoms en die aard van sy kultuurerfenis en dit noodsaaklik was dat hy hom hiervan rekenkap moes gee, dan is dit ewe gebiedend dat mens jou rekenkap sal gee van die geskiedenis van 'n inrigting wat die Protestantse Christendom as kultuurskeppende en kultuurnormerende faktor deur opvoedkundige bemoeienisse wil laat gedy. 'n Volk mag sy erfenis nie vergeet nie en dus ewemin die vormende invloed van sy inrigtinge waar die norme geformuleer word om die erfenis suiwer te bewaar, te veredel en uit te bou. Die kenmerk van alle goeie opvoeding is juis sy konserwatiewe inslag. Om die waardes wat veroorsakende betekenis het en mensverheffend gewerk het, eenvoudig te negeer en ander in die plek daarvan te stel, beteken om met wapens te speel wat maklik progressiewe selfmoord kan veroorsaak.

Die Pretoriase Normaalkollege is verder die oudste inrigting vir hoër onderwys in die Transvaal. Hierdie feit dwing ons ewe-eens om na 50 jaar die blik verledewaarts te werp en om te kyk hoe dinge geword het wat hulle vandag is. Wat die Transvaal betref, is die Pretoriase Normaalkollege die plek waar die langste oor waardes en hulle betekenis vir die mensebestaan besin is. 'n Mens se historiese sin dwing jou om te vra oor watter waardes daar besin is, onder watter omstandighede daar besin is en wat die aard van die proses van vergestaltung van die waardes was. Wat is dit anders as die geskiedenis van die inrigting, of beter nog die geskiedenis

van die idee van die inrigting, of nog korrekter: Die geskiedenis van die idee van die behoorlike en pligmatige?

Wanneer die geskiedenis van 'n inrigting te boek gestel word, kan een van drie weë gevolg word. Eerstens kan 'n chronologiese weergawe onder bepaalde hoofde of selfs vermengd aangebied word van wat elke jaar of kwartaal oor die afgebakende periode plaasgevind het. Mens kan òf in besonderhede verval òf enkel die hoofgebeurtenisse aanraak. So'n benaderingswyse bestaan dan in die blote optekening en vermelding van gebeurtenisse soos hulle uit tydskrif, boek en dokument en selfs uit oorleweringe spreek. Die resultaat sal 'n tipiese dagboekkarakter dra. Dit sal 'n weergawe wees van feite en feitelijkhede sonder oorsaaklike verband en sonder interpretasie. Dit is 'n relaas van feite en gebeurtenisse qua feite en gebeurtenisse. Hieruit kan die belangstellende dan te wete kom wat op daardie dag en die dag daarna plaasgevind het en so aaneenlopend tot op die dag van hede. 'n Tweede benaderingswyse is om die gebeurtenisse na te gaan en hulle dan te interpreteer teen die agtergrond van persoonlike beskouinge en kritiek op die verlede in die lig van eie wense en verwagtinge vir die toekoms. Dit is eintlik 'n stuk persoonlike kritiek op die verlede en daarby meesal negatiewe kritiek, omdat die verloop van die gebeurtenisse nie was soos die skrywer dit wou gehad het nie. Die feite word dan benader met 'n houding van vooringenomenheid en selfs vooroordeel. Die betrokke feite moet slegs bevestig en ontken wat die outeur wil hê dat bevestig en ontken sal word. Nou is feite, waaronder ook historiese feite, lastige dinge met 'n eie dwingende en evidente karakter. As sodanig wil hulle nie altyd bevestig en ontken nie, met die gevolg dat die skrywer òf sy beskouinge nie bevestig kan kry nie òf om tog sy kritiek op gebeurtenisse deur die feite te laat bevestig, hierdie feite verdoesel of verdraai. Die feite word dan gedwing om by die eie kritiek in te pas. Dit lei tot 'n redenering van die antwoord na die som. Dit vereis eintlik geen kommentaar nie dat 'n sodanige benaderingswyse 'n allesbehalwe wetenskaplike is. Dit is 'n egte en regte benepe partypolitieke weg. Dit is eintlik 'n stuk apologetiek wat in sy apologetiese opset eensydig en spanningsvol is.

Daar is 'n derde benaderingswyse wat 'n sintese tussen die genoemde twee is en tog iets meer as 'n sintese is. Die uitgangspunt is die feite, soos hulle in woord en geskrif opgeteken staan. Hulle het die eerste en die laaste woord. Hulle staan as soveel empiriese onwegdoeselbaarhede. Die verlede met sy feite en gebeurtenisse was en as sodanig is dit onweerlegbaar en onomkeerbaar. Teenoor hierdie feite staan die skrywer waardebepalend vanuit sy situasie in ruimte en tydverloop. Geen geskiedskrywer en ook nie die teboeksteller van die geskiedenis van 'n inrigting is 'n blote passiewe registrasieapparaat nie. Hy is dwarskyker, maar daarby verklarende, interpreterende en singewende dwarskyker. Sy taak is om die samehange

tussen gebeurtenisse aan te toon deur die sin van die feite te vertolk. Dit beteken die ontrafeling van die sin van die verlede, nie van natuurverskynsels nie maar van menslike wil en waardebeplanning. Mense het waardes gehuldig; hulle het denkbeelde gekoester oor die behoorlike en die onbehoorlike, die loflike en die laakbare, oor wat bevorder en teengegaan moes word. Hieruit het die besondere gebeurtenisse voortgekom, want waaraan waarde geheg is, daaraan is gestalte gegee. Waar die geskiedenis die singewing of die interpretasie van die feite van die verlede is en wel feite waarby mense betrokke was, beteken dit om die doelveroorsakende aandeel van menslike wil en opset, menslike waardering, goed- en afkeuring aan te toon. Doeloorsoeke met hulle implikasies van waardemomente in 'n besondere rangorde van waardevoorkeur het vir die lewe van wil en keuse veroorsakende betekenis. In die geesteswetenskappe en dus ook in die geskiedenis, met inbegrip van die geskiedenis van 'n inrigting, moet ons verklaar. Sodanige verklaring is iets anders as die suiwere blootlegging van veroorsakingskondisies soos by die natuurwetenskappe. Om te verklaar, beteken om te verstaan en om te verstaan, beteken om die totaal van denkbeelde met betrekking tot die waardevolle en die goedkeurenswaardige so volledig moontlik bloot te lê. Om begrypend te verklaar, beteken dus om die optrede van die mens, 'n groep of 'n partikuliere persoon, te probeer verstaan deur die geheel van faktore en omstandighede binne- en buitekant die persoon in oënskouw te neem.

Die geskiedenis van 'n inrigting is binnekant grense die geskiedenis van persoonlikhede wat daarin optree. Hierdie persoonlikhede het waardes in 'n besondere rangorde van voorkeur gehuldig waaraan hulle gestalte probeer gee het. Ons het hier met die eenmalige en die onherhaalbare—die sogenaamde ideografiese—teenoor die algemene en die universeel-wetlike—die sogenaamde nomotetiese—te doen. Die nomotetiese het in die geskiedeniswetenskap geen plek nie en by implikasie ook nie in die geskiedenis van 'n inrigting nie. 'n Formulering onder wetlikhede is nie moontlik nie, want geen historiese figuur, geen opvoedkundige, geen organiseerder en trouens geen mens laat hom in die keurslyf van 'n -isme of die algemene inforseer nie. Om die sin van gebeurtenisse aan te toon, beteken om die mens agter die gebeurtenisse te probeer verstaan. Dit stel besonder hoë eise en word die ondersoeker tot besondere versigtigheid gedwing, want persoonlikhede is wat hulle was en nie wat ons van hulle probeer maak nie. Tog is dit ons wat in die blootlegging van die kousale verbande die interpretasie verrig. Hiervan kan geen historikus hom losmaak nie, sodat die subjektiewe element nimmer uitgeskakel kan word nie, maar dan 'n subjektiwiteit wat die geheel van feite in die raamwerk van hulle tyd en ruimtelikheid in sinvolle verband met mekaar probeer bring. Gedurig word vrae aan die verlede gestel, terwyl die beantwoording van hierdie vrae eintlik 'n uitlê van die verlede beteken. Geen hermeneutika van die verlede is sonder die erkenning van waardemomente moontlik nie, terwyl

geen uitlegkunde afdoende en finaal is nie. Daarvoor is die verlede onherhaalbaar en te eenmalig, daarvoor is die verlede te lewendig en wel omdat die lewende mens wat die verlede lewend moet maak, hierdie verlede in die raamwerk van eie groei en verandering sien, m.a.w. die verlede leef in die hede.

Dit is in die lig van hierdie derde benaderingswyse waarvan 'n kort uiteensetting hier aangebied is, dat die lotgevalle van die inrigting op skrif gestel sal word. Al word die benaderingswyse nie altyd uitdruklik vermeld nie, moet die feite in ieder geval teen daardie agtergrond gelees en verstaan word.

HOOFSTUK EEN

DIE VOORSPEL TOT STIGTING

DOKUMENT en getuienis stem ooreen en bevestig dat die stigting van die Pretoriase inrigting vir die opleiding van onderwysers en onderwyseresse plaasgevind het op Dinsdag, 2 September 1902. Dit is sy geboortedatum. Ruimtelik het dit plaasgevind op die terrein waar dit vandag nog staan. Wat lokaliteit betref, is dit tog merkwaardig, seker meer as net toeval of koïnsidensie, dat die inrigting geplant is in die onmiddellike suidelike oorkant van die woning en gronde van die destydse Britse resident, naamlik Rissikstraat 126. Dit was in hierdie woning dat die Regering van die Zuid-Afrikaansche Republiek sy ultimatum aan die Britse Regering laat oorhandig het en waar die ultimatum op las van laasgenoemde Regering op 11 Oktober 1899 verwerp is. Daar sal diegene wees wat in die ruimtelike aangrensing van die terreine ’n blote toevalligheid sien. Daar kan ook diegene wees wat hierin meer as die werking van die toeval bespeur, naamlik dat ’n onderwysersopleidingsinrigting ontstaan het om die idee wat agter die verwerping van die ultimatum geleë was, deur middel van opvoedingsdiens te gaan uitdra en uitbou, of selfs dat die inrigting in die loop van die jare een van die brandpunte vir die verspreiding van die idee moes word wat deur wapengeweld nie vernietig kon word nie. Sulke beskouinge kan as ideëspel beskou word, selfs as ydele gefilosofeer.

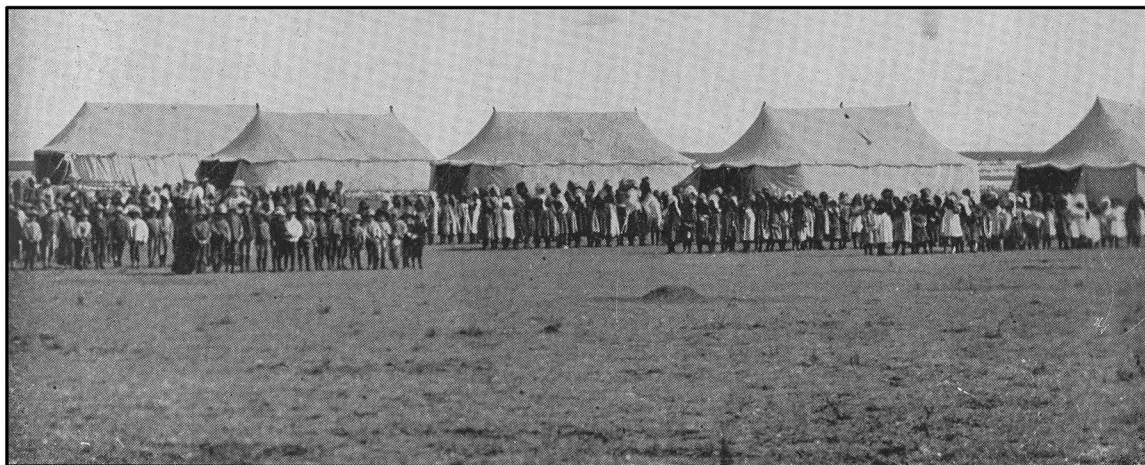
Maar is dit nie juis aan die hand van ’n sodanige ideëspel dat toevalligheid of koïnsidensie juis sin en betekenis kry nie? Enige gebeurtenis in die menselewe sonder die idee en sonder die rigtinggewende dryfkrag van die idee verlaag die gebeurtenis tot die vlak van die meganies-instinktiewe, ’n gegrepenheid deur Umweltgebondenheid. Agter die gebeurtenisse van die Driejarige Oorlog lê ideologiese botsinge; agter die feit van die aangrensing van die terreine kan ’n mens ook die onsigbare werking van die idee sien. Wie meen dat ’n mens alles logies kan verklaar, verklaar baie min. Daar is net so veel gronde om van die inwerkende krag van die realiteit van die idee uit te gaan en dat die „wonder”, die „snaaksheid” en die „toevalligheid” van die feit van die aangrensing ook deur ewigheids-werkinge verklaar moet word as om te sê dat die terrein waar die inrigting vandag geleë is, aangekoop is, omdat dit verkrygbaar was en dat dit toevallig aan die suidekant van die destydse residensie van die Britse verteenwoordiger geleë was. Maar genoeg hiervan.

Staatspresident S. J. P. Kruger

Net soos alle geboorte deur ’n voorgeboortelike periode voorafgegaan word, was dit ook hier die geval. Heelwat voorarbeid van ’n opvoedkundig-maatskaplike, staatkundig-ekonomiese en administratief-organisatoriese aard moes verrig word. Dienaagande moet heelwat vermeld word, want die materiële stigting is deur besondere beplanning voorafgegaan, wat tewens ook onder besondere omstandighede plaasgevind het.

Die periode 11 Oktober 1899 tot 31 Mei 1902 is in die Suid-Afrikaanse geskiedenis en veral vir die Transvaal en die Oranje-Vrystaat van besondere betekenis. Oor die aanleidende oorsake en die verloop van die vyandelikhede in al sy sieraad en skande word hier nie gehandel nie. Die uitslag van die stryd was dat twee Boererepublieke begrawe is. Hulle het Britse besittinge onder kroonkoloniebestuur geword. Die republikeinse staatsvorm het verdwyn, die bestuur het in die hand van vreemdes oorgegaan, die amptelike taal was Engels, vlag en volkslied was vir elkeen daarmee heen. Alles waarvoor goed en bloed opgeoffer was, het in rookdamp en as verdwyn; armoede en ellende was bykans nameloos; siekte en dood het sy ontsettende verskrikking meegebring, terwyl verterende spanning in die hart gelewe het of gesinslede mekaar ooit weer sou ontmoet. Mag en geweld het hulle sigbare uitwerkinge gehad. Wat in die harte van veroweraar en verowerde gelewe het, kan alleen by benadering gegis word. ’n Mens moet deurgaans in die gedagte hou dat die vrede van Vereeniging vir die opvoedkundige teorie en praktyk van die Transvaal heelwat ingehou het. Daar was ’n onmiddellike verlede en daar moes met die toekoms rekening gehou en voorsiening daarvoor gemaak word. Van histories-opvoedkundige kant moet melding gemaak word van konsentrasiekampe waarvan daar in die Transvaal ’n sestiental was en waarin daar in Maart 1902 ’n totaal van 52,571 blankes was, onder wie 22,363 kinders.

Kampskool

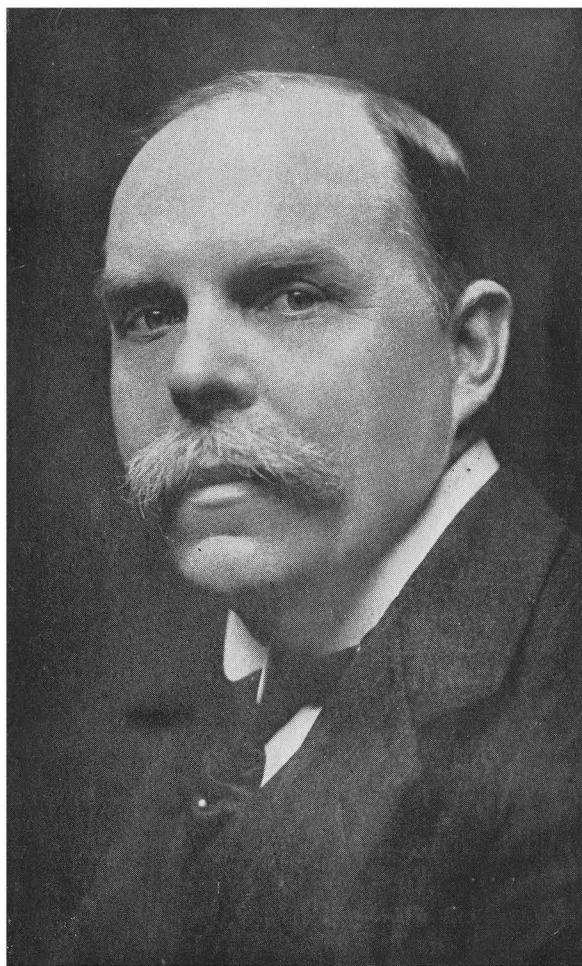
Oor die oogmerke met die stigting van die kampe en wat alles daarin afgespeel het, hoef hier nie gehandel te word nie. Die belangrike feit moet egter vermeld word dat daar tot die stigting van privaatskole in die kampe oorgegaan is, 'n suiwere onderneming van boerekant. Hierdie feit was die deurslaggewende faktor wat die Britse outoriteite op die gedagte gebring het om van owerheidsweë skole in die „refugee-camps” te stig met die doel om die onderwys onder een sentrale beheer te bring en die gees en strekking daarvan met die opvoedkundig-staatkundige doeleindes van die veroweraar te laat klop. Vir hierdie doel is 'n aparte onderwysdepartement in die verowerde gebiede gestig en moes 'n bekwame persoon as direkteur benoem word.

Kampskool

Alfred Milner, goewerneur aan die Kaap en hoë kommissaris vir Suid-Afrika, en die eerste goewerneur van die twee verowerde Republieke, het die belangrikheid van hierdie pos en derhalwe die noodsaaklikheid om die regte man daarvoor te kry, terdeë besef. Hy was maar al te bewus van die feit dat die uitslag van die stryd deur wapengeweld nie die saak vir Groot-Brittanje finaal sou beslis nie. Blywende oorwinning is die werk van die idee en die idee se beste bevorderaar is opvoeding en onderwys. Immers, wat 'n mens in die lewe aantref, is die werk van die idee en wat jy in die lewe aan verandering teweeg wil bring, is ewe-eens die werk van die idee. Volwassenes het hulle idees en hierdie ideologiese momente wat as stukrag vir hulle lewenspraktyke dien, is dikwels moeilik wysigbaar. Die toekoms lê in die hede en die beste materiaal van die hede vir die toekoms lê in die jeug. Daarom: wat 'n mens eendag in die lewe aan gesindheid en karakter, aan lewenspraktyk en lewensideale ingedra wil hê, daarmee moet 'n begin in die skool gemaak word. Dit is om hierdie rede dat Milner besondere

moeite gedoen het om die regte man vir hierdie so belangrike pos te kry. In Oktober 1900 het hy sekere mnr. E. B. Sargant vir die pos van waarnemende direkteur genader.

E. B. Sargant, Direkteur van Onderwys in die Oranjerivier-kolonie en Transvaal, 1900-1903

Laasgenoemde was 'n amptenaar van die Britse Staatsdienskommissie wat in 1900 besig was om die Engelse kolonies te bereis ten einde 'n rapport oor die onderwysmetodes in die verskillende geweste op te stel. Vir hierdie doel was hy op reis deur Kanada toe die uitnodiging hom bereik het. Hy het die uitnodiging aanvaar, hoewel hy in sy latere rapport aan Milner openhartig verklaar het:

„I was conscious that I never before regulated a large administrative machine and I doubted whether my capacities for such work were adequate”.

Hierdie gevoel van onvermoë by Sargant was egter onnodig want dit bly 'n ope vraag of iemand anders onder die besondere omstandighede 'n groter sukses van die administrasie van die onderwys kon maak. Pedagogies was hy goed onderlê, daarby besadigd en konsiliërend in woord en geskrif, maar tog 'n hartstogtelike voorstander van rykseenheid en dus ook die voorstander van verengelsing van die Afrikaanse jeug.

Mnr. Sargant het op 6 November 1900 in Kaapstad aangekom en hom onverwyld aan sy pligte gewy. In Desember van dieselfde jaar is hy na die twee Republieke om sake persoonlik te gaan besigtig. Die privaatskool te Groenpunt was vir hom 'n inspirasie, met die gevolg dat hy tot die oprigting van konsentrasiekampskole besluit het. Om die direkteur in sy afwesigheid te help, is later in elkeen van die twee nuwe kolonies 'n assistent-direkteur benoem. In Oktober 1901 is mnr. Fabian Ware in hierdie pos vir die Transvaal benoem, met hoofkwartier te Pretoria. Mnr. Sargant het sy indrukke gekry en op grond hiervan sy planne vir die toekoms opgestel. Afgesien van die ontoereikende aard van die onderwys-fasiliteite in die kampskole het ook die leerkragprobleem sy aandag geveg. Daar was geskoolde en ongeskoolde persone as onderwysers en onderwyseresse werksaam, maar afgesien van die ongeskoolde aantal was die getalle hopeloos ontoereikend. Die eerste duidelike deurbraak van die idee om opleidingsinrigtinge te stig, spreek uit 'n brief wat hy op 31 Desember 1901 vanuit Johannesburg aan Afrikaanse en Engelse onderwysers en onderwyseresse, werksaam in die kampskole, gerig het en waarin hy hulle samewerking en welwillendheid vra teenoor leerkragte wat ingevoer sou word om met die onderwys in die kampskole behulpsaam te wees. Hierdie brief lees o.a. as volg:—

„You probably know already that the school work in the Concentration Camps, for which you have offered your willing assistance, is growing so fast that it is no longer possible to find in the Colonies themselves an adequate supply of competent teachers. To meet this difficulty a number of thoroughly trained teachers from the British Isles have been put at my disposal, and will shortly be landing in South Africa . . .

The fear has been expressed that these new teachers are being brought out to replace those who are now teaching in the schools. There is no intention to replace any efficient master or mistress, though, as in all other professions, those who are really incompetent must fall out of the ranks. But there is one class of teachers for whom it is my desire to find substitutes. That is the class of very young teachers who show considerable promise of future power. Training colleges are being made ready in which they may learn more of their profession than they can do in the rough and tumble of a camp school. Through these training colleges I trust that we may prepare a generation of South African teachers fit to hold their own against any in the British Isles, or in other colonies, and when this is done there will be no need to apply to other sources for a supply of teachers for our schools”.

Die aangehaalde deel uit die betrokke brief laat duidelik blyk dat op 'n eie opleiding uit eie bodem om in eie behoeftes te voorsien, reeds besluit

was en dat die invoer van leerkragte inderdaad as 'n noodmaatreël beskou is.

'n Verdere gebeurtenis wat met die stigting van die Pretoriase inrigting in feitlik direkte verband gestaan het, was die groot onderwyskonferensie wat op inisiatief van mnr. Sargant te Johannesburg gehou is vanaf Dinsdag, 1 Julie, tot Donderdag, 10 Julie 1902. Dit was 'n gebeurtenis van buitengewone aard en betekenis, nie alleen vanweë die feit dat dit die grootste saamtrek van onderwysers(esse) in die geskiedenis van hierdie land was nie—en dit 'n rapsie meer as 'n maand na die vredesluiting—maar dat vriend en vyand, veroweraar en verowerde, onder moeilike omstandighede saamgekom het om te konfereer oor sake betreffende die opvoedkundige teorie en praktyk van die toekoms.

Dit is buitengewoon interessant om die notule van die eerste voorlopige reëlingsvergadering te raadpleeg. Dit dra die volgende opskrif:—

„Minutes of a Preliminary Meeting of some of the influential residents of Johannesburg—held on Friday, May 9th, to arrange for a conference of Teachers of the Transvaal and the O.R.C.—in Johannesburg, from Tuesday, July 1st to Thursday, July 10th”.

Elf persone, behalwe die direkteur self, was aanwesig. Verder lees ons:—

„At the request of Mr Sargant Mr Reunert took the Chair. Mr Sargant, Director of Education, dwelt upon the great importance of holding a united Conference of Teachers in Town and Refugee Camp Schools of the Transvaal and O.R.C. rather than two separate conferences at Pretoria and Bloemfontein. He estimated the number of Teachers who would avail themselves of this opportunity at from 500–600”.

Die oorspronklike plan was om die konferensie in die konsentrasiekamp te Irene te hou. Maar as gevolg van ongunstige weersomstandighede gedurende die herfsmaande van 1902 en die onvermoë van die direkteur van burgerkampe om die nodige onderdak in tente met alles wat hiermee saamgaan, te verkry, is van Irene as vergaderplek afgesien. Daar is toe op Johannesburg besluit. Maar ook hier het die huisvestingsprobleem die meeste hoofbrekens veroorsaak. 'n Verdere vyftal vergaderinge is gehou, waarvan die hoofskottel telkens die huisvestingsprobleem was. Op 13 Junie kon vir 613 die nodige onderdak gevind word, terwyl 650 daarom gevra het. Die idealisme van Sargant en die geloof waarin hy die organisasie aangepak het, verdien 'n mens se bewondering en hoogagting.

Die konferensie het in die Wandererssaal plaasgevind. Volgens koerantberigte van daardie dae het 750 uit 'n totaal van nagenoeg 1,000 onderwysers(esse) in die twee kolonies die saamtrek bygewoon. Oor die program insake voordragte oor prinsipiële, didaktiese en organisatoriese aangeleenthede, met insluiting van onthale, ontspanning, vermaaklikhede en selfs die treindrukke, hoef hier nie gehandel te word nie. Vir die doel van die geskiedenis van die Pretoriase inrigting is die toespraak van mnr. Sargant die oggend met die amptelike opening die belangrikste, insonderheid

dié deel wat oor die opleiding van onderwysers(esse) handel. Hierin lê waarskynlik die hoogtepunt van die voorspel tot stigting. Ons haal aan uit „The Star” van Woensdag, 2 Julie 1902.

„Let me now come to a matter of more permanent interest, the status and prospects of teachers, under the education departments of the two colonies. These are matters of vital interest to almost everyone present. The provision for the training of teachers may fitly occupy the first place in this part of my address. It is proposed that the training colleges, or, to use a better expression, the normal schools, shall be sufficiently numerous and sufficiently spacious to ensure that every future teacher required in the two colonies shall receive a thorough professional training. During the next two or three years complete arrangements cannot be made, since the normal schools will have to be gradually built, equipped and furnished with an adequate staff of skilled instructors. While this is being done, it will be necessary to rely upon the services of many of those who have already shown such devotion to and such natural aptitude for, the work of teaching in the town and camp schools. Among the younger members of the staff many will no doubt be willing to enter, as soon as possible, one or other of the normal schools and to acquire the professional training that will double the value of their work. Others will be absorbed into the duties of home life, and will cease to be teachers. During this transition period it will be necessary to call upon the resources of England and of her colonies as has already been done with such remarkable success for a supply of fully trained teachers. But when the normal schools are fully equipped, Transvaal and the Orange River Colony ought to be able to supply themselves. I hope that there will be normal schools not only in Pretoria, Bloemfontein, and Johannesburg, but also at many of the larger district towns such as Heidelberg, Middelburg, Potchefstroom, Kroonstad and Ladybrand. Though all these cannot be of equal importance, the normal schools in the capitals of the two colonies and in Johannesburg ought to put out year by year a supply of the most highly trained teachers. The second point that I make is that the normal schools should not be places to which students resort once, and once only, in their lives. The normal school is a place to which teachers should return, after a certain number of years spent in practical teaching, to improve their professional qualifications. I look forward to three classes of certificates: the first to be gained by those who have passed a literary standard equivalent to matriculation at one of the recognised universities, and who have subsequently spent a year in the normal school; the second certificate to be accorded to those who attain the rank of Bachelor of Arts and who afterwards spend a second year in the normal school for further professional training; the third class of certificate to be bestowed on only a few of those who have obtained the certificate of the second order. The qualification in this case should be the writing of a thesis of approved merit on some education subject. Each grade of certificate should carry with it certain privileges sufficient to induce teachers to strive for it. The certificate of lowest grade should be the qualification to practise as an assistant teacher in a Government school. The certificate of the second grade should carry with it the right to be head master or head mistress, and the third grade should be required of those who are eligible to become inspectors and heads of district schools.

My third point is that normal schools training should be free to all of sufficient ability. Thus there will be an avenue of promotion for everyone, however poor his or her circumstances, from the lowest grade to the highest provision being made in each case that, should the applicant leave the service of the Department before the completion of a term of service considered as the equivalent for the training given, the sum expended upon such training should be refunded.

It would be unwise to say that the whole education of teachers in these colonies should be free, although in my own judgment the best policy is to make as liberal provision as possible for training those who are to have in their hands the instruction of the future generation. But at the present time, when both Dutch and English inhabitants of the Transvaal and Orange River Colony have become impoverished through the long continuance of the war, it is almost a necessity that young teachers should be equipped for their profession without any out-of-pocket charges to their parents or themselves. It must be remembered that, even if the education given to candidates to fit them for teaching posts in the two colonies, is free, a sacrifice of immediate earnings has to be made on the part of the candidates. Girls and boys of sufficient ability to be chosen for admission to the normal school could well earn a moderate salary for their own maintenance during time devoted to their professional course. The expence to the state of every candidate trained for three years for the teaching profession is not likely to be less than £200; at the same time an equal sum will have to be surrendered on the part of any candidate who chooses to enter the normal school. The bargain, therefore, is not an unfair one as between the State and the individual ”.

Die hier aangehaalde gedeelte van die toespraak van mnr. Sargant laat duidelik blyk dat die organisatoriese aspek en die algemene beleid insake onderwysersopleiding reeds ’n goeie end moes gevorder het. Dat sulks die geval was, sal in die volgende hoofstuk nader toegelig word. Ten tye van die Johannesburgse konferensie was van owerheidsweë nog niks ampteliks gepubliseer nie. Die volgende afleidinge kan egter reeds gemaak word:—

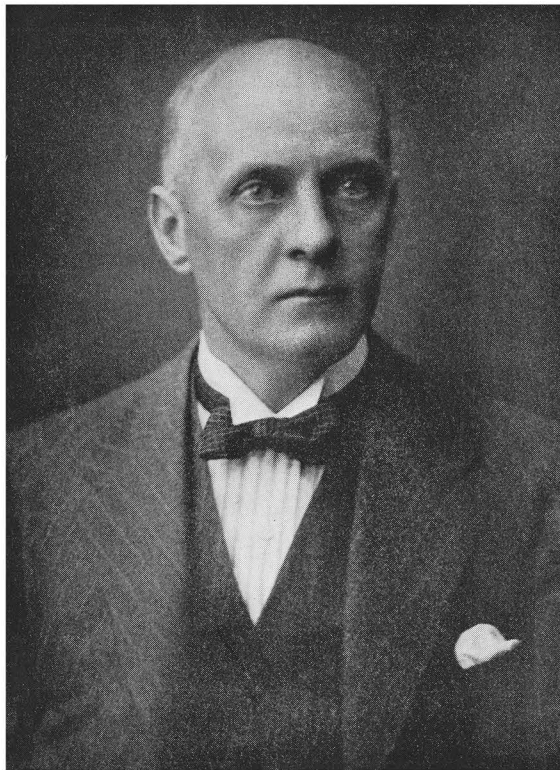
- (a) dat wat die Transvaal betref, daar reeds amptelik besluit moes gewees het tot die oprigting van Normaalskole te Pretoria en Johannesburg;
- (b) dat opleiding vir die onderwysberoep as absoluut essensieel vir die suksesvolle en verantwoordbare beoefening daarvan beskou is;
- (c) dat die aard van die deelname van die mens aan die ryk van die geestelike kultuur in ’n buitengewone mate van opvoeding en onderwys afhanklik is;
- (d) dat opleiding homself telkens moet vernuwe, m.a.w. dat die praktyk met die oog op sy verbetering telkens in die lig van nuwe beskouinge aangaande mens en lewe hersien moet word;
- (e) dat die gehalte en die duur van die opleiding die status en die promosiegeleenthede in die diens sal bepaal;
- (f) dat die reg tot opleiding vir die beroep op demokratiese grondslag moet berus, d.w.s. gelyke kanse vir almal, met inagneming van die peil van kulturele ontwikkeling, gunstige persoonlikheidstrekke en beloftes vir die toekoms;

- (g) dat die opleiding met die oog op die uiters belangrike rol wat deur opvoeding en onderwys gespeel word, 'n saak vir die landsowerheid is, dat laasgenoemde dus die geriewe moet daarstel en dat die owerheid ook daardeur die geleentheid verkry om strenge kontrole oor toelating tot opleiding en indiensneming te kan uitoefen;
- (h) dat die land selfversorgend in die behoeftes van die diens behoort te wees, d.w.s. opvoeding en onderrig van die volk deur lede van die volk.

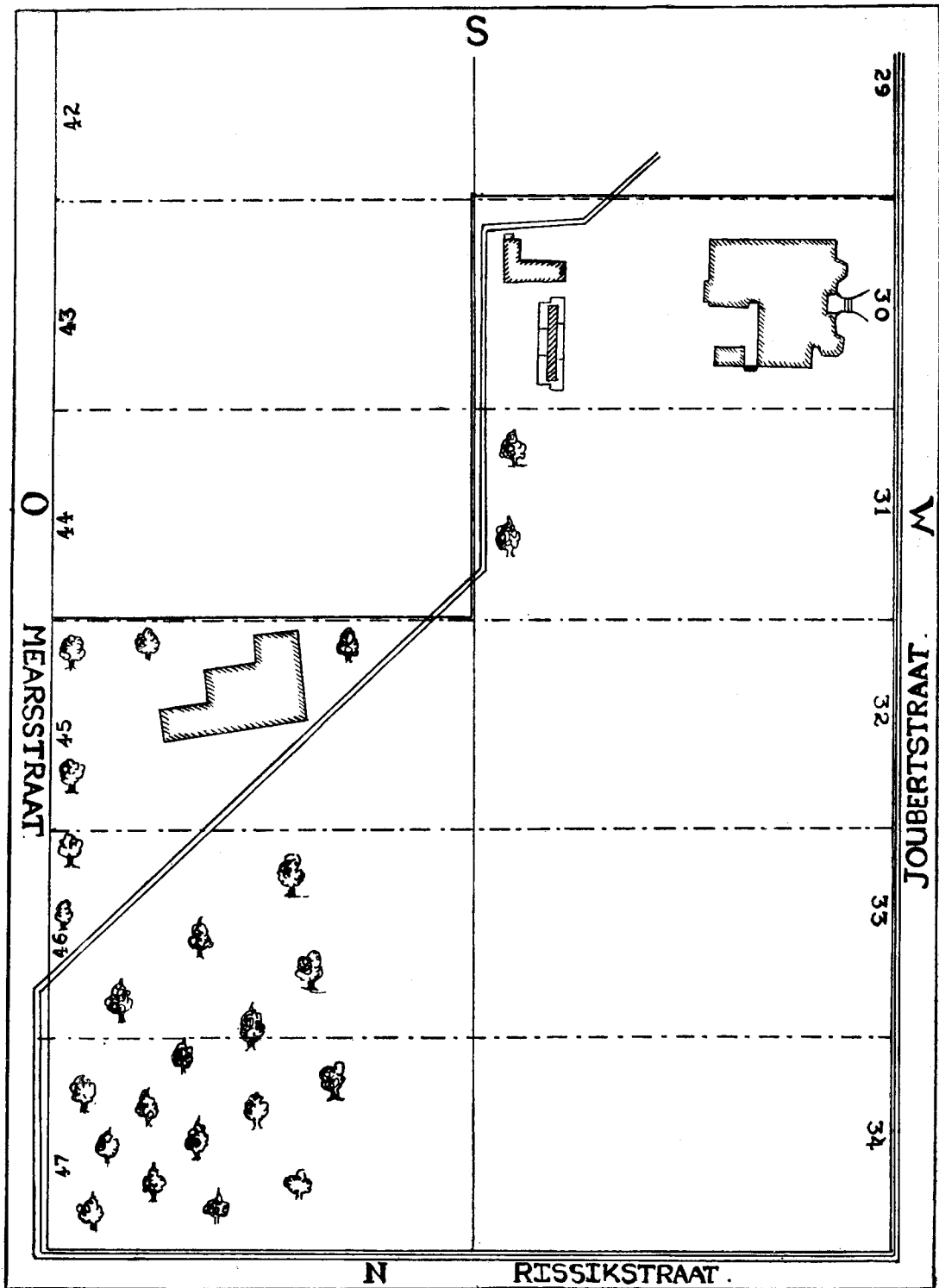
HOOFSTUK TWEE

DIE STIGTING SELF EN DIE VROEGSTE
LOTGEVALLE

DIE onderwyskonferensie het op 10 Julie 1902 ten einde geloop. Die honderde aanwesiges het na hulle bestemminge teruggekeer, ook na die kampskele. Met die geleidelike terugkeer van die gesinne uit die kampe na die onderskeie tuistes het die aantal kampskele vanselfsprekend verminder en op laas verdwyn. Die ontbinding het baie geleidelik plaasgevind. Waar die vroue- en kinderbevolking gedurende die konsentrasiekampdae betreklik „stedelik” van aard was, het hy weer oor groot areas verspreid geraak. Die onderwys moes weer georganiseer word en soos mens kan verwag, was daar ’n skreiende tekort aan alles, ook aan leerkragte. In hierdie dringende behoefte moes behalwe deur verdere invoer van onderwysers ook deur die opleiding voorsien word. Mnr. H. S. Scott

H. S. Scott, organiserende hoof van die Kollege: Junie–November 1902.

Sketsplan van die Normaalkollegeterrein op die agt erwe met twee huise soos dit in 1902 aangekoop is

wat as sekretaris van die Johannesburgse konferensie opgetree het, het reeds in Junie 1902 en direk na afloop daarvan met die organisasie van die daadwerklike opleiding begin.

Soos reeds vermeld, sou in Johannesburg en Pretoria opleidingsinrigtinge gestig word.

Die uitsoek van 'n geskikte terrein vir Pretoria moes reeds voor die Johannesburgse konferensie plaasgevind het, want in die notules van die Uitvoerende Komitee, soos goedgekeur op 10 Julie 1902—dus dieselfde dag as die beëindiging van die Johannesburgse konferensie—lees 'n mens by item 260 die volgende:—

„Considered, proposal by the Director of Education to purchase an extent of eight erven in Sunnyside, Pretoria, the property of Mr. Bourke, for £18,000”.

In die finansiële staat van die departement van openbare werke word onder P.W.D. C.S. No. 14446 van 8 November 1902 die volgende vermeld:—

„Site for Normal School on Erven Nos. 30, 31, 32, 33, 34 and 45, 46 and 47 facing Rissik Street, Sunnyside, Pretoria, and two houses thereon: £18,010”.

Die eerste amptelike stuk wat op die opleiding van onderwysers(esse) betrekking gehad het, was goewernementskennisgewing No. 396 van 1902, gemagtig deur die Luitenant-goewerneur en onderteken deur die koloniale sekretaris, onder datum Pretoria, Tvl., 13 Augustus 1902. Dit dra as opskrif:—

„Regulations in regard to Government Normal Schools in the Transvaal”.

Hierdie amptelike stuk is reeds op 10 Julie 1902 goedgekeur. By item 259 staan:—

„Considered and approved certain draft regulations for Government Normal Schools in the Transvaal submitted by the Director of Education”.

Mnr. Sargant het ten tye van sy Johannesburgse toespraak nog nie oor die amptelike goedkeuring van die Regulasies betreffende Onderwysersopleiding beskik nie. Die inhoud van sy toespraak, vir sover dit die opleiding betref, klop egter met die regulasies. Mens kan met reg aanneem dat hy in hoofsaak vir die opstel daarvan verantwoordelik was.

Die dokument bevat een en twintig artikels, waarvan die eerste elftal weens hulle belangrikheid hier weergegee word:—

„1. The Director of Education and the Assistant Director of Education shall be Rectors of the Government Normal Schools of the Transvaal.

2. The regular entrance examination to the Normal Schools and the leaving examination for High Schools shall be the Matriculation Examination of the University of the Cape of Good Hope (first or second class), or any examination which may be recognised by the Government of the Transvaal as equivalent thereto. The regular age of admission to the Normal Schools shall be 17 years, but for the present older students may be admitted at the discretion of the Director of Education. For the present, and in consideration of the interruption of studies owing to the war, students may be admitted on the recommendation of Inspectors and on an oral examination conducted by the Officers of the Normal School.

3. The course of studies at the Normal Schools for Certificates of the Third Class shall extend over one Normal School year.

4. The subjects of study during the Normal School year shall be wholly professional.

5. Practice in methods of teaching and School Management shall occupy at least one-third of the Normal School year.

6. There shall be a practising school specially attached to each Normal School but all other Government schools, elementary and secondary, shall be available, as far as may be, for the practice of the Normal School Students.

7. At the end of the year of study at the Normal School for the Third Class Certificate, diplomas shall be granted to those students whose work both in the Theory and Practice of Education is reported as satisfactory.

8. All holders of diplomas as above mentioned shall be qualified to act as Assistant Teachers in public elementary schools, and also as clerks of the third grade in the Education Department. Other Assistant Teachers and Third Class Clerks in the Education Department shall be appointed only on the grounds of special merit and with the express approval of the Director of Education.

9. Any student who shall be reported at any time during the year as lacking the personal or professional qualifications may on the express authority of the Director of Education be required to withdraw from the school.

10. All candidates for admission to a Normal School shall furnish on the prescribed form the evidence as to age, health and character and shall submit the necessary certificate of scholastic attainment.

11. The course of instruction in the Normal School for Third Class Certificates shall for the present include some or all of the following subjects:—

- (a) The General Theory of Methods of Instruction.
- (b) Detailed methods for the various subjects of instruction including the arranging of courses of lessons and writing notes on single lessons.
- (c) The Theory of School and Class Management, i.e., School Organisation and School Discipline.
- (d) Illustration, Observation and Practice under supervision in the schools appointed for this purpose, followed by criticism of lessons given by students.
- (e) Studies in the history of education, principally in connection with the chief educational reformers.
- (f) Comparative Study of the System of Public Education of the Transvaal and Orange River Colony with those of Cape Colony and Natal and of one European country”.

Item 2 van hierdie regulasies is besonder betekenisvol. Die toelatingsvereistes was onder die destyds heersende omstandighede buitengewoon

hoog. Dienaangaande het Sargant in sy rapport aan Milner onder datum 14 Junie 1904 as volg gerapporteer:—

„The permanent standard of entrance for training was placed on a level with the Matriculation Examination of the University of the Cape of Good Hope and it was confidently expected that the high schools and other institutions in the Colonies which prepared their scholars for that examination would, in time, furnish us with a sufficient supply of candidates. It was laid down that the subjects of study during the year of training were to be wholly professional. But we soon recognised that the effect of the war had been to produce an appalling gap in the higher education of the previous three years. Applicants for admission, who in times of peace would have been able to produce certificates of matriculation, had not progressed further than Standerd VI or VII in their school work. One of two alternatives had to be chosen; either to re-introduce the apprenticeship system and to close the Normal Schools until a sufficiently large supply of matriculated students should be obtained from the ranks of pupil teachers and from other sources, or to accept a lower standard of admission at first and gradually to raise the entrance qualification. Between these two views I never hesitated. In the Normal Schools lay the best chance of educating the young teachers to a sense of their national duty and of obliterating race prejudice”.

Die verlaging van die toelatingsvereistes spreek duidelik uit die kwalifikasies waaroor die eerste studente beskik het. Maar hieroor aanstons. Met ’n tint van Britse trots skrywe Sargant in dieselfde rapport as volg:—

„Far from wishing to diminish the number of Africander teachers in the schools, the new Administrations took in hand a task which had never been seriously confronted by the Government of either Republic; they set about providing adequate means for training the sons and daughters of the land to be the future teachers in their schools. State Normal Schools in both Colonies were started very soon after the cessation of hostilities, and have become thoroughly popular institutions”.

Soos uit die aangehaalde regulasies blyk (vgl. item 2), sou kandidate op aanbeveling van die inspekteurs van onderwys tot die opleidingsinrigtinge toegelaat word. Die amptelike meedeling aan inspekteurs om geskikte kandidate vir opleiding aan te beveel, blyk uit die afskrif van ’n „circular telegram” vanuit die onderwys hoofkantoor aan mnr. H. S. Scott as „education officer” onder datum 20 Augustus 1902. Dit lui:—

„I have the honour to enclose, for your information, copy of a Circular Telegram sent to the other Inspectors:—

„Can find accommodation here for a few candidates for Normal School. Can you recommend by wire in order of merit two or three candidates, not older than 19 within reasonable reach of Matriculation”.

Die reaksie van die distriksinspekteurs moes gou en gunstig gewees het, want reeds op die 28ste van dieselfde maand word aan die koloniale sekretaris, Pretoria, as volg geskrywe:—

„I have the honour to inform you that the Director of Education recommends the following candidates for bursaries of £30 each tenable for a period of six months at the Normal School, Pretoria”.

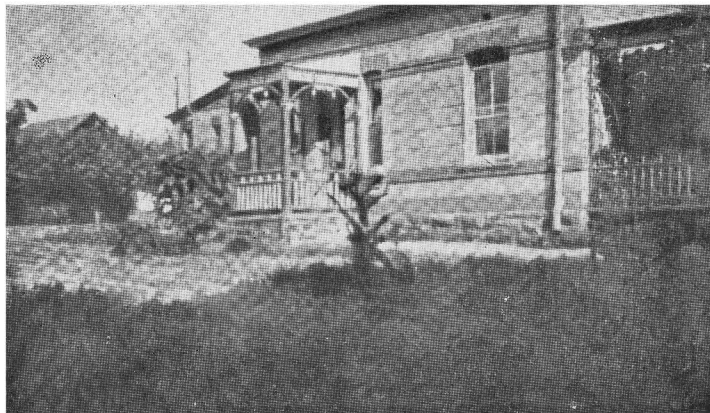
Dan volg die name van 32 dames en twee here. Hulle was die volgende:—

Mej M. E. Bosman.	Mej C. Malherbe.
„ S. J. Keet.	„ J. du Toit.
„ M. O'Connor.	„ E. du Preez.
„ M. Powell.	„ V. Harries.
„ M. Pretorius.	„ A. Knobel.
„ N. Pretorius.	„ C. Verster.
„ L. Reid.	„ O. Nordin.
„ C. A. Schultz.	„ M. Truscott.
„ A. M. Viljoen.	„ S. E. Hutchinson.
„ H. Vogelzang.	„ J. Snyman.
„ W. Borrius.	„ A. Maartens.
„ P. M. Erasmus.	„ E. Ross.
„ K. Cronje.	„ M. Ross.
„ A. Smit.	„ A. E. J. van Wyk.
„ E. Lombard.	„ A. M. S. Knobel.
„ M. L. Lombard.	Mnr. J. H. le Roux.
„ C. Dippenaar.	„ F. C. Wahl.

Hoe het die inspekteurs van die kandidate geweet wat hulle aanbeveel het? Mnr. Adamson gee in sy rapport van 31 Desember 1903 ongevraagd die antwoord hierop:—

„ Before recommending a candidate inspectors are instructed to make sure that a fair standard of proficiency in English and Arithmetic has been reached. In a large number of cases, and this applies particularly to the first group of students at the Pretoria institution, candidates were selected who had already been in the service of the Government Camp Schools, and had there come under the Inspector's immediate notice ”.

'n Groot persentasie van dié wat gedurende 1902 toegelaat is, was dus onopgeleide kampskoolonderwyseresse. Onder die 19 dames wat gedurende 1902 toegelaat is, kom die name van slegs 10 van die voor-noemdes voor, terwyl een uit die lys haar in 1903 aangemeld het.

„ The House ”. Hier by die linkerhandse tralie-ingang het die stigting plaasgevind.

Hiermee was die formele organisasie vir die eerste toelatinge afgehandel. *Materieel het die stigting plaasgevind toe die eerste damestudent op Dinsdag, 2 September 1902 haar opwagting op die terrein gemaak het.*

„The Pretoria Normal School may be said to date from the 2nd September, 1902, when the first student—a Dutch girl named Bosman it is significant to note—came into residence”,

skrywe J. E. Adamson in sy eerste rapport. Sy was Maria Elizabeth Bosman, oud 25 jaar, dogter van Ds. D. F. Bosman van New Castle.

Die volgende opmerkinge deur een van die nog lewendes van die eerste 19 dames wat toegelaat is, is by ondervraging herhaaldelik gemaak. Terloops: Sy was die kamermaat van mej. Bosman in die „Bungalow”. Mej. Bosman het gearriveer en is na die kantoor in die „House” beduie waar mnr. Scott besig was, wellig gretig wagtende op die aankoms van die eerste student. Sy het haarself voorgestel en daarna gevra:—

„Sir, tell me, when has the Normal College started?”

Hierop sou mnr. Scott geantwoord het:—

„The Normal College has started with Miss Bosman. Bring along your books tomorrow morning”.

Die nag van 2 September sou sy nog by vriende geslaap het en die volgende dag met haar werk begin het.

Die „Bungalow” of „Farmhouse”. Hierin het die opleiding begin.

Die volgende is as haar toelatingskwalifikasies genoteer:—

Latin—learnt for two years—eight years ago—quite forgotten.

English—very little Shakespeare.

Dutch—

Arithmetic—practically elementary (?)

Algebra—up to simple equations.

Euclid—1st and 2nd books.

Teaching—1½ months E. Griqualand.

4 weeks Mooi River.

9 weeks New Castle.

6 weeks Volksrust.

Tonica-Solfa—weak.

Drawing—Certificate Model and Free Hand.

Op 3 September het mej. Hendrika Vogelzang van Middelburg, Transvaal, opgedaag. Sy was 22 jaar oud. Haar kwalifikasies was soos volg:—

Elementary (School Certif.) six years ago.

Canon Sidwell in Middelburg, nearly Higher. Began Caesar with Mr. Banks after Canon Sidwell English. East Lynne. Thelma. Vanity Fair. My Desire.

Mod. Lang.—none.

Dutch—weak in High Dutch.

Arithmetic—Stocks.

Algebra—has learnt—knows some fractions.

Euclid—Book 1.

Music—plays piano—can do little Tonic-Solfa.

Drawing—very little.

Needlework—advanced—was dressmaker.

Teaching—Mr. Clegg's School before war.
Mr. D. T. Dewar's School.

En so het die getalle geleidelik geklim. Aan die einde van die stigtingsjaar was daar 19 dames op die register. Sonder bykomende kommentaar volg hier sekere besonderhede uit die toelatingsregister betreffende die eerste 19 studente, almal dames. Die eerste manstudent—No. 34—is eers op 5 Februarie 1903 toegelaat. Hy was Christiaan Johannes Fouche van Ottoshoop, distrik Marico, die seun van 'n boer.

<i>No.</i>	<i>Date.</i>	<i>Name. Christian and Surname.</i>	<i>Parent or Guardian. Name.</i>	<i>Address.</i>	<i>Occupation.</i>	<i>Date of Birth.</i>
1	2/9/02	Bosman, Maria Elizabeth....	Rev. D. F. Bosman.	Newcastle, Natal.....	Minister D.R.....	19/1/77
2	2/9/02	Vogelzang, Hendrica.....	Mrs. M. Vogelzang.	Middelburg, Tvl.....	Midwife.....	25/1/80
3	8/9/02	Viljoen, Auty Maria.....	Mr. D. J. Viljoen...	Potchefstroom.....	Schoolmaster....	2/1/86
4	9/9/02	Knobel, Helena.....	Mrs. H. Knobel....	Volksrust B.C.....	—	1/9/84
5	9/9/02	Keet, Sarah Gertrude.....	Mr. I. J. Keet.....	Hartebeestfontein....	Farmer.....	1/5/84
6	10/9/02	Borrius, Wilhelmina.....	Mrs. N. P. Borrius..	Bergst. Potchefstroom.	Painting Office...	17/1/80
7	10/9/02	Schultz, Fanny.....	Mrs. E. Schultz....	Pretorius St. } Potgieter } Pretoria	Boarding House..	19/3/82
8	15/9/02	Harries, Violet.....	Mr. B. Harries.....	Carolina.....	Mason.....	19/11/80
9	15/9/02	du Toit, Johanna.....	Mr. J. du Toit.....	Middelburg.....	Late Landdrost..	12/1/80
10	16/9/02	Meyers, Eliza.....	Mrs. Meyers.....	Potchefstroom.....	Needleworker....	29/6/84
11	16/9/02	O'Connor, May Gwendoline.	I. E. O'Connor....	Quaggafontein.....	Schoolmaster....	1/5/86
12	23/9/02	Shelton, Laura Violet.....	Mrs. A. J. Shelton..	Vryburg.....	Gov. Orphanage.	8/2/78
13	30/9/02	Anderson, Mary Gonner....	H. M. Anderson....	Pretoria, Box 1033...	Land Surveyor...	13/2/83
14	9/10/02	McLeod, Helen May.....	H. McLeod.....	Machadodorp.....	Permanent Way Inspector	1/11/85
15	9/10/02	Barratt, Mabel.....	I. R. Barratt.....	Barberton.....	Bakery Manager.	8/4/82
16	25/10/02	Kooy, Pauline.....	N. Kooy.....	Christiana.....	Collector of Cus- toms	11/4/83
17	6/11/02	Turkstra, Maria.....	R. Turkstra.....	Box, 101, Pretoria....	Baker.....	22/1/78
18	6/11/02	Turkstra, Janna.....	R. Turkstra.....	Box 101, Pretoria....	Baker.....	25/1/80
19	3/12/02	Grimm, Barbara.....	—	—	—	—

Die voorreg is die inrigting beskore om in hierdie halfeeufeesviering minstens nog twee van hierdie eerste 19 onder die geleedere van die nog lewendes te mag tel—daar kan nog meer wees.

Hulle is inskrywinge nommers 5 en 6, naamlik Sarah Gertruide Engelbrecht (née Keet) en Wilhelmina van der Karst (née Borrius). Mev. Engelbrecht woon in die distrik Klerksdorp terwyl mev. van der Karst reeds baie jare lank weduwee is en sedert haar huwelik nog steeds woonagtig in Eastwoodstraat 192, Arcadia, Pretoria. Dit is meer as 49 jaar gelede dat hulle die inrigting op 26 Junie 1903 verlaat het.

Sarie Keet.

Wilhelmina Borrius.

Mnr. H. S. Scott, opvoedkundige adviseur van die departement, het as organiserende hoof die nodige voorbereidings getref, die inrigting geopen en in funksie gebly tot by die begin van November 1902, toe hy deur mnr. J. E. Adamson uit Engeland verplaas is. Laasgenoemde sê in sy rapport oor die inrigting vanaf sy stigting tot 31 Desember 1903, o.a. die volgende:—

„The initial organisation was undertaken by Mr. H. S. Scott, now one of the district inspectors, and whatever of success the College has achieved is to be attributed in no small degree to the energy and zeal with which it was launched”.

Om korrek te wees, is dr. E. Mullin wat vroeër hoof was van 'n opleidingsinrigting in Frederickton, New Brunswick, as hoof van die Pretoriase Normaalkollege benoem. Hy het egter nooit diens aan die Pretoriase inrigting aanvaar nie, aangesien hy na sy benoeming na die Johannesburgse inrigting oorgeplaas is, sodat mnr. Adamson met reg die eerste permanente hoof van die inrigting genoem kan word.

Ten tye van mnr. Adamson se aankoms uit Engeland in Pretoria, begin November 1902, het mnr. Scott na die inspektoraat vertrek en wel na die Ermelo-kring, later na Potchefstroom. Om en by sy vertrek het hy 'n verslag oor die stigting en die werksaamhede van die eerste twee maande en 'n half opgestel. Hierdie verslag is een van die mees waardevolle en mees betroubare bronne van inligting oor daardie eerste maande. Dit getuig nie alleen van nougesetheid, toegewyde diens en organisatoriese gawes nie, maar werp besondere lig op die aard en opset van die hele projek.

Hy was die persoon wat die projek begin het en niemand beter as hy weet wat gedoen en hoe dinge gedoen is nie. Om hierdie redes word die verslag feitlik in sy geheel weergegee. Onder datum 14 November 1902 skrywe hy aan die assistent-direkteur soos volg:—

„I have the honour to hand you herewith a report on work in connection with the Normal School since the beginning of September.

Building and Accommodation.—The Normal School consists of two buildings, one of which may be described as the House, and the other as the Bungalow.

The former is occupied as follows:—

- (1) Sitting room.
- (2) Dining room.
- (3) Miss Burton, superintendent.

„The House”. Na die Besetting van Pretoria is die Britse Ministerie van Oorlog hierin gehuisves. Gedurende 1902, na die stigting was dit Ontvangskamer, Eetsaal, Kombuis, Matrone-kwartiere en Kantoor. Vanaf 1903-51: Prinsipaalswoning.

- (4) Mrs. Mitchell, cook housekeeper.
- (5), (6) Two bedrooms for students—containing two and four students.
- (7) Office.
- (8) Kitchen.
- (9) Pantry.

The Bungalow is arranged as follows:—

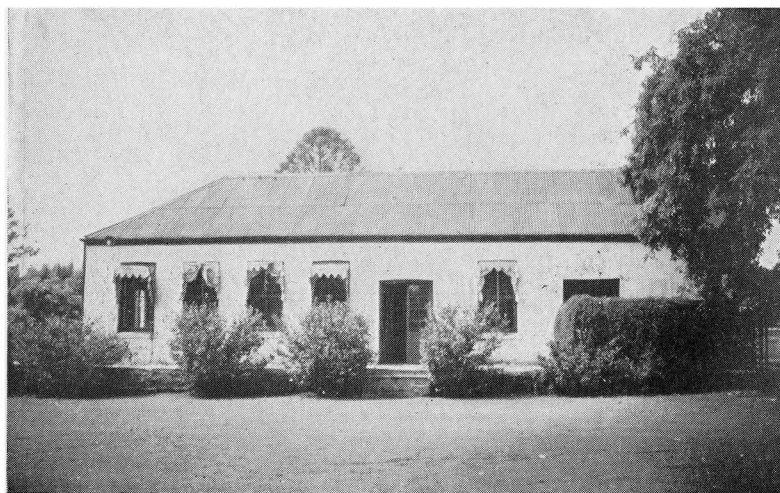
- (1) Miss Acutt's room.
- (2) School room.
- (3) Bedroom for three students.
- (4) Bedroom for three students.
- (5) Bedroom for three students.

In addition to these rooms there are two empty rooms which I have asked (November 5th) to have put in order. When these additional rooms are put in order there will be accommodation for not more than 18 resident students. There are at present three non-resident students. The accommodation is simple, possibly somewhat rough, but I think adequate. The gardens (hulle het aan Rissikstraat gelê) are a valuable feature of the school”.

Adamson sê in sy verslag van Desember 1903, van geboue en gronde die volgende:—

„A splendid site in Sunnyside had been secured on which there were two houses, one a modern dwelling house, the other an old Dutch farm house. Two rooms of this latter were converted into a class room. The remaining rooms in this and the dwelling house were occupied by the students and two resident mistresses”.

Van hierdie geboue is daar vandag niks meer te sien nie. Om hulle ligginge vir die teenswoordige studente te beskrywe—die oueres en oudstes sal hulle soos hulle eie huise ken—kan gesê word dat die „Old Dutch Farm House” of „Bungalow” se suidelike muur enkele treë vanaf die

Die „Bungalow” na die Westelike kant (die veranda was toe reeds verwyder)

bekende boom by die westelike uitgang van die teenswoordige hoofgebou geleë was, daarvandaan noordwaarts tot ongeveer die noord-westelike hoek van dieselfde gebou en daarvandaan ooswaarts tot ongeveer die deur wat toegang tot die kelderkamer verleen. Hierdie gebou het diens gedoen as lesing- en slaapkamer, matrone-kwartiere en gemeenskapskamer („common room”) en baie jare lank is ook die kantoor hierin gehuisves. Eers met die oprigting van die teenswoordige hoofgebou, naamlik in 1936, is hy gesloop. Van die fondamentklippe van hierdie „Bungalow” is in die teenswoordige hoofgebou se klipmuurdeel ingewerk. Die bygaande foto’s van hierdie „Old Dutch Farm House” spreek vir hulleself.

Die „House” of „modern dwelling house” is die vir ons almal so bekende prinsipaalswoning aan Joubertstraat. Hierin het al die hoofde van die inrigting, die teenswoordige bygereken, gewoon—’n sewetal van hulle. Soos bekend, is hierdie gebou aan die begin van die jaar gesloop.

Maar om terug te keer tot mnr. Scott se rapport. Hy skrywe verder:—

„*Household Arrangements.*—The arrangement as to expenditure is that the Lady Superintendent receives four-fifths of the bursaries of resident students. This seems under her excellent management to be sufficient to supply an ample, if simple, table. All the resident students take their meals in the House, distant from the bungalow about 80 yards, both being in the grounds of the school.

Staff.—The work of the school has been in the hands of:—

- (1) *H. S. Scott*, who has given lessons in Elementary Mathematics, and Method.

Die „Bungalow” na die Noordelike kant

- (2) *Dr. H. Breyer*, a Dutch teacher of Botany, Mathematics, Chemistry and Zoology. The work of this gentlemen is somewhat hampered by his lack of English, which is, I understand, more marked in teaching than in ordinary conversation. Dr. Breyer teaches the student-teachers Botany four hours per week. He also gives Intermediate Candidates (two acting teachers) instruction in Zoology for $1\frac{1}{2}$ hours per week. Dr. Breyer further gives lessons in Higher Mathematics to teachers reading for the final B.A. three times a week, and once a week in Chemistry.
- (3) *Miss M. E. Burton* is in charge of the resident Normal Students. She also gives lessons in Method (which as far as I have been able to judge are good) three times a week. The present contentment, good health, and unanimity which prevails at the Normal School are largely due to this lady's efforts. She is both a skilful house keeper and a reliable superintendent. I do not think her residence at Sunnyside can have failed to create a good impression on the minds and characters of the students. Miss Burton has given German lessons to an Intermediate Candidate.
- (4) *Miss Acutt*.—This lady has given lessons in English Literature and French to the students in the Normal School. She has also supervised the Private Study of the students. Though not in my opinion in a line with Miss Burton this lady has worked enthusiastically and well. She gets on well with the students in spite of a somewhat austere bearing, which is, it would appear, largely superficial. Miss Acutt is also engaged in giving French lessons to an acting teacher who is a candidate for the Intermediate Examination.
- (5) and (6) *W. Falcon and C. P. Hill*.—These gentlemen who are members of the staff of the Boys' High School have given assistance in Classics and Mathematics to acting teachers who are reading for Intermediate.
- (7) *Miss E. M. Hanten*, gives one lesson weekly in Needlework, well. F. H. Alland gives a lesson in Dutch to those students who do not take French.
- (8) *P. W. McCawley*.—This gentleman is attached to the staff of the Normal School. He instructs the students of the Normal School in Drill and is further engaged in giving lessons at all Pretoria Government Schools. This division of responsibility has led to some little difficulty and in order to avoid friction between Mr. McCawley and the various Head Teachers in whose schools he works I have made certain suggestions in my Minute 78 of same date.
- (9) In addition to these ladies and gentlemen there is engaged a cook housekeeper, Mrs. Mitchell, of whom Miss Burton speaks highly.

The Students.

The work of the Students.—The work has been partly theoretical, partly practical, and partly literary.

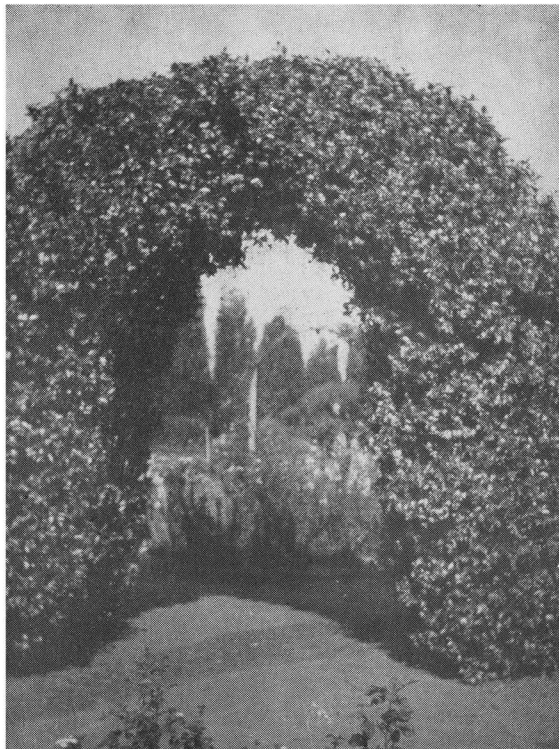
- (1) I have given a very brief series of lectures on the Teacher and elementary school management, but many of these were delivered before the arrival of several students. Miss Burton has, as mentioned above, given lessons on method of teaching.

- (2) The practical work has been partly observation, partly practice in schools. This latter has been confined to nine students—the nine who seemed to me most ready for practical work. This I have personally supervised. I have given two lessons in school before some of the students and they have during the last fortnight seen two lessons given to a class of children in reading by Miss Bridges of the Preparatory School. These lessons have also been attended by a considerable number of acting teachers.
- (3) The literary work has been described above.

Some of the students are particularly backward—two especially: This renders it difficult to work the students as one class and poverty of staff renders it difficult to divide them.

I append the names of the students, who have arrived to date”.

Dan volg die name van 18 damestudente, dieselfde wat reeds genoem is, behalwe mej. Grimm wat na mnr. Scott se vertrek aangesluit het. Oor nege van die 18 lewer hy dan kritiek. Hierdie nege het in 'n besondere mate onder hom gewerk. Die opmerkinge oor die persoon en die werk is buitengewoon insiggewend. Ons laat sy kritiek hier volg sonder vermelding van die betrokke persoon se naam:—

Die „Arbour”

- (1) Miss A is fairly well informed, but it is difficult to judge of her work as a class teacher owing to her extreme nervousness. This makes her loose her head in the presence of an inspector. She lacks graciousness, but is painstaking and conscientious, and sadly conscious of her faults. Had she a little more confidence, she would do better. Her work improved as she went on.
- (2) Miss B is a bright cheerful girl; but ill instructed and very weak in English. She is not afraid of trying a plan of her own and ought to make a fair teacher.
- (3) Miss C. Weak in manner and voice. I do not think she could manage a class. Also very diffident.
- (4) Miss D, a slap dash girl who answers her questions before the children and is woefully inaccurate, but has a genial and cheery manner.
- (5) Miss E. I think this lady would do better if she was not conscious of having made teaching quite as much the sacrifice of her life and if she had not taught before His Excellency the Governor. But she has the makings of an excellent teacher; she is painfully hard on the children—but the Dutch seem to prefer it that way.
- (6) Miss F, a thoroughly satisfactory student in every way—diligent and intelligent. As a teacher she is less satisfactory but has an excellent manner with the class provided that she can keep order. She is good material.
- (7) Miss G. Is another good student from the same district as the previous. She gave, on the whole, the best lesson I saw during the period the students were in the schools.
- (8) Miss H. This student again has a gentle, quiet and pleasant manner which does very well when others are near her. She has an idea of arranging a lesson and should turn out well.
- (9) Miss I was unfortunately absent for a large part of the time when she should have taught. She lacks, I should fancy, disciplinary power, but I think the confidence of training will help her.

With regard to literary attainments I fear that Miss J. and K. should be removed from the school.

I have given the above criticism on these students, because I think they may be of service to Mr. Adamson, though I am conscious that the little I have seen renders me somewhat bold to make them. I trust Mr. Adamson will not think that the optimistic tone implies that I judge from the Home Standard.

Practising Schools.—Work has been very much hampered by the lack of practising schools which are neither commodious or well staffed. Moreover I have had to make use of a fee-paying school, a cause (?) which is to be deprecated.

The schools I have used are:—

- (1) East End School.
- (2) St. Andrew's School.

The East End School will shortly be in more commodious premisses, and for the second I should substitute the Gymnasium when it is properly organised, and if it is possible to strengthen the staff there. The students have, it must be clearly understood, done very little practical teaching under me. I have tried to see every lesson that was given, which has forced me to confine (?) them to three or four lessons each. This is partly necessitated by the weakness of the school staffs.

May I venture to offer a few suggestions after 2½ months practical experience of this new work?

- (1) The building of a new class room, properly equipped.
- (2) The provision of a good English library.
- (3) The increase of the staff without delay by the addition of—
 - (i) An assistant master of method.
 - (ii) The retention of Miss Burton as long as possible.
 - (iii) Drawing—especially B.B.
 - (iv) Music.
 - (v) A lecturer in Mathematics.
 - (vi) A lecturer in Classics ”.

Onder toestande en omstandighede soos deur hierdie verslag weerspieël word, het dinge aan die Pretoriase Normaalkollege begin. En soos sake in hierdie verslag gestel word, is hulle inderdaad betroubaar. Immers, om op 14 November te skrywe oor wat vanaf 2 September plaasgevind het, vereis nie 'n buitengewone langafstandgeheue nie. En dit is met verantwoordelikheid gedoen. Die volgende feite spreek duidelik uit hierdie verslag:—

- (a) die toeloop was baie onbestendig. Daar is met 'n enkele studente begin; die getal het die volgende dag tot twee gestyg; tussen die 3de en die 8ste het die inskrywing op twee bly staan. Op die 6de November was daar 18 dames. Elkeen moes by aankoms dus maar aansluit by waar die ander reeds gevorder het. Nogtans is 'n begin met opleidingswerk gemaak en dit is veelseggend vir hulle wat gekom en hulle wat meegedeel het. Alle wording en vooruitgang, alle groei en verbetering veronderstel en vereis 'n beginpunt. Die idee van die opleiding en die idee van die onderwyser(es) wat radikaal anders is as die opleiding en die onderwyser(es) in sy opgeleidheid het op 2 September 1902 sy vergestaltung gevind. Die proses het begin. 'n Mens kan maklik kritiek uitoefen oor hoe daar, deur wie daar en soos daar begin is. Mens wil dan eintlik jou eie sienswyse aan die verlede opdring. Dit doen ons almal, maar daarmee verander ons nie die feite van die verlede nie. En as mens kritiek wil uitoefen, behoort deurgaans in die gedagte gehou te word dat die idee van die opleiding met die oog op opvoeding vandag nog bestaan net soos hy 50 en meer jare reeds bestaan het. Die dinge getuig van die mens se deelgenootskap aan die ryk van waardes. Die idee lê beslag op die mens, maar elke mens is 'n kind van sy tyd en 'n produk van sy geskiedenis. Sy tyd en tydsomstandighede lê beperkinge op wat telkens die grense van sy moontlikhede bepaal;
- (b) die toelatingsvereistes was laag. In die lig van wat so pas gesê is, is dit begryplik en is daar eintlik geen vergelyking tussen toe en tans moontlik nie;

-
- (c) die opleiding was professioneel en akademies tegelyk, laasgenoemde met die bedoeling om die skolastiese kennis van die studente te verhoog. Dit blyk duidelik dat die noodsaaklikheid besef is dat enige professionele opleiding alleen teen 'n bepaalde akademiese agtergrond kan geskied. Vanaf die begin is hierdie agtergrond as vereiste gestel en as dit daar nie was nie, moes dit tydens die professionele opleiding bygebring word;
- (d) besondere aandag is aan proefonderwys geskenk, hoewel die fasiliteite vir hierdie werk maar uiters gebrekkig was. Vanaf die begin is besef dat opleiding vir die beroep ook deur kennis-making met die beroep moet geskied. Deur middel van proefonderwys kry die student 'n idee van die beroep in sy praktiese opset. Hy voel as 't ware die beroep aan die lyf en dit is eintlik hier dat 'n mens jouself 'n bietjie aan die tand kan voel. Die klaskamer is die eerste plek vir selfkritiek.

HOOFSTUK DRIE

DIE GRONDSLAG VAN DIE OPLEIDING AAN
DIE INRIGTING WORD GELE

UIT die voorgaande twee hoofstukkies behoort die leser 'n idee te gekry het van die organisasiewerk wat die stigting voorafgegaan het, die toestande en omstandighede met die stigting en die eerste lotgevalle.

Sir John E. Adamson—Hoof: 1902-1905

Soos reeds vermeld is, het mnr. J. E. Adamson in November 1902 diens aanvaar. Die kollegejoernaal vermeld sy aankoms op buitengewoon saaklike wyse:—

„ Mr J. E. Adamson arrived from England in November and Mr Scott left ”.

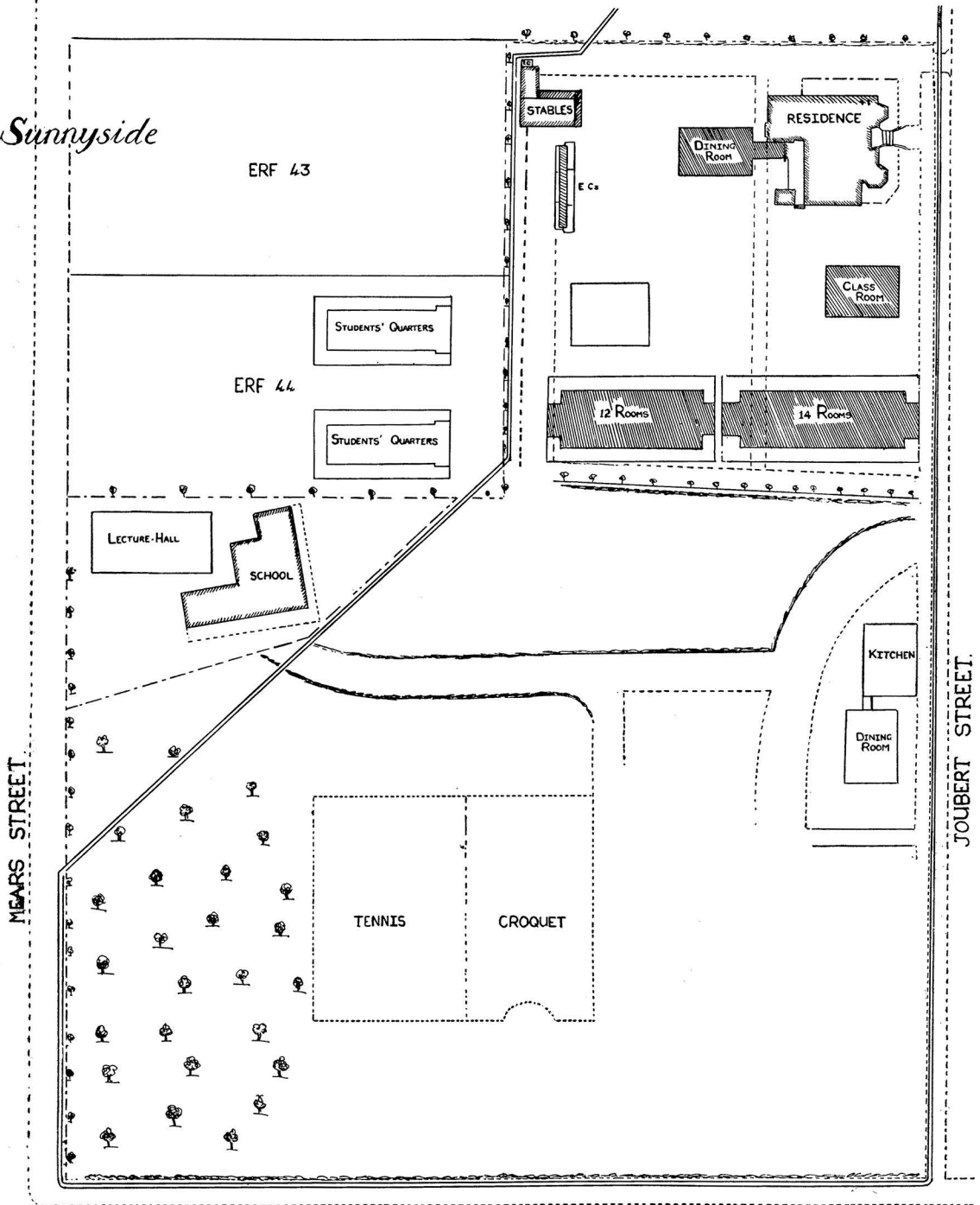
Gedurende die res van daardie jaar is nog een dame ingeskrywe, sodat met die sluiting vir die Kersvakansie daar 19 ingeskrewe studente was, almal dames. In Januarie 1903 is 'n verdere 14 toegelaat, gedurende Februarie nog vier, waaronder ook die eerste manstudent en op 2 Maart die tweede man. Die toelating was dus nog ongereeld, 'n verskynsel wat aan baie oorsake toegeskrywe kan word. En tog moet vermeld word dat op die openingsdag, naamlik 24 Januarie, ses studente ingeskrywe is. Dit alleen toon reeds besondere vooruitgang, want daar word met die amptelike openingsdag rekening gehou. Bykomstige inwoningsgeriewe moes verskaf word. Dit het geskied deur die oprigting van groot veldtente („marquees”). 'n Vyftal is op die terrein opgeslaan. Die meedelinge wat oor die staanplek van die tente gemaak is, laat mens vermoed dat hulle in die noordwestelike hoek moes geplaas gewees het, d.w.s. waar Brandwag en die Saal tans staan, effens meer na die hoek. 'n Sesde tent aan die oostekant van Mearsstraat, en wel op 'n erf wat deur mnr. E. F. Bourke tot die beskikking van die Departement gestel is, het huisvesting vir die twee here verskaf. Aangaande hierdie tentlewe skrywe Adamson in sy eerste verslag soos volg:—

„It is a great pleasure to put on record the cheery good-nature with which the serious inconveniences of six months, including half the rainy season, under canvas were met”.

Die enkele lesingkamer in die „Old Farm House” was ontoereikend, aangesien die studente vir sekere werk reeds in groepe verdeel moes word. Baie van die werk is toe maar in die ope lug verrig, hoofsaaklik in die tuinhuisie, ongeveer waar die teenswoordige Môreskof se sitkamer geleë is, naamlik die noordwestelike hoek. Teen die begin van Maart was daar 34 studente wat opleiding ontvang het. Drie van die vorige jaar se inskrywing kon weens onbevredigende vordering nie met die kursus voortgaan nie, terwyl 'n vierde op grond van oogmoelikhede haar kursus moes staak.

Met nadruk moet daarop gewys word dat direk na die stigting alles in die werk gestel is om gangbare huisvesting en onderwysakkommodasie te verkry. Reeds op 29 November 1902 was die planne geteken vir wat tot stand moes kom. Die grondplan hiernaas met die so ewe genoemde datum daarop bewys dit afdoende. Hierop word, soos duidelik blyk, voorsiening gemaak vir twee lesingkamers, twee geboue vir die huisvesting van die dames en twee vir die here, sowel as 'n eetsaal aan die „Dwelling House” en dan vir nog 'n eetsaal met kombuis. So ver nagegaan kon word, is die eetsaal nooit aan die oostekant van die „Residensie” aangebou nie, maar is direk met die eetsaal en kombuis in die meer noordwestelike hoek begin, sowel as die „Class Room” en die „12 Rooms” en „14 Rooms”. Die „Students' Quarters” en die „Lecture Hall” het heelwat later, naamlik eers teen die begin van 1906 tot stand gekom.

Sunnyside

GETEKEN. *E. W. Hammett*
Surrey or

RISSIK STREET.
 PUBLIC WORKS DEP.
 PRETORIA.

District Engineer.

Traced by E. W. A. 29.11.02.

Grondplan vir die terrein—Opgestel 29 November 1902
 (N.B.—Hierdie grondplan is van die Provinsiale Argiteksafdeling—Kerkstraat—verkry).

Op 9 Maart 1903 het 'n gebeurtenis van besondere belang plaasgevind, toe naamlik die Johannesburgse inrigting wat op 15 Oktober 1902 geopen is, weer gesluit is en 'n veertigtal studente, 36 dames en vier here, na Pretoria oorgeplaas is. Die outoriteite het tot amalgamasie van die twee inrigtinge besluit kort na die oorlye van dr. E. Mullin, die eerste hoof van daardie inrigting, op 12 Februarie 1903 aan ingewandskoors. Na sy dood is die werk aan die Johannesburgse inrigting nog voortgesit en moes mnr. Adamson twee keer per week na Johannesburg om sake daar te organiseer en te administreer. Nadat tot die vereniging van die twee inrigtinge besluit is, het die Pretoriase inrigting as die Transvaalse Normaalkollege bekend gestaan en dit gebly tot by die stigting van Heidelberg.

Met die oorkoms van die 40 studente van Johannesburg af het die huisvestingsprobleem wat toe reeds akuut was, in graad toegeneem. Die Administrasie was wel reeds besig met die oprigting van sink- en houtgeboue, naamlik 'n koshuis, eetsaal en kombuis, en 'n lesingkamer, maar hulle was nog op verre na nie voltooi nie. In werklikheid het hulle maar eers in Augustus 1903 gereed gekom. Gelukkig was daar twee groot leë vertrekke op die terrein van die destydse „Girls' High School”, die vroeëre Staatsmeisieskool en teenswoordig bekend as die „Hamilton School” in Visagiestraat. Hierdie twee kamers, tesame met twee leë klaslokale in die skoolgebou self, is as slaapsale ingerig en hierin is die 36 dames van Johannesburg onder dak gebring. Die maaltye is in 'n groot tent op die Kollegeterrein genuttig, terwyl 'n tweede soortgelyke tent as doseerlokaal diens gedoen het. Nog 'n drietal kleiner veldtente is opgeslaan, met 'n

Die eerste Dameskwartiere vanaf die noordekant bekyk. Hulle is betrek in Augustus 1903.

vierde as kombuis. Met 'n elftal tente op die terrein moes dit na 'n herhaling van die konsentrasiekampe gelyk het. Dienaangaande skrywe Adamson:—

„For nearly four months the life of the college was passed under these conditions, and it is a matter for the sincerest congratulation that when the end of the 'Canvas' age was reached there was not an illness or mishap of any kind to record. On the contrary it was a time of physical, mental and moral profit”.

Betreffende die personeel gedurende die eerste ses maande van 1903 kan as volg in die joernaal gelees word:—

„In January, 1903, Mr Adamson came into residence at the College (in die 'modern dwelling house') Miss Burton left and her place was filled by Miss Blockley who came as matron and lecturer on Cookery and Needlework. Dr. Breyer and Mr Sampson were added to the staff . . . Miss Moore resided at the College as Mathematical Lecturer. In June Miss Harding was added to the staff, but she lived at Kya Rosa”.

die plek waar die Universiteit van Pretoria sy eerste doseerwerk verrig het.

Op 26 Junie 1903 het die eerste 39 studente die Kollege verlaat. Van hierdie getal het 35 die derdeklassertifikaat behaal, die beurse van drie is ingetrek tot tyd en wyl hulle die nodige vordering sou gemaak het, terwyl een dame om gesondheidsredes haar kursus moes staak. Weer sê die joernaal:—

„In June, 1903, the first group of students were sent out from the College. On speech day they were addressed by His Excellency Sir Arthur Lawley (hy het in die ou 'Residency', Rissikstraat 126, gewoon) by dr. Perkin of Canada, and by Mr Brink, M.L.C.

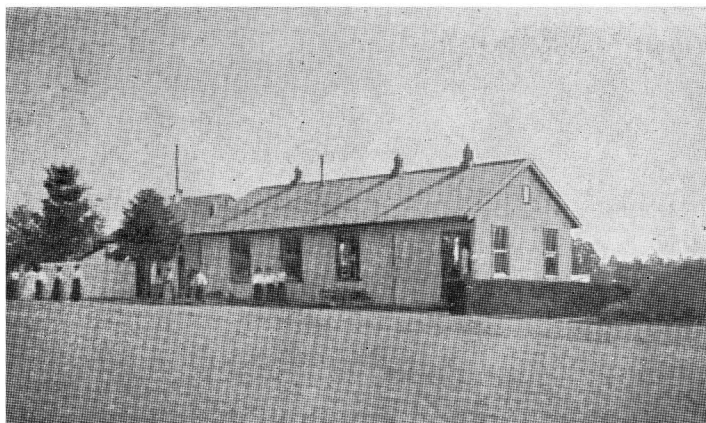
Die bekende Y-saal (1903-1952)

Teen die einde van Julie 1903 is 22 nuweling toegeelaat en met die 34 resterendes op die registers het die groototaal op 56 te staan gekom, 47 dames en 9 here. Die tydelike sinkgeboue was so goed as voltooi en kort na die begin van die kwartaal kon die dames onder beter woontoestande hulle opleiding ontvang. Die mans het egter tot die einde van 1903 tentbewoners gebly.

Wat die personeel betref, lees ons die volgende:—

„In July Miss Blockley ceased living at the College and became a visiting lecturer. Miss Quighley became matron, Miss Vaughan entered on her duties as Principal's Secretary and mathematical lecturer. Miss Moore left. Mr Hofmeyr joined the staff. In January, 1904, the Women's Quarters and the Hall and Dining Hall were opened”.

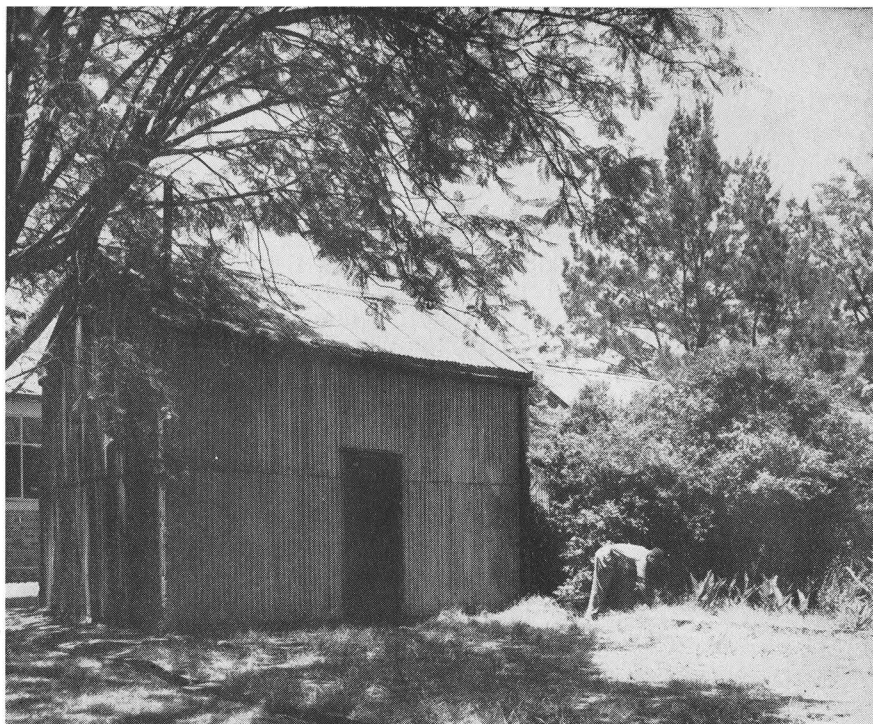
'n betreklike tydjie dus nadat hulle reeds in gebruik geneem was.

Die Eetsaal met kombuis skuins agter (1903)

Op 18 Desember 1903 het 'n verdere 34 studente hulle kursusse voltooi, terwyl die beurse van 22 hernuwe is. Teen die begin van 1904 is 38 nuwe kandidate toegelaat wat die totaal op 60 te staan gebring het, naamlik 45 dames en 15 here. Een onder die laasgenoemdes was 'n kandidaat vir die Tweedeklassertifikaat. 'n Huis in Mearsstraat op erf No. 44 is vir die huisvesting van die here-studente aangekoop, sodat die tentlewe sedert Januarie 1904 finaal 'n einde gekry het. Die mededeling in die skooljoernaal vir 1904 is maar karig. Ons lees daar vir slegs die maand Januarie die volgende:—

„In January, 1904, Miss Quighley left and Miss Sellers became matron. Miss Harding came to live at the College. Mr Sampson left. The Mears Street house was opened for men”.

Hout- en Sinkgeboue wat in 1903 as pakkamers opgerig is. Hulle het diens gedoen tot 1952

Dit is wellig die moeite werd om nader aandag aan die sluitingsplegtigheid op 15 Desember 1904 te skenk, dus 'n dag voor die begrafnis van wyle president Kruger. Al die notables van die dorp waaronder ook die waarnemende Luitenant-goewerneur (Sir Richard Solomon) en sy gade, die Direkteur van Onderwys, die Burgemeester van Pretoria, en sulkes meer was aanwesig. In sy toespraak het Adamson gewag gemaak van die feit dat dit die vierde besoek van 'n Luitenant-goewerneur aan die Kollege sedert sy ontstaan was. (Sir Arthur Lawley het drie besoeke afgelê). Verder het Adamson die groei van die inrigting geskets. Volgens „The Pretoria News” van 15 November 1904 sou mnr. Adamson o.a. die volgende beweer het:—

„He (Adamson) was justified in taking the presence of the Lieutenant-Governor as an indication that those who directed the affairs of the country set a high value on the part the College played therein. He doubted however, if all people outside the profession understood what the specific value of a Normal College was; they understood what a primary education meant and what a secondary education meant; and what a technical school or university was; but a normal college was, he believed, unknown to most. He remembered Lady Lyttelton saying she knew what a normal temperature was, but she was not sure about a normal college.

(laughter) The Director of Education would probably tell them, if asked to define a normal college, it was a logical necessity in their educational system. He thought the Director would say 'if you want to train the children, you must train the people who train them'. He dwelt on the other answers that might be given to the question as to what was the Normal College, and said that the students would probably say it was the home of criticism (laughter). They would say no weakness could escape there. They had to undergo demonstration exercises and conduct lessons in the presence of fellow students and undergo the ordeal of criticism. He thought the criticism had been kindly and effective, and that the students would take away the impression that the College was a place where they had had a very enjoyable time (applause). The desire of the staff of the College was that the pupils should have a grip of the essentials of knowledge, that they should take away with them criteria of value . . . The College had a history of two years, and it was appropriate to consider for a moment what those two years had brought forth. If they thought of the material expansion of the place, they would be somewhat disappointed. When he arrived in November, 1902, he was shown plans for a magnificent structure, which was to cost £50,000 which caused him some trepidation. He need not have been dismayed, however, for he soon found himself engaged in the erection of tents for the accommodation of the pupils (laughter). But if they turned to numerical progress, they found this was remarkable. When he arrived there were 15 students, now there were 64. He hoped that in a short time the number would be nearer 100. The increase in the number of men students was remarkable and exceedingly satisfactory. At the beginning of 1903 there was one male student, and now there were 15 . . . It was characteristic of the institution that they had no list of prizewinners; any award of merit granted during their year of residence would be inappropriate, and he hoped they would continue without prizes".

Die voorgaande aanhalinge uit die gerapporteerde toespraak van Adamson is spesiaal gemaak weens die opvoedkundige betekenis en die blywende waarde en waarheid daarvan. Adamson was meer as administrateur; hy was die wysgeer-opvoedkundige, die denker-idealies. Die inrigting kan myns insiens tot op datum op 'n span waardige hoofde terugkyk. Onder hulle sal Adamson altyd 'n besondere plek inneem, nie net omdat hy hoof van die inrigting was en eintlik die braakwerk verrig het nie, maar omdat niemand as Direkteur van Onderwys soveel invloed op die Transvaalse onderwyswese as Adamson uitgeoefen het nie.

Maar om tot die sluitingsfunksie van 15 Desember 1904 terug te keer: ook die Luitenant-goewerneur het buitengewoon betekenisvolle dinge gesê. Dit is tog immers die idee wat in 'n inrigting leef en werk wat hom groot of klein maak en wat sy geskiedenis moontlik gemaak het. Wat is die geskiedenis van 'n inrigting anders as die geskiedenis van idees in die poging tot vormgewing en vergestaltung van die hoogswaardevolle en die behoorlike? Enkele aanhalinge word uit die gerapporteerde toespraak gemaak, nie omdat Sir Richard Solomon aan die inrigting verbonde was nie, maar omdat wat hy gesê het, aan studente van die inrigting gerig was. Wat

hy tot hulle gesê het, is 'n onlosmaaklike deel van die geskiedenis van die inrigting. Dít is inderdaad sy geskiedenis:—

„ He would like to point out what he considered the objects of the institution. The object was to teach them how to teach others, to impart the knowledge which was in them to those under their charge. This was no easy thing. There were many men and women of high scholastic attainments who made poor teachers because they had not been trained. He remembered one gentleman who was by far the best teacher with whom he had come into contact. He had received his education at a Scotch University and it was a pleasure to hear him teach. He was a master of every subject he taught and had a remarkable faculty of making a subject interesting. These were the qualities which made a successful teacher. It was not so many years ago since it was thought in South Africa that anybody could be a teacher and when the village schoolmaster was not much higher than the village cobbler or the sexton. Now it required a training to be a teacher and they must remember they were members of a distinguished and honourable profession. There were some who thought an institution of this kind unnecessary in this country. They said ' You can import your teachers ', but he submitted that no Government system of education was complete which did not provide for the training of teachers from the men and women of the country (applause). They had the material here; let them make use of it (applause). The men and women of this country who understood the conditions and characteristics of the people, were better able to take their part in the training of the children of the country than those teachers from other countries. Since the establishment of the institution, 96 of their students had gone away to teach in Government Schools, and 30 were now about to leave for that purpose—126 altogether; about 86 of these being of South African birth, this was 10 per cent. of the total number engaged in teaching in this country. He claimed from these figures that the greatest success had attended the institution, which had carried out the object for which it was established. The time would come when the colony would be self-supporting as far as the teachers were concerned. The pupils who were leaving had to justify the existence of the College, they had to prove to the country by the success attending their labours that the training was sound, and fitted the students to be members of an honourable profession, and to take part in the educational work of the country. Some would be sent to distant and outlying corners of the Transvaal but wherever they were sent they would remember they had a duty to discharge to themselves and their country, and in discharging their duty they would have their reward—they would have great opportunities of doing good. He enjoined them to solemnly and earnestly teach whatever was true and just and of good report.

In conclusion, His Excellency said: , I am addressing men and women of both nationalities, and I maintain that the greatest work to be done in this country is the work of reconciliation, of reconciling those two great races to one another, to make them one people. Every man and woman in this country can contribute to this end, but those engaged in the training of the youth of this country have especial opportunities of taking part in this great work. Don't attempt to Anglicize the Dutch children, nor attempt, if I may use the expression, to Dutchify the English children, because such attempts will fail. Each nationality has its own history, language and religion. Do not interfere with them. Teach them to unite for the best government of South Africa, teach them to become one people, devoted to all that is best for the interest of the country we belong to. Let them keep their characteristics, and be as distinct as the waves, yet one as the sea, distinct as the branches, yet one as the tree. I wish you very success in the profession you have adopted ” (applause).

Alvorens die „Adamson-periode” in die geskiedenis van die inrigting afgesluit word, moet enkele belangrike feite tydens hierdie baanbrekersperiode andermaal onderstreep word. Ons noem dit nadruklik ’n pioniersfase, nie alleen in verband met hulle wat opleiding en onderrig verskaf het nie, maar ook en veral in verband met hulle wat hulle in die beginjare vir opleiding aangemeld het. Deurgaans moet in gedagte gehou word dat die inrigting in die naweë van ’n verpletterende en so goed as alles vernietigende oorlog begin is. Die ontredding en die ontwrigting wat deur die driejarige titaniese stryd veroorsaak is, was oorweldigend. Akademiese ontwikkeling, veral van ’n gevorderde aard, was vir die seun en dogter van hierdie provinsie eenvoudig so goed as ondenkbaar en haas onmoontlik. Alles het in hierdie verband so goed as tot algehele stilstand gekom, want wie hier onderwys met die oog op die verkryging van die matrikulasie-sertifikaat kon volg, moes òf op kommando òf in die kampe diens verrig. In die beginjare moes daar tweërlei funksie verrig word, naamlik onderrig en opleiding, anders gesê: wat om te onderrig en hoe om dit te onderrig.

In die lig van die regulasies betreffende die opleiding van onderwysers(esse) wat in Augustus 1902 gepubliseer is en teen die einde van 1903 gewysig moes word uit hoofde van die verpligting tot verlaging van die toelatingsvereistes, het die opleiding eintlik in vier fases uiteengeval:

- (a) Die vereistes vir toelating sou wees die matrikulasiesertifikaat van die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop òf die laer sertifikaat van die sekondêre skool in die Transvaal òf van ’n afgelegde eksamen elders wat deur die Direkteur van Onderwys as gelykstaande met die voorgaande beskou is. Hierdie sertifikaat sou ’n waarborg wees dat die kandidaat wel toegerus is met ’n hoeveelheid algemene kennis en kulturele ontwikkeling wat, hoewel beperk, in omvang tog van basiese aard sou wees.
- (b) Die gekeurde kandidaat sou dan een jaar aan die opleidingsinrigting deurbring en gedurende hierdie periode sou aandag aan die meer tegniese aspekte van die onderwys geskenk word, met beperkte aandag aan die teorie van die onderwys self, sterk aangevul deur uitgebreide kennisname van die praktyk van die onderwys, teweeggebring deur waarneming in die skole en die gee van lesse. Dit sou aangevul word met onderrig in vakke soos tekene, sang, kookkuns, naaldwerk, huishoudkunde, natuurkennis en Nederlands, m.a.w. die verkryging van parate kennis in vakke wat op die skole onderrig moet word.
- (c) Hierdie eenjarige opleiding sou opgevolg word deur ’n periode van amptelike diensaanvaarding en die verkryging van praktiese ervaring. Die verwagting is gekoester dat gepaard hiermee

daar vordering in 'n meer akademiese rigting sou plaasvind en wel gelykstaande met die vereistes vir die intermediêre sertifikaat of die Transvaalse skoleindsertifikaat.

- (d) Die opleiding sou dan deur nog 'n jaar verdere studie aan die opleidingsinrigting afgerond word (ses maande in buitengewone gevalle). In hierdie tweede opleidingsjaar sou dan aandag aan die wetenskaplike en wysgerige grondslae van die opvoeding en onderwys geskenk word, met insluiting van sy geskiedenis en kontemporêre opvoedkundige stelsels.

Uit die oorspronklike regulasies blyk duidelik dat die bedoeling was dat tussen (c) en (d) hierbo 'n periode van suiwer akademiese opleiding sou plaasvind, gelykstaande aan die B.A. en dat (d) hierbo dan opleiding van 'n na-graadse aard sou wees.

Gedurende 1903 is aan die Pretoriase Normaalkollege werk van 'n gevorderde akademiese aard verrig. Een student is met sukses vir die matrikulasiesertifikaat opgelei, 'n ander vir intermediêr en 'n derde vir die finale B.A. onder die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop. Die eer en die onderskeiding kom dus aan die Pretoriase Normaalkollege toe dat die eerste gevorderde akademiese opleiding wat op die verkryging van 'n Universiteitsgraad uitgeloop het, onder sy beskerming en deur 'n lid van sy personeel geskied het. In die hersiene regulasies is hierdie tipe werk nie meer aan die Normaalkollege toevertrou nie en kon die inrigting slegs professionele opleiding verskaf. Die posisie was dus dat na een jaar opleiding die derdeklassertifikaat uitgereik sou word [vgl. (b) hierbo] en die tweedeklassertifikaat aan die einde van die tweede jaar opleiding [vgl. (d) hierbo].

Adamson was iemand met visie en lewer dan ook diepgaande kritiek op hierdie stelsel van opleiding. En aangesien die geskiedenis van die Pretoriase inrigting meer is as net die geskiedenis van die oprigting en van die afbreek van geboue, van die wisselende kom en gaan van getalle studente en personeelle—sy geskiedenis is eerstens die geskiedenis van die *idee* van opleiding in die Transvaal—is dit nodig om aandag aan hierdie kritiek te skenk. Adamson skrywe hieroor as volg:—

„There are several features of this scheme which call for remark and first the absence of any *special* examination qualifying for entrance is noticeable and will be regarded as revolutionary by those who are accustomed to the idea of the King's scholarship examination as practically the sole avenue of English training colleges. But the King's scholarship examination owes its existence to the pupil-teacher system and, until quite recent years, has, perhaps inevitably, reflected the narrowness and cramping effect of that system. Where the pupil-teacher system happily does not exist there is no need for special examination machinery for the future teacher. On the contrary, he ought to have the opportunity to pursue his studies freely and liberally outside the shadow of a future profession and along with others destined for other walks of life. Provided a certain standard of knowledge and culture is secured the more ways of qualifying for entrance the better.

A second feature which many will regard with serious apprehension is this that under these regulations a Third Class certificate can be obtained by a student whose experience of work in the class-room is confined with the necessarily limited portion of the year of training which can be spent in schools and in actual teaching. This is a real difficulty but it is easy to magnify it. A medical diploma is not withheld until the recipient becomes a tried practitioner; on the other hand a parent can change his doctor more easily than he can remove his child from the influence of an incapable teacher. It may be further admitted that experience is essential to the efficient management of the large classes which are unfortunately an economic necessity in primary schools. Satisfying reflections in this connection are first, that every student of the Normal College spends two weeks of each term or two months of the year in selected schools and must be present two hours per week at other times at demonstration exercises; second, that in cases where success is doubtful the certificate may, under the regulations be made provisional; third, that to come to experience with insight is much better than that experience without insight should crystallise teaching methods whether good, bad, or indifferent.

In the complete course it will be noted that experience and training are admirably interchanged; but it may be safely surmised that not more than 20 per cent. will take the complete course; that is to say, 80 per cent. will not come into residence for a second year of training. In respect of this 80 per cent. it may be asked, in the third place, whether one year's training is sufficient. Even if a matriculation standard could be secured at entrance it is very questionable whether a two years' residence with a more liberal curriculum ought not to be insisted upon. For the country districts of the Transvaal the Scotch 'dominie' represents the type which is wanted: A man (or woman) of some scholarship and keen on inspiring a love of ideas. And a year is very inadequate for the realisation of such an ideal. Further with a two years' course a momentum sufficient to bring a student back for the third year might be secured".

Tye het verander en die opleiding het verander; die behoeftes van die diens het verander en die toelatingsvereistes het verander; opleidingsgeriewe het verbeter en die wetenskap van die Opvoedkunde het gevorder. Oor die aard en die opeenvolging van die verandering word hier nie gehandel nie. Feit bly egter dat soos dinge hier kortliks weergegee is, dit die aard van die opleiding in sy aanvangsjare binnekant die grense van die moontlike beliggaam. Die kritiek daarop is 'n beskouing oor die idee daarvan, anders gesê: die beoogde verbetering op die bestaande. Adamson het in sy dienstyl as direkteur baie veranderinge belewe waaroor hy as praktiese onderwysman dankbaar was, maar as idealis in meer as een opsig baie teleurgesteld moes gewees het.

Gedurende die periode dat mnr. Adamson hoof van die inrigting was, is lofwaardige poginge aangewend om die algemene peil van die bestaande praktyk te verhoog. Vir hierdie doel het die personeel van die inrigting sy dienste aangebied. In sy genoemde verslag spreek hy hom baie beslis oor die noodsaaklikheid van eksterne werk uit. Hy beweer:—

„The work of the Normal College is not to be confined to the students who enrol themselves as members, though it is over them that its most direct and continuous influence will necessarily be exerted. Through the members of the staff it is intended that the teaching of the subjects for which special aptitude is necessary shall be

directed. This is to be done through weekly classes and vacation courses for teachers, visits to the schools for inspection and demonstration, the publication of leaflets, or other means which may be considered serviceable and practicable. It is hoped that in this way the teaching of these subjects may be brought up to a high standard of efficiency and that a really professional interest in them may be maintained.

Drawing, Music, Physical Culture, Hygiene and Domestic Science, Cookery, and Nature Study are subjects which the Normal College staff have begun to organize and direct in the schools. The area of influence is as yet necessarily somewhat limited, being almost confined to Pretoria and the neighbourhood, but within this area a considerable amount of work has been done”.

Wat tekenonderwys betref, het 'n groep diensdoende onderwysers(esse) in Pretoria 17 keer tussen September en Desember byeengekom. Daar was 48 inskrywinge met 'n gemiddelde bywoning van 30. Verder is nege primêre en twee sekondêre skole minstens een keer elke 14 dae besoek. Ten aansien van die onderrig in sang is vier skole gereeld weekliks besoek. Vir liggaamsopvoeding was alle skole op een uitsondering na onder die toesig van die dosent vir daardie vak, terwyl weeklikse klasse dwarsdeur die jaar vir diensdoende leerkragte georganiseer is. In verband met die onderrig in gesondheidsleer is by twee skole weekliks besoeke afgelê, terwyl ten behoeve van die onderrig in natuurkennis drie skole uit die weeklikse besoeke van die dosent geprofiteer het en ook vier pamflette gepubliseer is. Dit was onmoontlik om die Johannesburgse skole onder hierdie skema te betrek, om van die distrikte nie eens te praat nie. Gedurende 1904 het die lektrise in Kuns skole aan die Witwatersrand besoek. 'n Gebeurtenis van buitengewone belang is die feit dat die eerste vakansiekursus vir diensdoende onderwysers in die vooruitsig gestel is. Maar hieroor in die volgende hoofstuk meer besonderhede.

Wanneer 'n mens 'n terugblik op die Adamson-regime werp (November 1902 tot Junie 1905), dan val minstens drie dinge duidelik op:—

- (a) Die grondslag vir opleiding is gelê—die idee van die opleiding het gestalte aangeneem. Onder omstandighede was hierdie grondslag goed en heg. Alle verdere ontwikkeling steun hierop en alle veranderinge wat aangebring is, was verandering van 'n praktyk wat in daardie jare gevestig is. Dit tref tog dat mens nêrens iets oor die godsdiensonderwys, die geskiedenis en die aardrykskunde aantref nie. Die opvoedkundige teorie word deur 'n positivisties-pragmatiese motief onderlê. Die Smuts-wet van 1907 was egter nog in aantog.
- (b) Die inwoningsfasiliteite en die opleidingsgeriewe, veral wat betref die huisvesting vir dames, het verbeter. Die geboue is almal as van tydelike aard beskou, hoewel enkele daarvan byna

permanent tydelik geword het. Eers teen die begin van 1952 is alles tot wat en met 1907 opgerig is, met die grond gelyk gemaak, sodat vandag niks meer van die vroegste jare te sien is nie, behalwe die ou klok.

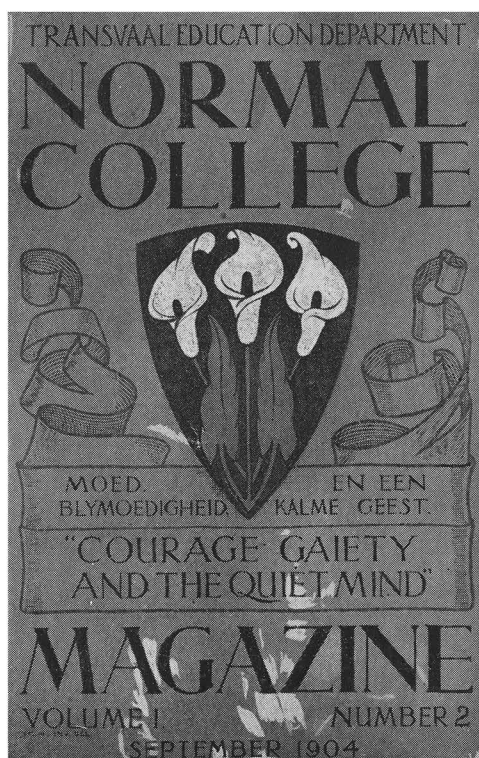
Hy is daar vanaf die vroegste jare, moontlik vanaf 1902. Duisende kere het hy duisende gewek, eetsaal-
toe uitgenooi, aan werkyd en klastyd herinner en tot Aanbidding opgeroep.

Die opleidingskoste per student per jaar was betreklik laag, naamlik £35. 7s. 9d., terwyl, met die salarisse van dosente bygereken, die bedrag oor die eerste twee jaar op £96. 7s. 9d. per student per jaar te staan gekom het. Dit was ekonomies voordeliger om leerkrigte self op te lei as om hulle, ongeag die opvoedkundige nadele daaraan verbonde, te importeer.

- (c) Die Normaalkollege het sy voelhorings buitekant sy grense uitgestoot en sy invloed op personele van skole en die leerlinge laat geld. In sy vroegste jare was hierdie inrigting inderdaad 'n onderwysersopleidingskollege *en* 'n onderwyserskollege.

Ter afsluiting van hierdie hoofstuk moet nog kortliks aandag aan die wapen van die Kollege met sy spreuk geskenk word, want ook dié dateer uit die vroeë dae. Dit is dan ook hier die plek om daarvoor te handel.

Dit kan met ontwyfelbare sekerheid aangeneem word dat die embleem en die spreuk uit die vroegste jare van die bestaan van die inrigting dateer. Dit is moontlik dat dit reeds gedurende Junie 1903 in sy volledigheid kon ontwerp gewees het, dus voor die eerste studente op 26 Junie van daardie jaar die inrigting verlaat het. Getuienis in hierdie verband is uiters karig en onbetroubaar, want hulle wat toe daar was, is op weinige uitsondering na nie meer daar nie en dié wat daar nog is, se geheues vertoon reeds die tekens van verwarring en van aftakeling. Wat wel met sekerheid gekonstateer kan word, is dat die *idee* van die embleem en die spreuk uit die eerste jaar dateer, dus tussen 2 September 1902 en 26 Junie 1903. Die konvensionalisering kon gedurende Junie 1903 plaasgevind het, maar in ieder geval beslis voor September 1904. Die tweede aflewering van die „*Magazine*” in September 1904 bevat reeds die embleem en die spreuk

in sy volledigheid, insluitende die vertaling daarvan in Nederlands. (Tot op datum is nog nie daarin geslaag om 'n eksemplaar van die eerste aflewering daarvan in hande te kry nie.)

Ons herhaal: die idee van die embleem en die spreuk is produkte van die eerste jaar, die konvensionalisering miskien reeds van Junie 1903. Die opmerking is reeds gemaak dat mej. S. C. Harding die eerste lektrise vir Kuns aan die inrigting was en dat sy haar werksaamhede gedurende Junie 1903 aanvaar het. Sy, en niemand anders nie, het die idee van die drie lelies soos hulle in vorm en posisie vandag nog bestaan, gekonvensionaliseer. Uit 'n brief van mej. Harding uit Engeland, gedateer 16 Februarie 1940, blyk duidelik dat sy die konvensionalisering daarvan as opdrag ontvang het en dat iemand anders vir die idee verantwoordelik moes gewees het. Hieraan moet nou aandag geskenk word.

Op 15 September 1902, dus 13 dae na die stigting, is as negende student ingeskrywe, mej. Johanna du Toit, gebore 12 Januarie 1880 as dogter van die gewese landdroos van Middelburg, Transvaal. Op 26 Junie 1903 het sy die inrigting as lid van die eerste groep opgeleides weer verlaat.

Johanna (Natie) du Toit (24 jaar oud)

'n Feit wat besondere vermelding verdien, is dat sy inwoonster van die konsentrasiekamp in Middelburg was. In hierdie kamp het sy 'n onbeskryflike en onvergeetlike stuk leed deurgemaak en meegemaak. By haar toelating tot die inrigting was hierdie leed nog vars in haar siel om in werklikheid nooit weer daaruit te verdwyn nie. Dit moet hier met nadruk vermeld word dat die konsentrasiekamp op Middelburg sy besondere slagoffers getel het. Op die *Memento Mori* in een van die kerkhowe word as totale aantal gestorwenes aangegee 67 mans, 172 vrouens en 1,142 kinders. Die ellende wat by tye sedert Mei 1900 tot Oktober 1902 daar geheers het, moes afskrikwekkend en ten-hemel-roepend gewees het. Natie (soos sy altyd deur genoem is) het as dogter van 20 jaar help verpleeg, maar ook help begrawe. Middelburg, met sy vleiagtige geaardheid van destyds, was oorfloedig bedeel met wit Aronskelke wat by die duisende in die vlei gegroei het. En nou hierdie uiters belangrike opmerking: Hierdie „lelies van die veld” was die enigste ligpunt en skoonheid temidde van daardie namelose ellende. Op pad van die begraafplaas terug na die kamp is armsvol van hierdie veldprag gepluk om die tente van siekes en sterwendes 'n bietjie te verfraai en verder om as kransies te dien. Twee feite moet in hierdie verband nogeens onderstreep word: dit was 'n uiters haglike en sielontroerende toestand wat in die kamp geheers het—tot 40 sterfgevalle het per 24 uur voorgekom—*MAAR* temidde van die onbeskryflike ellende het die lelierykdom 'n bietjie troos en lig verskaf.

Toe Natie haar intrek op die genoemde datum geneem het, was mej. Acutt reeds as lektrise in Engels werksaam. Sy het aan die groepie dames in die lesingkamer die opdrag gegee om 'n embleem en spreuk vir die inrigting te ontwerp. En die eerste, so het sy vertel, wat na hierdie opdrag inhoud van haar bewussyn geword het, was die aangrypende en die ontroerende stuk kinderleed en die lelies as die enigste ligpunt. Sy was 'n besonder kunssinnige persoon (haar huis waar sy vandag nie meer is nie—oorlede in Augustus 1943 as mev. Robertson en begrawe op die plaas Blesbokvlakte in die distrik Middelburg—het vol van haar eie kunswerke gehang) en met die opdrag om uitgevoer te word, het sy besluit om die enigste ligpunt en inspirasie tot vertrouwe in die toekoms op 'n stuk tekenplaat aan te bring. Die resultaat was dan ook die wit aronskelke (ongekonvensionaliseer) wat in die kamer van mej. Acutt gehang het, daarna jare lank in haar persoonlike slaapkamer gepryk het en vandag die waardevolle besitting van die inrigting is waar dit tydens haar studentejare ontwerp is.

Die vraag doen hom voor: waarom aronskelke en waarom juis drie? Die antwoord is dat hierdie blomtipe die enigste skoonheid in die ellende was en die enigste hoop vir die toekoms ingehou het. Dit was 'n versagting van kinder- en menseleed en dit simboliseer op ondubbelsinnige wyse, soos Christus ons trouens opmerkzaam maak, die sorgsaamheid van die Hemelse Vader. Vir die werk van opvoeding en onderwys wat alleen kan gedy,

indien dit in biddende opsien tot God verrig word, het hierdie embleem vir haar alles ingehou. Maar waarom juis drie? Die antwoord is dat dit op die Driejarige Oorlog betrekking het.

Die Drie Lelies (ongekonvensionaliseerd, 1902 óf 1903)

[Foto: A. de Witt].

En nou die spreuk. Dié is in hoogste waarskynlikheid—'n mens kan dit maar met sekerheid aanneem—deur mej. Acutt gesuggereer. 'n Student uit die vroegste jare deel mee dat mej. Acutt aan hulle vertel het dat daar in Engeland 'n opleidingsinrigting is (of was) met dieselfde spreuk en dat hierdie spreuk 'n besondere indruk op haar gemaak het. Die spreuk is oorgeneem uit een van die gebede van die bekende Robert Louis Stevenson.

Mens kan maar alleen vermoed dat hierdie skrywer deur mej. Acutt met die dames bestudeer is. Ons lees in sy *Prayers written at Vailima* en wel *Prayers for Success* onder andere die volgende:—

„Give us grace and strength to forbear and to persevere offenders, give us the grace to accept and to forgive offenders. Forgetful ourselves, help us to bear cheerfully the forgetfulness of others. Give us *courage and gaiety and the quiet mind*. Spare to us our friends, soften to us our enemies. Bless us if it may be, in all our innocent endeavours. If it may not, give us the strength to encounter that which is to come, that we be brave in peril, constant in tribulation, temperate in wrath, and in all changes of fortune, and, down to the gates of death, loyal and loving to another”.

Die spreuk is dan 'n aanhaling uit of oornam van Stevenson. Die spreuk beliggaam 'n gebed, en dit staan dan ook onwrikbaar vas dat die spreuk nimmer van 'n goedsdienstige motief losgemaak mag word nie. Indien mens dit sou probeer doen, sal daaraan 'n betekenis gegee word wat aan die oorspronklike bedoeling daarvan totaal vreemd is. Dit tref nou besonder goed dat soos die gebed drie gedagtes behels, daar drie lelies en drie kleure is. Die getal drie staan dus prominent op die voorgrond.

Mej. S. C. Harding

Op al die jaarblaaie wat gedurende die eerste jare van die bestaan van die inrigting onder oë gekry kon word, verskyn die spreuk sowel in sy Engelse as in sy Nederlandse teks afwisselend in aanhalingstekens. Wanneer die aanhalingstekens verdwyn het, is moeilik om vas te stel. Ewe moeilik is dit om te bepaal wanneer die Nederlandse teks deur die Afrikaanse vervang is en wie vir beide vertalinge verantwoordelik is. Die karige aantal studenteblaaie beliggaam inderdaad 'n groot kultuurhistoriese verlies. Dit is moontlik dat die Afrikaanse lesing naas sy Engelse ekwivalent van 1925 af dateer. Vanaf 1934 het die Engelse teks verdwyn en maak 'n suiwer Afrikaanse vorm sonder aanhalingstekens sy verskyning.

Ons herhaal: die konvensionalisering is deur mej. Harding gedoen, wellig kort na haar aankoms, terwyl die idee van mej. Johanna du Toit afkomstig is. Die embleem behels 'n historiese motief, die spreuk ewe-eens vir sover dié 'n oornam van iemand anders is. Embleem en spreuk, gesien in die lig van die werk van opvoeding en onderwys, is meer as histories; dit is profeties. Sinvolle opvoeding en onderwys het betekenis vir die menselewe en mensebestaan. Sinvolle mensebehandeling beteken inderdaad vormgewing aan die idee van die mens. Die beste vormgewing aan die idee van die mens volgens die westerse kultuurwaardering en spesifiek die Suid-Afrikaans-Christelike mensbeskouing en lewensopvatting geskied in biddende opsien tot Hom wat ook die lelies voed. Gedyende opvoedings- en onderwyswerk vereis 'n lewe van biddende opsien tot en diepe afhanklikheid van Hom wat gedurig gevra kan word om die wasdom te gee.

Verdere kommentaar is oorbodig. Ons vra alleen of daar ooit aan 'n treffender embleem en passender spreuk vir die persoon en die werk van die opvoeder-onderwyser gedink kan word as dié van die Pretoriase Normaalkollege? Dit bevat niks van die gebalde vuus, hamer of sekel, kandelaar of besige diertjie nie, terwyl die spreuk ook geen donder of blits aankondig nie. Dit is geen lokale advertensie en dus ook geen lokale patriotisme nie. Lokale aangeleenthede kan so maklik 'n chauvinistiese en eng nasionalistiese inslag openbaar. Soiets is radikaal strydig met die idee van opvoeding en onderwys. Die embleem weerkaats 'n stuk geskiedenis in die naweë waarvan die inrigting ontstaan het, terwyl die spreuk belydenis verg en getuienis gee van 'n verhewe idealisme en die oortuiging dat opvoeding en onderwys betekenis het in die mensebestaan en dat die grootste betekenis daarin geleë is wanneer die opvoeder hom van 'n Mag bokant die mens afhanklik stel. Daar kan diegene wees wat iets meer dinamies sou begeer, wellig 'n gebalde vuus met selfs 'n holklinkende nasionalistiese of imperialistiese spreuk daaronder. Wie aan die embleem en die spreuk van hierdie inrigting wil torring, pleeg heiligskennis en historiese verraad. En wie historiese verraad pleeg, pleeg progressiewe moord en selfmoord.

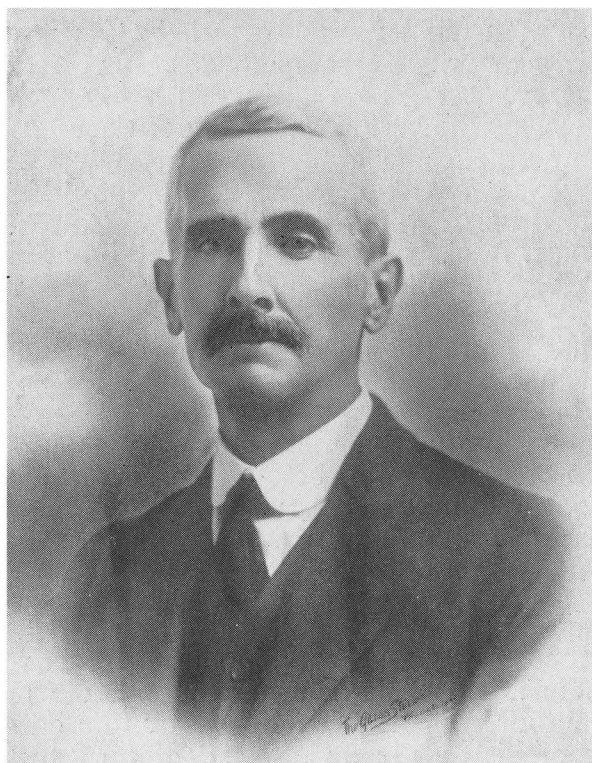
HOOFTUK VIER

'N KWARTEEU VAN RUSTIGE VOORUITGANG EN VAN INGRYPENDE VERANDERINGE

DIT was noodsaaklik dat betreklik volledig oor die gebeurtenisse en beleid gedurende die eerste jare in die lotgevalle van die inrigting gehandel moes word. Hierdie jare was belangrike jare, want daartydens is die grondslag gelê waarop verder gebou en gewysig kon word in die lig van nuwe insigte, nuwe behoeftes in die diens, meer bevredigende toelatingskwalifikasies, samewerking met ander instansies, verbeterde inwonings- en opleidingsgeriewe, en dies meer. Die hele kompleks, soos hy vandag daar uitsien, het geword op grond van ideale van die verlede. Hierdie ideale is wel nooit besonder skerp geformuleer nie, maar in die veranderinge wat tot stand gekom het, spreek tog iets van gekoesterde oogmerke. Met reg kan nou van die volwaardige kultuurmens verwag word dat hy in hierdie gekoesterde oogmerke sal belangstel en wel deur hom te vergewis met betrekking tot wat die tans bestaande voorafgegaan het. 'n Mens se verantwoordelike deelname aan die bestaande getuig van jou verbondenheid met die verlede en jou sin vir die historiese. Immers, ons is almal baie groter erfgename as wat ons erflaters is, terwyl die waarde van ons erflating grootliks afhanklik is van ons bereidwilligheid tot erkenning van ons historiese lotsverbondenheid en medeverantwoordelikheid vir die toekoms. Maar meer nog: 'n mens waardeer dān eers die voorregte waaronder jy lewe en dus ook die toestande en geriewe waaronder jy opleiding ontvang, as jy weet onder watter omstandighede jou voorganger en meeganger geleef en gewerk het. Dit laat jou as kultuurmens ook die diepere betekenis van die werking van die idee en die aandeel van die mens daarin verstaan. Dit is onder sulke omstandighede en met 'n sodanige gesindheid dat mens inderdaad besef dat die verlede hede geword het en dat die hede die toekoms inhou. So werk die gees van die mens en so het dit ook alleen sin om van die mens as toekomsweese en van opvoeding as toekomsgerigte funksie te praat.

In die vorige hoofstuk het ons tot ongeveer die begin van 1905 gevorder. Dit sal ongetwyfeld 'n lywige boekdeel word, indien op dieselfde basis oor alle aspekte van die ontwikkeling van die opleiding van onderwysers(esse) aan die onderhawige inrigting gehandel moet word. Dit is ook nie nodig nie. Elke jaar het wel sy besondere, interessante ervaringe en vooruitgang met die nodige teenlae en selfs terugslae gehad en elkeen wat gedurende die een of ander periode van kortere of langere duur daar was, sal daarvan getuig. Daar het ondubbelsinnig betekenisvolle dinge oor elke jaar plaasgevind en hierdie dinge is almal deel van die geskiedenis van die inrigting.

'n Mens kan die verskillende gebeurtenisse chronologies naspur en dan alleen die belangrikstes opteken. So'n dagboekmetode is egter vervelend en oorweldigend, want dan is dit net 'n opeenhoping van feite en nogeens feite waarin mens die idee wat alles onderlê, maklik uit die oog verloor. Die ontwikkeling kan ook tematies gesien word, maar 'n sodanige behandeling is weer eensydig, aangesien die verband met die geheel weer maklik uit die oog verloor word. Miskien is 'n tematies-chronologiese behandeling onder bepaalde rubrieke soos inwoningsgeriewe en onderwys-akkommodasie, die opleidingskursusse, die eksterne werk wat deur die inrigting verrig is en die samewerking met ander instansies, die beste benaderingswyse om 'n geheelbeeld van hierdie eenheidsproses te kry. Met nadruk moet daarop gewys word dat die verskillende rubrieke nie los van mekaar staan nie. Hulle is van 'n koördinerende en integreerende aard; hulle is soveel uitinge van 'n eenheidsgedagte en 'n eenheidsvisie wat in die loop van die jare eers verwesenliking kon geniet en dit ook nie soos die plan oorspronklik gekonsipieer is nie. 'n Mens moet in die gedagte hou dat die groei en ontwikkeling van 'n inrigting 'n organiese proses

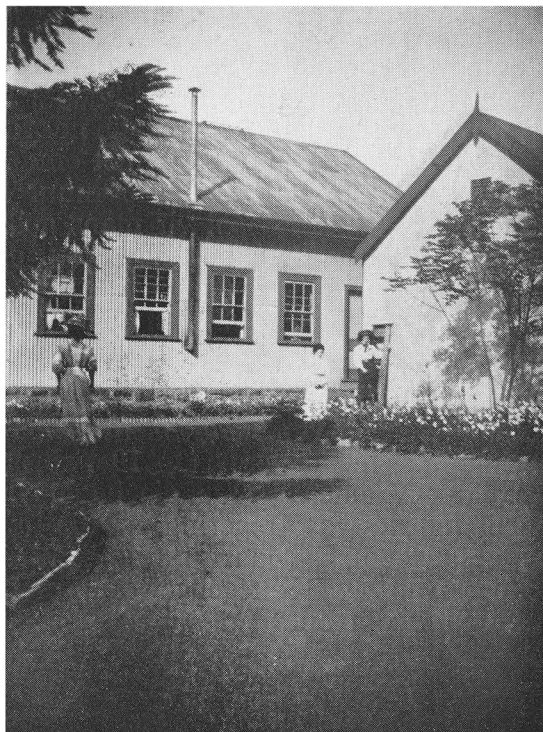
Mr. E. Garnett

beliggaam; dit is die resultate van menslike bemoeienisse. Onderwysersopleiding is staatsaak en staatsbeheerde saak. Dit het dus 'n inwendige en 'n uitwendige kant, of beter gesê: diegene wat daar leef en werk en diegene wat die middele verskaf om uitvoering aan die planne te gee. As staatsbeheerde aangeleentheid is dit eintlik 'n demokraties-openbare onderneming en elke sodanige projek gaan met tyd en geduld, volharding en teleurstelling, vertrou en wanhoop gepaard.

Mnr. Adamson is in Julie 1905 tot Direkteur van Onderwys vir die Transvaal bevorder. Hy is opgevolg deur mnr. E. Garnett, wat voor sy benoeming inspekteur van onderwys in die Potchefstroomse rondgang was. Tot op datum hou hy die rekord vir die langste diens as hoof van die inrigting, naamlik 16 jaar. Tydens so'n lang periode moes noodwendig baie gebeur, en het daar inderdaad ook baie gebeur, meer ten aansien van die onsigbare as die direk sigbare. Aan geboue het daar bygekom, maar aan idees deur inspirasie en voorbeeld is daar ontsettend veel weggedra wat elders gestalte gaan aanneem het. As geheel was dit 'n periode van rustige ontwikkeling, hoewel geen vooruitgang sonder moeilikhede nie.

So in die verbygaan moet vermeld word dat toe mnr. Garnett diens aanvaar het, enkele belangrike persoonlikhede reeds op die personeel was. Hier word aan mnr. A. C. Paterson gedink, 'n latere hoogleraar en rektor van die T.U.K. Tydens die verlof van die hoof na Engeland in 1906 het mnr. Paterson as waarnemende hoof opgetree. Hy het die inrigting in Maart 1907 weer verlaat om voor sy benoeming aan die T.U.K. die pos van eksaminator te beklee in die diens van die Departement. Saam met Paterson het ook mnr. A. S. Holland van Rustenburg af in 1905 gearriveer en etlike jare lank waardevolle dienste gelewer. Ander belangrike figure was menere A. E. F. Henderson en die by so baie bekende en deur baie gewaardeerde A. J. T. Janse (later Doctor Honoris Causa). Laasgenoemde het dr. Breyer wat in Maart 1905 'n pos aan die Johannesburgse Tegnieuse Instituut aanvaar het, opgevolg. Dr. Janse hou beslis die rekord vir die langste diens aan die inrigting, naamlik 33 jaar. Behalwe dat hy 'n goeie 2,000 studente help oplei het, en 'n besondere bydrae tot die onderrig van Natuurkennis en ook Landbou gelewer het, het hom ook die eer te beurt geval om smôrens om sewe-uur lesse in Nederlands aan mnr. Adamson in sy kantoor te gee.

Toe mnr. Garnett sy werksaamhede aanvaar het, was daar aan inwoningsgeriewe en onderwysakkommodasie die volgende: Die „Bungalow” of die „Old Dutch Farm House”, die prinsipaalswoning waarin ook die kantoor gevestig was, die Y-saal, die dameskwartiere, die eetsaal met die kombuis en die „Cottage” of „Mears Street House”. Die laasgenoemde is teen die begin van 1904 na aankoop deur die Administrasie in gebruik geneem. Dit het inwoning vir 12 persone gebied.

Die „New Lecture Hall ” met „Bungalow ”

Die „New Lecture Hall ” met „Cottage ” links. Agter is hulle besig om die „Bungalow ” te sloop.

Hierdie „Cottage” is later as kantoor en pakkamer, nog later as matrone- en verpleegsterskwartiere en ook as siekekamer gebruik. Hierdie „Cottage” is eers in 1937 gesloop. Gedurende 1906 is verdere toevoeginge gemaak, naamlik ’n addisionele blok kamers vir herestudente soortgelyk aan dié van die dames. Dit was twee sink-en-ystergeboue, noord-suid langs mekaar (dié van die dames het agtermekaar gestaan) met eindes oos-wes, met die westelike eindes ongeveer waar die oostelike muur van die matrone-apartement van die teenswoordige eetsaal vir mans geleë is. Verder is in dieselfde jaar ’n addisionele lesingsaal, ook van hout en sink—die „New Lecture Hall” met ’n laboratorium daaraan toegevoeg—opgerig. Laasgenoemde het min of meer gestaan waar die administrasie tans gehuisves is, besonder na aan Mearsstraat.

In Januarie 1907 moes die eetsaal wat in 1903 opgerig is, vergroot word om die verhoogde toeloop van herestudente, waarvan ook ’n tiental uit Engeland afkomstig was, te huisves. Op 19 Februarie 1907 was daar 76 studente, 34 here en 42 dames. Teen die begin van dieselfde jaar is die „Residency” deur die destydse regering vir die huisvesting van herestudente beskikbaar gestel. Op 4 Maart 1907 het hierdie gebou met die omliggende gronde deel van die Kollege geword, met insluiting van die huis wat aan Mearsstraat 151 front.

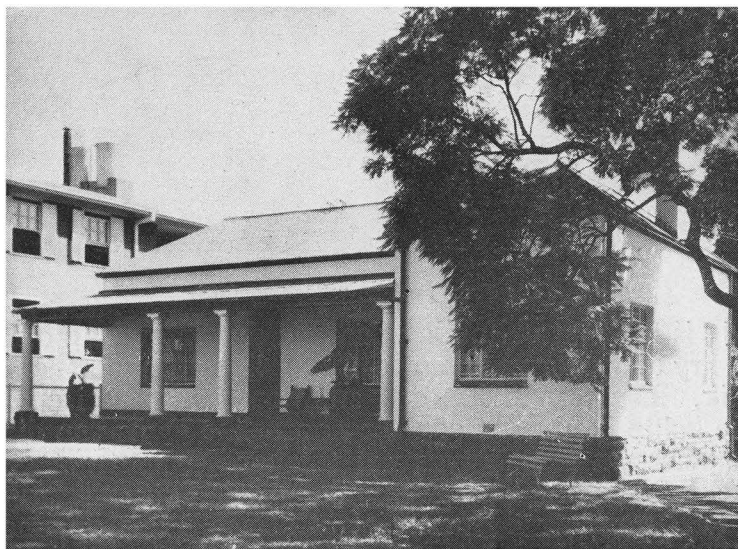

Die „Residency”—Suidwestelike ingang

Die „Residency”—Suidoostelike hoek en tuin

Dit was voorwaar 'n waardevolle byvoeging tot die Kollege-eiendom. Hierdie laasgenoemde huis, tesame met die ou woning wat teenswoordig as natuurlike-kwartiere gebruik word (die middelste van die drie), is die enigste wat van die ou Residensiekompleks nog resteer. In hierdie huis het wyle dr. N. M. Hoogenhout vanaf 1908–1921 verblyf gehad. Daarna

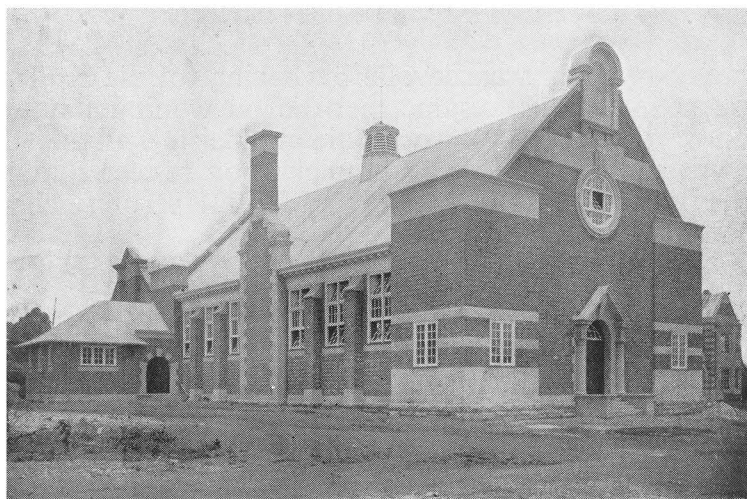

Die huis van wyle dr. N. M. Hoogenhout (1908–1921). Links agter: Van Heerden-huis

[Foto: A. de Witt].

is dit tot 1926 deur studente bewoon, toe deur wyle mnr. J. de C. Joubert tot 1936. Hierna het die matrone van die kosinrigting, tesame met enkele studente, dit tot die einde van 1942 in beslag geneem. Sindsdien dien dit as woning vir die registrateurs van die Kollege.

Die kompleks ten suide van Rissikstraat was alles as tydelike maatreël bedoel. Reeds in die dae van Adamson is vertoë gerig om permanente en doeltreffende inwonings- en doseergeriewe daar te stel. Hierdie oogmerke en beplanning het tyd geverg, maar uiteindelik is 'n grootse ideaal verwesenlik toe op 26 November 1908 die hoeksteen vir die Kollegesaal en die aansluitende lokale gelê is. Die owerheid het sy skatkis deeglik getap, want nie alleen is die saal en aansluitendes daargestel nie, maar ook die twee koshuise wat baie jare lank as „East” en „West houses” bekend gestaan het, sowel as die pragtige en unieke eetsaal, het verrys. Die terrein wat deur hierdie vier geboue beslaan is, het nuwe persele vir verdere uitbreiding noodsaaklik gemaak.

Die Groot Saal na voltooiing, 1909

Gelukkig is kort na voltooiing daarvan daarin geslaag om addisionele terrein by te kry en wel erwe nommers 29 en 43 aan Joubert- en Mearsstrate respektiewelik. Die terrein het dus suidwaarts uitgebrei en wel wat die suidwestelike helfte betref, tot aan die noordelike grens van die Harmoniegronde (Walkerstraat het destyds net tot aan Mearsstraat geloop). Die suidoostelike hoek, naamlik erf nommer 42, is in die veertiger jare eers bygevoeg. (Erf nommer 44 met die „Cottage” daarop, moes teen die einde van 1903 aangekoop gewees het. Hierdie erf was nie by die eerste aankoop ingesluit nie, en wat meer is: Die „Cottage” wat teen die begin van 1904 as verlossing uit die tentlewe betrek is, het op hierdie erf gestaan).

Vanaf 1910 het die dames onder werklik gunstige kondisies gewoon en gewerk en kon hulle hul maaltye onder verfynde omstandighede nuttig. Die posisie van die huisvesting vir mans het baie jare lank besonder ongunstig met dié van die dames vergelyk. Vir hulle verblyf is, behalwe die „Cottage” of die „Mears Street House” sedert Januarie 1904, die twee sink-en-houtbarakke van 1906 en die Residensie in 1907 aangelê. Vanaf die opening tot die einde van 1907 het die dames en here hulle maaltye in dieselfde saal genuttig. Gedurende die periode dat die „sinkeetsaal” te klein geword het en die permanente saal in aanbou was, naamlik die jare 1908 en 1909, het die mans in die ou Residensie ’n eie eetsaal gehad. Vanaf 1910 was die geslagte vir maaltye in dieselfde saal verenig onder een gemeenskaplike huishouding. Hierdie praktyk het meer as 30 jaar lank voortgeduur en wel tot aan die begin van 1942.

Die „West House” voltooi 1909

Teen die begin van 1910 het die onderwysakkommodasie uit vier groepe geboue bestaan, naamlik—

- (a) die groot saal met die teenswoordige biblioteeksaal, eersgenoemde vir samekomste, funksies, vergaderinge, demonstrasies, eksamens, teken- en swartbordwerk en selfs gimnastiek. [Die teenswoordige studente sal hulle moeilik kan voorstel dat die groot vergadersaal tot die einde van 1947 ook as swartbordwerkosaal diens gedoen het. (Rondom teen die binnemure was glasswartborde). Die huidige biblioteeksaal is as demonstrasiesaal vir Natuurkennis en as algemene lesingskamer gebruik]
- (b) die Y-saal aan die noordekant van die prinsipaalswoning;
- (c) die „New Lecture Hall” met laboratorium, en
- (d) die meermale reeds genoemde „Farm House” of „Bungalow”. (Die kantore is later hierin gehuisves). Dit het as „Ladies’ Common Room” (die Z) gedien. Die eerste lesingsaal het as X bekend gestaan. Vroeër was daarin ook die kwartiere van die „Lady Warden” en die kunslektrise.

Die „East House” en die Saal, 1909

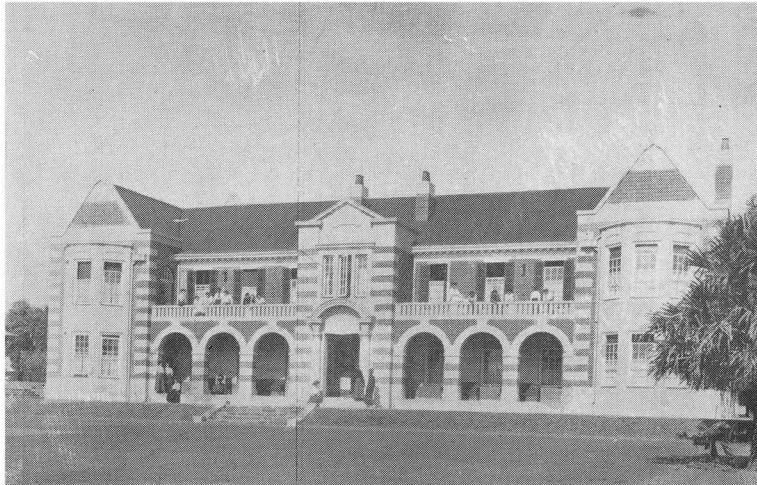
Teen die begin van 1911 is daar ook ’n gimnastieksaal opgerig en wel op aangekoopte erf nommer 43, ongeveer in die middel van die terrein en reg oos van die ou prinsipaalswoning. (Hierdie gimnastieksaal is eers na voltooiing van die teenswoordige hoofgebou in 1937 gesloop, die „Bungalow” en die „New Lecture Hall” toe met die oprigting van die hooflesingblok begin is).

Die Eetsaal (1910). Tans: Residensie-eetsaal

[Foto: A. de Witt].

Met die ingebruikname van die permanente eetsaal in 1910 het alle sinkslaapbarakke behalwe die „Cottage” van die terrein verdwyn en is die mans vir inwoning na die noordekant van Rissikstraat verskuiwe. Terloops moet vermeld word dat toe die dames in 1910 „East” en „West houses” betrek het, die mans die sinkkwartiere van die dames ’n tyd lank bewoon het. Hulle kwartiere waarvan reeds melding gemaak is, is die eerste wat afgebreek is. Die een gebou is na die suidwestelike hoek van die Residensiegronde verskuiwe waar dit as houtwerkkamer diens gedoen het, terwyl die ander as kwartiere vir die naturellebediendes opgerig is, ongeveer waar die skietbane vandag geleë is. (Die Harmonielandgoed het nie tot aan die Apiesrivier gestrek nie). Op die Residensiegronde is noordwes agter die hoofgebou nog ’n hout-en-sinkbarak opgerig wat as die „Ark” bekend gestaan het. Verder was daar die Residensie self (ook bekend as die „House of Lords”) en die „Slums” (die middelste van die drie geboue vir die huisvesting van die naturellebediendes). Daar was verder die anneks in Troyestraat en toe dié opgesê is, is na die „Constantia Villa” in Esselenstraat oorgeskuiwe. „Wilgenhof” (die teenswoordige „Fort”) het bygekom. Na die opsegging van die huur van „Constantia Villa” het die „Giffangenis” (die teenswoordige woning van die onderhoof) bygekom.

Die „West House” met sy bewoners, 1910

In byna alle jaarverslae tot diep in die twintiger jare, en ook nog weer daarna, is steen en been oor die toestand van die huisvesting vir mans gekla. Die munisipale gesondheidsinspekteur het buitengewoon ongunstig gerapporteer, maar desondanks was daar geen ander uitweg nie. Mnr. Adamson het toe hy as Direkteur die inrigting op 26 en 27 Oktober 1909

besoek het, in sy verslag van die toestand melding gemaak. Oor die saal, die eetsaal en die twee damestehuse is uiters gunstig gerapporteer, terwyl hy hom oor die lot van die mans bekreun het. Hy skrywe o.a.:—

„De woning (die Residensie) was niet bedoeld als een tehuis en diensvolgens zijn er veel nadelen die vermeden hadden kunnen worden in een huis dat wel voor het doel was ontworpen. De voornaamste van deze nadelen is de noodzakelijkheid om twee, drie en zelfs vier mannen in één slaapkamer te logeren, wegens 't verschil van de grote van de kamers. Er is prakties geen ruimte voor studeerkamers. De ongeriefelijkheid en 't behelpen in de inrichting voor de mannen valt nog meer in 't oog door de geriefelijkheid van de huisvesting voor de vrouwen”.

Ook in sy rapport van die daaropvolgende jaar word ongunstig gerapporteer. Hy sê:—

„De huisvesting van de mannen is ver van wat dié moet zijn. De meeste slaapkamers worden gevonden in een alleenstaand ijzeren gebouw, dat de vrouwelike studenten verlieten, toen zij naar de kwartieren gingen door haar in gebruik. Een houten beschoot, in de lengte lopende, verdeelt het gebouw in twee delen en dwarse schotten scheiden het in slaapkamertjies. Een stoep, waarop elke deur uitkomt, loopt langs beide zijden van het gebouw. Elke twee hebben slaapkamertje in gebruik. Deze slaapkamertjes zijn donker en te klein voor twee man; ze zijn onderworpen aan de uitersten van temperatuur en zijn slecht gemeubileerd”.

„Die Slums” soos hy in die twintiger jare genoem is

[Foto: A. de Witt].

(Van die dames wat in hierdie geboue gehuisves was, het meegedeel dat die klimaat na uiterstes geskommel het en dat die toestande eenvoudig onhoudbaar was. Gedurende 'n sekere somersdag was dit so geweldig warm dat die loodsekeringe gesmelt het, die alarmklokke in die huis van Garnett aan die lui gegaan het en die brandweer op die toneel verskyn het).

„De ijzeren toevoegsels, aan het hoofgebouw belendend, bevatten ook slaapkamers die slechter zijn dan dié waarnaar zoeven verwezen is (hy verwys hier na die ‚Ark‘). Enige slaapkamerakkommodatie is verschaft in het hoofdgebouw en deze kamers zijn beter (hieroor het hy die vorige jaar reeds so ongunstig gerapporteer). Studeerkamers vullen het meest van de rest van het gebou. Het is niet moegelik deze studeerkamers in een ordelike toestand te houden. Het waren gewone woonkamers of slaapkamers, niet gebouwd uit het oogpunt van vorm, noch verlichting, voor hun tegenwoordig doel. Evenmin zijn ze geschikt uitgerust”.

So word oor die toestand in 1911 gerapporteer, terwyl tot aan 1926 nog 15 jaar tussenbei gelê het. Maar genoeg oor die grandeur en die misere wat huisvesting vir inwoning en onderwys gedurende die régime van mnr. Garnett betref.

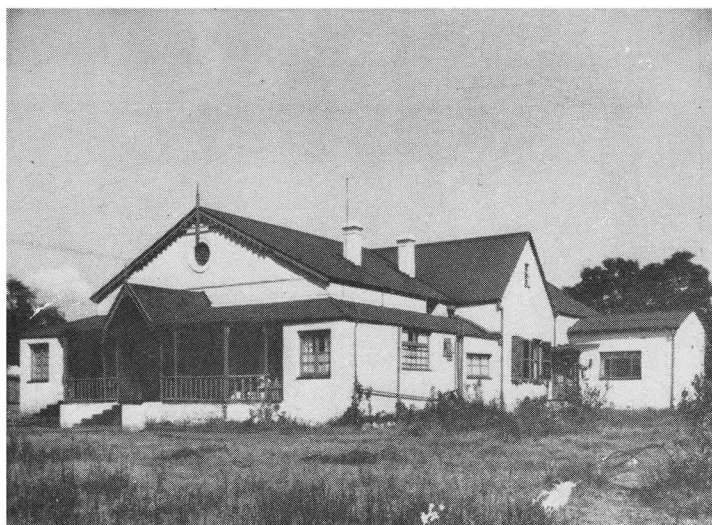
„Wilgenhof” teenswoordig bekend as die Fort

[Foto: A. de Witt].

Op hierdie stadium moet nog iets oor die personeel bygevoeg word. Van menere Holland, Janse en Henderson is reeds melding gemaak. In Januarie 1908 het mnr. J. L. Moerdyk, vader van die bekende argitek, vir mnr. N. Hofmeyr wat tot die inspektoraat bevorder is, opgevolg. Vier jaar later het hy dieselfde weg gevolg. In April 1908 is dr. N. M. Hoogenhout, hoof van die Eendrachtskool, tot die personeel toegevoeg as dosent en onderhoof. Die name van die volgende verdien ook vermelding: Mej. Bridges vir sang, mnr. Wiggett vir houtwerk, mnr. Collard vir liggaamsoefeninge, mnr. Robb vir Engels in die plek van mnr. Henderson en toe weer mnr. Charters om eersgenoemde se plek in te neem. In 1920 het mnr. L. D. Morgan tot die personeel togetree, terwyl die bekende en so gewaardeerde Selina Harding in 1918 weens swak gesondheid uit

die diens moes tree. Haar werk is vir 'n kort rukkie deur mnr. J. H. Pierneef behartig en daarna deur die by so baie bekende mej. Grace Anderson. Hierdie name—daar is nog meer—verdien almal vermelding.

Wat het op die gebied van die opleiding self aan veranderinge ingetree? Immers, dit is tog hoofsaak en hierin lê inderdaad die geskiedenis van die inrigting beliggaam. Gedurende die periode dat mnr. Garnett hoof van die inrigting was, het ten aansien hiervan grootse veranderinge plaasgevind. By sy diensaanvaarding was die Derdeklassertifikaat nog die enigste waarvoor opleiding aangebied kon word. Vanaf 1906 het die opleiding vir hierdie sertifikaat egter oor twee jaar gestrek. Dit het uit twee dele bestaan: die akademiese wat min of meer gelykstaande aan die Kaapse Matrikulasiesertifikaat sou wees, en dan die professionele—die deel I en die deel II, soos dit genoem is. Studente is vir albei voorberei. Indien die kwalifikasies by aansoek bevredigend was, kon direk met die professionele werk begin word. In die meerderheid van gevalle moes 'n eksamen vir toelating afgeleë word. Die studente kon dus aan die Kollege ook vir die matrikulasiesertifikaat studeer, dus eintlik hoërskool—en professionele werk. So het in Desember 1905 ses studente hulle vir die matrikulasiesertifikaateksamen aangemeld, waarvan vyf geslaag het. Dit is interessant om daarop te wys dat in Januarie 1906 daar plek vir 24 dames en 17 here aan die inrigting was, waarvoor 68 dames en 37 here hulle aangemeld het. Van die aantal wat toegelaat is, het vier mans en 11 dames nie nodig gehad om die toelatingseksamen te skrywe nie. Agt van die dames het reeds in die Kaapse sertifikateksamen geslaag.

Die Constantia Villa "

[Foto: A. de Witt].

’n Belangrike mylpaal in die ontwikkeling van die opleiding is bereik met die stigting van die Transvaalse Universiteitskollege in 1908. Van die eerste aantal studente was 18 van die Normaalkollege, 15 vir die Intermediêre eksamen en drie vir die B.A.-graad. Aan die einde van daardie jaar het agt in die eerste en een in die tweede eksamen geslaag. Vanaf die stigtingsjaar van die T.U.K. het beide inrigtinge geprofiteer: die Universiteitskollege deur die studente wat daarheen gegaan het en die Normaalkollege deurdat dit voortaan alleen dié tipe werk sou kon doen wat met sy stigting vir sy rekening bedoel was, naamlik die suiwer professionele opleiding. Met die T.U.K. as wapenbroer kon vanaf 1909 met opleiding vir die Tweedeklassertifikaat begin word. Dit is eintlik sedert hierdie jaar dat die inrigting volle status gekry het. Vanaf 1909 is ook geen spesifiek akademiese onderrig vir die Derdeklas meer aangebied nie. Die kursus vir laasgenoemde sertiifikaat het 12 maande geduur, terwyl dit vir die Tweedeklas met een of meer jare aan die Universiteit op 18 maande professionele opleiding gestel is. Die eerste klas vir die O2 het 16 getel. Van toe af kon die professioneel-tegniese opleiding tot sy reg kom. Buitengewone aandag is aan proefonderwys en die ontwikkeling van onderwystegniek geskenk. So is daar gedurende 1910 ses weke skoolpraktyk ingestel, een week gedurende die eerste, twee gedurende die tweede en derde kwartale en een week gedurende die laaste termyn. In 1911 is dit na twee dae per week verander toe ook ’n vorm van demonstrasieskool ingevoer is. Leerlinge van ’n

Die teenswoordige woning van die assistent-hoof. Vroeër bekend as „Giffangenis”

[Foto: A. de Witt].

sekere skool het byvoorbeeld twee dae per week aan die inrigting deurbring. Dan het die studente onder toesig van een van die dosente die werk met die leerlinge behartig. Hiervan is later weer afgesien.

Die stelsel van proefonderwys het nogal baie gewissel: van ses weke per jaar oor vier kwartale, na twee dae per week, soos so pas beskrywe is, na een dag per week wanneer alle studente wat met hulle professionele opleiding besig was, die skole besoek het, na elke dag wanneer die dosente al na gelang hulle roosters aan die inrigting dit toelaat, 'n paar studente wat vir die besondere dag uitgeplaas is, gaan besoek het. Feit bly dat aan proefonderwys steeds baie aandag geskenk is en dat hierdie deel van die opleiding as die allerbelangrikste beskou is. Die oortuiging is vanaf sy stigting gehuldig dat die opleiding vir die beroep ook deur die beoefening van die beroep moet geskied. Waar die Kollege sedert 1909 geen spesifiek akademiese werk meer verrig het nie, het dit hom tog altyd probeer vergewis

Die groep van 1907 (voor die 'Residency'). Die personeel wat op die stoele sit, is: Mnr. Ritchey (eerste man van links), mej. Vaughan, A. J. T. Janse, N. J. Hofmeyr, E. Garnett (met toga), mej. Acutt, A. S. Holland. Die tiende man van links agter (by die paal) is die huidige edelagbare regter A. C. Malan

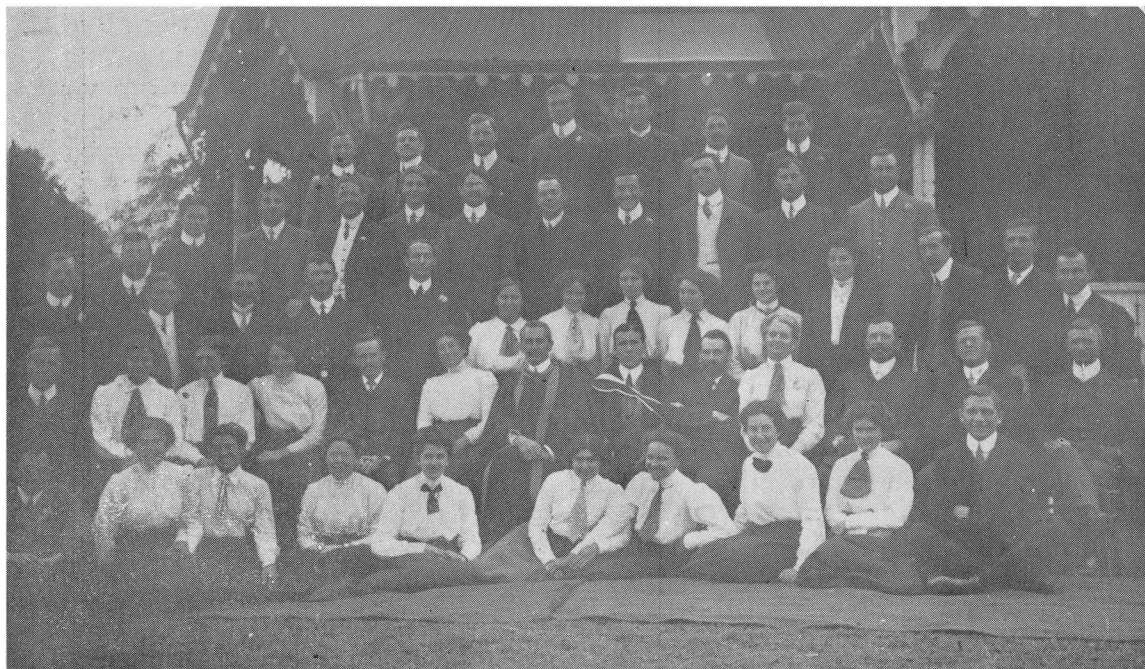
dat sy studente ook iets van die leerplan na sy inhoudelike weet, en dit veral wat betref die sogenaamde kulturele vakke soos Aardrykskunde, Geskiedenis en Natuurkennis. Ook aan die taal, as medium van kennis-oordraging met die oog op die korrekte en beskaafde gebruik daarvan, is besondere aandag geskenk.

Met die opleiding ook vir die tweedeklassertifikaat sowel as die geleentheid wat die inrigting vir die besitters van slegs 'n provisionele sertifikaat aangebied het, om naamlik minstens 'n O3 te verwerf, was daar in 1911 drie groepe vir professionele opleiding, te wete vir die tweedeklas (18 maande), vir die derdeklas (12 maande) en vir die derdeklas, diensdoende onderwysers(esse) (ses maande). Dit het ingewikkelde organisasie en administrasie in verband met roosters, eksamens en proefonderwys meegebring. Daarby was die personeel maar aan die skraal kant.

Sedert 1912 het 'n belangrike wysiging in die opleiding vir die derdeklassertifikaat plaasgevind. Die duur van die opleiding is na twee jaar verleng, die eerste ses maande waarvan op approbasie sou plaasvind, opgevolg deur 18 maande opleiding. Die bedoeling met die kwekelingstelsel was om die rekrut eers die geleentheid te gee om die praktyk deur waarneming te leer ken, homself 'n bietjie te toets deur die praktyk aan die lyf te voel en om, wanneer die opleiding dan begin, die praktyk altyd voor die gees te hê. Hierdie kwekelingstelsel het vir die derde klas in swang gebly tot die einde van 1919. In 1913 het die inrigting ook begin om vir die Eersteklassertifikaat onder die Uniedepartement van Onderwys opleiding te verskaf. Eers moes 'n Universiteitsgraad verwerf word en daarna professionele opleiding vir 18 maande. Die inrigting het dus vir drie sertifikate opgelei. In die eerste jaar van opleiding, ook vir die Eersteklassertifikaat, was daar vyf kandidate, 14 vir die Tweedeklas en 52 vir die Derdeklas. In 1917 was die getalle 16, 12 en 83, respektiewelik. Sedert 1918 het die opleiding vir die Eersteklassertifikaat geleidelik na die Universiteit verskuiwe. Die proefonderwys en die vaardigheidsvakke is egter nog deur die Kollege behartig.

Vanaf 1920 het die kursusse vir die Derde- en Tweedeklassertifikate radikale verandering ondergaan. Die kwekelingstelsel is afgeskaf, en die opleiding vir eersgenoemde sertifikaat het twee jaar geduur, die eerste waarvan aan die Universiteit was, met sekere professionele kursusse aan die inrigting. Die student moes in minstens drie kursusse geslaag het om met die professionele opleiding te kon voortgaan. Vir die Tweedeklassertifikaat moes i.p.v. een nou twee jaar aan die Universiteit deurgebring word en moes in minstens vyf kursusse sukses behaal gewees het. Gedurende hierdie twee jaar is ook professionele werk verrig. Die derde jaar was suiwer professioneel. Ook kon die gekombineerde graad- en professionele kursus gevolg word, naamlik eers twee jaar aan die Universiteit (met professionele werk), dan 'n jaar aan die Kollege, opgevolg deur nog 'n

jaar aan die Universiteit. Die kandidate was vanselfsprekend ingeskrewe studente aan die inrigting, met waar moontlik inwoning in sy koshuise en ondersteun deur leninge vir behoeftiges deur die Departement. Hulle was onderworpe aan die opleidingsvoorwaardes wat deur die Departement van Onderwys vasgestel is. Maar hulle was ook studente van die Universiteitskollege. Hierdie dubbele burgerskap het dikwels tot verdeelde lojaliteit aanleiding gegee. Die vakkeuse vir die graad is grootliks tot skoolvakke beperk. Hierdie verhoging van die akademiese peil van die opleiding, veral wat die vierjaarkursus betref, hang nou saam met die oprigting van baie hoër skole in die Provinsie sedert die twintiger jare. Die verhoging van die akademiese peil met die opleiding was 'n stap vooruit in die regte rigting, maar dit was ook duidelik dat dit sy eie gebreke sou openbaar. Die duur van die professionele opleiding is nie alleen ingekort nie, terwyl die gevaar ook bestaan het dat studente geneig sou wees om oorwegend aandag aan hulle akademiese werk te skenk, waardeur hulle professionele opleiding skade sou ly. Laasgenoemde kon selfs as minderwaardig en minder belangrik beskou word.

'n Groep moontlik van Junie 1908. Die personeel is: E. Garnett (met toga), A. M. Robb, A. J. T. Janse, mej. Harding, J. L. Moerdyk. Skuins agter mnr. Moerdyk staan die latere prof. J. Boxwell van die T.U.K.

Wat betref die aard en die inhoud van die opleiding self: soos reeds vermeld, is aandag geskenk aan die Algemene Beginsels van die Onderwys sowel as die besondere metodiek van die afsonderlike skoolvakke, met ook 'n eerlike poging tot bybring van 'n hoeveelheid parate kennis wat betref die verskillende leervakke. Vanaf 1919 is Geskiedenis van die Onderwys, Kindersielkunde, Fisiologie en Gesondheidsleer as vakke vir die Tweedeklassertifikaat ingevoer. Besondere aandag is deurgaans geskenk aan proefonderwys, Sang, Tekene, Hout- en Naaldwerk, terwyl alles in die werk gestel is om studente vaardig te maak in die beskaafde gebruik van die lewende taal, Afrikaans sowel as Engels. Sedert 1914 het daar buitengewone belangstelling in die onderwys van Landbou ontstaan. 'n Spesiale landbouvakansiekursus is gedurende September 1914 gehou. Die inskrywing

Die groep van 1908. Personeel (op stoele) v.l.n.r., J. L. Moerdyk, A. S. Holland, mej. Acutt, dr. N. M. Hoogenhout, E. Garnett, A. J. T. Janse en mej. Vaughan. Die hond is Pasha. Hy het glo ook klas geloop terwyl die studente gereeld vir hom sy lisensie betaal het

van diensdoende onderwysers vir bywoning van die kursus was geweldig hoog, en was dit nie vir die uitbreek van Wêreldoorlog Nommer 1 nie, sou nooit almal toegelaat kon word nie. Desondanks het 111 persone hierdie kursus kom bywoon. Die Departement van Landbou het 'n besondere bydrae tot die kursus gelewer. As gevolg van die ontwaakte belangstelling vir die wetenskaplike beoefening van die Landbou het Landbouonderwys deel van die opleidingskursus vir mans geword. In samewerking met die Departement van Landbou is 'n Landbouproefstasie te Groenkloof begin. Eenmaal is selfs baie sterk daaraan gedink om die manskoshuise in Groenkloof op te rig waardeur studente in staat gestel sou word om in die onmiddellike nabyheid van hulle bedryf te wees. Dit was gedurende die dae toe Natuurkennis niks anders as elementêre Landbou was nie. Baie persone sal seker nog die bekende mieliebouwedstryde by ons plaasskole onthou en die pryse in verband daarmee. In September 1916 het 'n aantal herestudente 'n spesiale kortvakansiekursus in Landbou aan die Potchefstroomse Landbouproefstasie gaan bywoon. Met die doodloop van die proefstasie te Groenkloof het die inrigting 'n soort Skoolplaas te Heuningneskrans, net buite Pretoria en verbonde aan die skool, in die lewe geroep. Die onderneming is grootliks deur die Landboudepartement gefinansieer. In 1917 is selfs twee rondawels vir studente-inwoning op die skoolterrein gebou, sodat daar ononderbroke toesig oor die eksperimente gehou kon word. Die aandag is hoofsaaklik op die kweek van mielies toegespits, hoewel ook vrugtekwekery in die vooruitsig gestel is.

Die medium van onderrig aan die inrigting was in die beginjare vanselfsprekend Engels, behalwe die onderwys in Nederlands en die Godsdiensoefeninge wat om die beurt in Engels en Nederlands plaasgevind het. Hoewel die medium van onderrig oorwegend Engels was, beteken dit allermens dat dit 'n Engelsgeoriënteerde inrigting was. Daarvoor was die gedurende aantal studente uit Afrikaanse huise te groot. Wrywinge tussen personeellede en studente en tussen die groepe afsonderlik op grond van taal- en ideologiese verskille het, sover nagegaan kon word, selde plaasgevind. Dat daar botsinge plaasgevind het, is vanselfsprekend. Met die inwerkingtreding van die Smutswet van 1907 en die implikasies hiervan ook vir die opleiding van onderwysers het Nederlands meer tot sy reg gekom. Reeds vanaf 1910 is parallelle klasse vir die onderrig in Aardrykskunde en Geskiedenis ingestel. Vanaf 1912 het studente 'n vrye mediumkeuse gehad en is die meeste vakke dan ook in albei tale gedoseer, behalwe die tale self. Dit het addisionele werk vir die personeel meegebring, want die lesings moes herhaal word. Geleidelik is daar na Afrikaans as doseer- en skryftaal oorgeskakel, sodat vanaf ongeveer 1920 Afrikaans as mede-amptelike taal aan die inrigting in gebruik was. Vanaf 1918 is besondere aandag aan die Godsdiensonderwys geskenk. Die naam van mnr. O. van Oostrum verdien in hierdie verband spesiale vermelding.

Die vertrekkende groep van 1909. Hulle was die eerste wat in die saal eksamen geskrywe het. Personeel: Mej. Harding, J. L. Moerdyk (met helm), A. S. Holland, mej. Acutt, E. Garnett, A. J. T. Janse

Soos reeds in die vorige hoofstuk vermeld is, het die inrigting 'n besondere bydrae gelewer tot die verbetering en die verhoging van die kwalifikasies van diensdoende onderwysers en onderwyseresse. Dit het in hoofsaak geskied deur die hou van vakansiekursusse onder leiding van lede van die personeel en die beskikbaarstelling van sy koshuise vir inwoning. Na enkele van hierdie kursusse word verwys. In Julie 1904 is so'n kursus aan die inrigting gehou wat hoofsaaklik bedoel was vir diegene wat slegs oor 'n provisionele sertifikaat beskik het en vir die derdeklassertifikaat wou kwalifiseer. Beurse van £5 ter bestryding van uitgawes is aan 40 kursusgangers vergoed wat van buite Pretoria gekom het, terwyl 56 in totaal aanwesig was. In Januarie 1905 is 'n ander kursus georganiseer wat bygewoon is deur 43 diensdoendes. Aandag is geskenk aan Tekene, Nederlands, Engels en Wiskunde. Gedurende Julie 1905 het nog een gevolg wat deur 53 bygewoon is en waarby aan Tekene en Nederlands die hoofaandag geskenk is. Verdere vakansiekursusse het plaasgevind in die winter van Julie 1907, 1908 en 1909. Dié gedurende 1907 is deur sy oorwegend professionele inslag gekenmerk, want die aandag is toegespits op die beginsels en die metodes van die onderwys. 'n Groot aantal ongesertifiseerdes, naamlik 75, het hierby geprofiteer. In dié van 1908, die bywoning waarvan andermaal deur beurse gesteun is, is gehandel oor die onderwysteorie van Nederlands, Engels, Sang en Tekene. Dit is bygewoon deur 120 persone. By geleentheid van die kursus in 1909 het 150 diensdoendes uit alle distrikte van die Transvaal die voorlesings oor die onderrig van Natuurkennis, Tekene, Nederlands en Geskiedenis gevolg. Melding moet verder ook gemaak word van hulp wat gedurende 1906 aan privaatstuderendes vir die Derdeklassertifikaat verleen is in die vorm van pamflette oor Aardrykskunde en Natuurkennis. Sedert 1908 is 'n tyd lank van 'n „system of extension teaching” gebruik gemaak waarby weekliks aantekeninge met 'n oorwegende professionele inslag aan diensdoendes wat daaromtrent aansoek gedoen het, gestuur is. Gedurende die laaste ses maande van 1909 is ook na-uurse kursusse vir die Tweedeklassertifikaat-eksamen georganiseer. Tussen 40 en 50 persone is hiermee bevoordeel. Spesiale melding moet gemaak word van die eerste reünie wat vanaf Maandag, 16 tot Vrydag, 20 April 1906 plaasgevind het. In daardie nog vroeë jaar in die bestaan van die inrigting het nie minder nie as 80 oud-studente mekaar in die skaduwees van hulle Alma Mater kom ontmoet en sosiaal-opvoedkundig met mekaar kom verkeer. Huisvesting is vir 76 aangebied. Om dit te kon doen, moes 'n lesinglokaal tot 'n slaapsaal verander word. Daar was 11 mans en 69 dames aanwesig, 42 „Nederlands”— en 38 Engelssprekend. Behalwe gesellige sosiale verkeer is ook aandag geskenk aan opvoedkundige probleemkwessies, te wete die onderrig van Natuurkennis (veral die bewaring en montering van insekte), Aardrykskunde, Geskiedenis, Tekene en Liggaamsoefeninge. Ook die probleem van ongereelde skoolbesoek is bespreek. By een vergadering was ook die Direkteur van Onderwys teenwoordig. In sy toespraak het hy o.a. melding

gemaak van die feit dat van die leerkragte wat toe in diens van die Departement was, 11 persent deur die inrigting gegaan het. Oor 10 jaar verder kon dit 40 persent wees, terwyl hy die hoop gekoester het dat na 20 jaar alle onderwysers(esse) in die diens van die Departement opleiding sou ontvang het. Hierdie dinge is almal deel van die geskiedenis van die Kollege, vandaar dat hulle vermelding verdien het.

’n Groep dames voor „West House”, 1910. Die mans is: Mnr. E. Garrett (in die middel), mnr. J. L. Moerdyk (agter, regs van mej. T. Faure)

Die volgende saak tydens die hoofskap van mnr. Garnett verdien vermelding. In 1920 is die landgoed Harmonie aangekoop. Herhaaldelik is vroeër reeds uitgekyk na addisionele, geskikte bousterrein. In 1916 het die Administrateur van die Transvaal, mnr. A. G. Robertson, bepaalde erwe in die buurt van die Kollege kom inspekteer met die doel om daar die nuwe lesingkamers en administratiewe kantore op te rig. Hierdeur sou dan terrein vrygestel word vir die oprigting van manskoshuise. Met die aankoop van die landgoed Harmonie het die Kollege nie alleen sy terreineenheid bewaar nie, maar ook iets van die Afrikaner se kultuurgeskiedenis tot deel van sy eie geskiedenis verhef. Mens dink aan *Die Kappie Kommando* van Johanna Brandt. Die twee name „Harmonie” en „Residensie” het historiese betekenis en waarde vir die inrigting. Die naam „Harmonie” is toegevoeg waar dit histories tuishoort. „Residensie” het wel oor die straat suidwaarts verskuiwe, maar die naam is tog gelukkig behou, al het dit in spelling en wellig ook in betekenis nuanseringe ondergaan.

By die Termometer ± 1910. Links: „East House”. Regs: Die „Bungalow”

Die Groot Plannebreker in die bestaan van die mens het ook sy koue hand op die inrigting gelê. In Junie 1915 is 'n plaat ter ere van een van die studente van die inrigting, luitenant R. Bukes, wat in die Duits-Weskampanje gesneuwel het, deur die Direkteur van Onderwys onthul. Op 12 Mei 1916 is die eerste student in die geskiedenis van die inrigting, mej. F. Puckrin, aan ingewandskoors oorlede. Gedurende die derde en vierde kwartale van dieselfde jaar het 'n ernstige epidemie van ingewandskoors aan die inrigting geheers. Vir doeleindes van verpleging is die „Bungalow” tot 'n hospitaal omgeskep. Die onvergeetlike griepiepidemie van 1918 het ook die inrigting nie ongedeed gelaat nie. Skaars het die vierde termyn begin, of al die naturellebediendes het siek gelê. Die matrone en die huishoudelike personeel het vir hulle verpleging ingestaan, terwyl die studente self vir die daelikse huishouding gesorg het. Hierna het die studente, dames en here, die een na die ander omgekantel. Die getal pasiënte het so vinnig aangegroei dat die Residensie tot 'n hospitaal vir mans en Ooshuis vir dames verander moes word. Opgeleide verpleegsters het van elders gekom, terwyl personeel en studente nooit gefaal het om

met die verpleging behulpsaam te wees nie. Sommiges het dag-, ander nagdiens verrig, terwyl ander boodskappe gedoen het. In gehoorsaamheid aan 'n versoek van die Direkteur het 'n span dames in die Pretoriase Algemene Hospitaal (destyds nog in Potgieterstraat) en 'n span mans in die Naturellehospitaal op die tentoonstellingsterrein gaan help verpleeg. Ander het by privaat families gaan help, terwyl sommige by hulle tuistes 'n handjie moes gaan bysit. Die lewe van etlike studente het weke lank in die weegskaal gehang. Op 1 November 1918 het een van die studente, mej. H. J. Smuts van Ermelo, aan die siekte beswyk. Sy is deur die siekte aangetas onderwyl sy in 'n privaatwoning met verpleging behulpsaam was. Die studente het nie alleen hulle dienste na buite beskikbaar gestel nie, maar ook die welwillende publiek het sy menslikheid geopenbaar en kom help verpleeg. Op versoek van die Administrateur is die groot saal tot 'n openbare hospitaal verander en het die inrigting sy diensmiddele ter beskikking van ander gestel. Baie van die studente het, nadat die epidemie aan die verdwyn was, eers siek geword. By die hervatting van die werksaamhede was baie so kragteloos dat die werk vir daardie jaar eintlik nie tot 'n goeie einde gebring is nie.

Die voorgaande was 'n beskeie poginkie om die ontwikkeling van opleiding tydens die hoofskap van mnr. Garnett te skets. Uit die aard van die saak moes dit kursories wees. Die doel was om die aandag meer op die proses self as op 'n bepaalde persoon te vestig. Wel is die amptelike dienstyd van die persoon as sekondêre afgrensing gebruik en dit enkel omdat hy die hoofverantwoordelike persoon in daardie fase was. 'n Hoof is geen inrigting nie; hy is ook nie die opleiding nie, maar is hoogstens die hooflid in hierdie organiese groeiproses. In Oktober 1921 het hy die tuig neergelê en is van hom afskeid geneem. Dit is opvallend met hoeveel waardering en selfs piëteit daar deur oud-studente oor hom gepraat word. Hy word veral vanweë sy diep religieuse gemoed en lewenshouding, sy persoonlike belangstelling in elke student, sy afkeer van indoktrinerings en sy aanmoediging tot selfstandige ondersoek gewaardeer. Hy is opgevolg deur die by baie so goed bekende dr. N. M. Hoogenhout, iemand wat reeds sy stempel op die inrigting afgedruk gehad het, as dosent en as assistent-hoof. Met die benoeming van dr. Hoogenhout het die inrigting sy eerste Afrikaanssprekende en -georiënteerde hoof gekry. Tans enkele opmerking oor wat tydens sy jare van hoofskap aan die inrigting en sy ontwikkeling plaasgevind het.

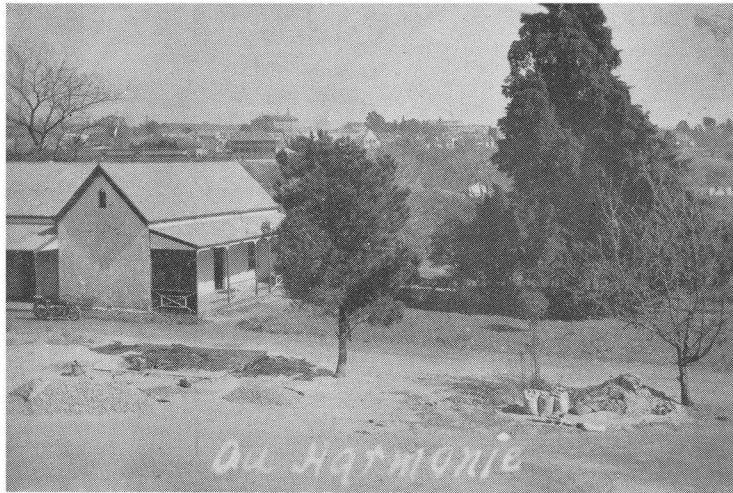
Die ou klag wat reeds jarelank bestaan het, naamlik ondoeltreffende huisvesting vir die mans en ontoereikende onderwysakkommodasie het in verskerpte realiteit die Hoogenhout-periode gekenmerk. Dit sou 'n oneindig makliker taak gewees het, indien daar geen voorsiening vir kosinwoning nodig was nie. Aan 'n inrigting van hierdie aard sal altyd deur 'n tweeledige bedryf moet bestaan, te wete die koshuis- en die Kollegeafdelinge, die

Dr. N. M. Hoogenhout

lewende gemeenskap en die werkgemeenskap. Hulle vul mekaar aan en hulle veronderstel mekaar ook. Opleiding vir die onderwysberoep is grootliks, selfs oorwegend 'n kwessie van opvoeding vir die beroep. Die belangrikste opvoedende werksaamheid speel hom buitekant die mure van die lesingsaal af. Dit vind in die lewende gemeenskap plaas en wel die lewende studentewoongemeenskap waarby ingesluit word kamer en bed, etetafel en bediening, sosiale verkeer en ontspanning, met een woord: alles waarmee hy buitekant die lesingkamer in sy so sterk onnatuurlike inslag te doen kry. Vanaf die ontstaansdag van die inrigting is van die oortuiging uitgegaan dat 'n verfynde omgewing verfynde invloed op die belewer van daardie omgewing behoort uit te oefen. Omrede hiervan het die here Scott, Adamson en Garnett alles in hulle vermoë gedoen om die inwoningsgeriewe so verfynd en bevorderlik moontlik te kry ten einde die student te vorm om ander te gaan vorm. Dr. Hoogenhout het dieselfde sienswyse gehuldig. By sy diensaanvaarding was hy beslis geen vreemdeling ter plaatse nie. Hy het reeds die geskiedenis van die inrigting meer as 13 jaar lank meegemaak en het dus geweet wat gaande en wat nodig was.

Met sy oorskuiwing na die prinsipaalswoning het sy huis leeg gekom. Hierin is 'n aantal studente geplaas, terwyl ook 'n tiental in die Harmonie-opstal onder dak gebring is. Die mans was dus op verskillende plekke gehuisves, 'n huisvesting wat nie altyd verfynende invloed uitgeoefen het nie. In 1924 was uiteindelik die eerste tekens daar dat verbetering in aantog was, want die planne vir die nuwe manshostel het voltooiing genader.

Ou Harmonie.

Gedurende 1925 en die eerste helfte van die daaropvolgende jaar is die Harmoniehostel opgerig en voltooi. Die belangrikste gebeurtenis gedurende 1926 was dan ook die betrekking van die voltooide gebou teen die begin van die derde kwartaal. Dit het inwoning vir 57 mans gebied. Van die kant van die studente was daar grootse vreugde en het daar ook 'n aanmerklike verbetering in hulle werkprestasies plaasgevind. Maar soos dit meermale gaan: toe hy voltooi is, was hy te klein weens die hoë toeloop van veral manstudente na die inrigting. In daardie jaar was daar 247 studente ingeskrywe, 118 mans en 129 dames. Goed die helfte moes dus in Residensie en die annekse agterbly. Toegang tot Harmonie het gewoonlik op senioriteit berus. 'n Mens kan jou nog duidelik voorstel hoe eerstejaarstudente wanneer hulle teen die einde van die jaar die aanbring van die nuwe kamerlyste vir voltooiing voor die eetsaal haas verwag het, somaar nagte aaneen waggestaan het om van 'n goeie kamer die volgende jaar verseker te wees.

Die Nuwe Harmonie (1926)

Wat onderwysakkommodasie betref, het daar tydens die hoofskap van dr. Hoogenhout absoluut geen verandering ingetree nie. Die berugte depressie het sy aantog geleidelik reeds aangekondig. Die studente moes dus hulle opleiding in ontoereikende geboue ontvang. Hierdie toestand het die opleiding in vakke soos Naaldwerk, Sang, Swartbordwerk en Kuns aanmerklik geskaad. So in die verbygaan moet ook vermeld word dat dr. Hoogenhout vanaf 1 Mei 1925 tot 1 Mei 1927 tegelyk Rektor van die T.U.K. was. In hierdie dubbele hoedanigheid moes noodwendig sekere van sy pligte deur lede van die personeel behartig word. So het mnr. L. D. Morgan verantwoordelikheid vir die proefonderwys van studente aanvaar. Personeelveranderinge het op geringe skaal plaasgevind. Mnr. O. van Oostrum het die tuig neergelê, terwyl dr. Anna Aucamp in 1922 tot die personeel toegevoeg is. Mnr. H. D. Sutherns is in dieselfde jaar tot inspekteur van onderwys bevorder.

Daar is reeds gemeld dat vanaf 1920 die gekombineerde graad-onderwyserstweedeklassertifikaat ingestel is en dat vir die Derdeklasertifikaat 'n jaar verblyf aan die Universiteit vereis is. Dit was 'n daadwerklike poging om die status van die beroep deur versterking van die akademiese agtergrond te verhoog. Die stelsel van samewerking tussen die Universiteitskollege en die Opleidingsinrigting het aan die begin heelwat moeilikhede opgelewer. Dit was veral roostermoeilikhede. Laasgenoemde moes naamlik sodanig opgestel word dat vir sekere dae van die week en tye van ander dae studente aan die Kollege geen klasse aan die Universiteit sou hê nie ten einde hulle in staat te stel om hulle professionele verpligtinge

wat vir die eerste en tweede jaar voorgeskrywe was, te kon nakom. Verder moes die meer akademies-georiënteerde vakke vir die Tweedeklassertifikaat soos byvoorbeeld die Geskiedenis van die Onderwys, die Teorie van die Onderwys en Kindersielkunde sodanig gegroepeer en op sulke tye gegee word dat diensdoende onderwysers(esse) wat vir hierdie sertifikaat onder die ou regulasies wou kwalifiseer, hierdie vakke in dieselfde jaar kon volg. Die swak punte van die nuwe kursusse het geleidelik sigbaar geword. Studente het, soos algemeen verwag is, meer aandag aan die graad—as aan die professionele werk geskenk, met die gevolg dat sekere vaardighede, veral die vlot gebruik van die lewende taal, baie skade gely het. Om hierdie leemte aan te vul, is 'n buitengewone benoeming in die persoon van mej. Rose Ehrlich gemaak en was dit haar taak om aandag van 'n meer individuele aard aan studente in verband met die gebruik van albei tale te skenk. In hierdie verband het aanmerklike verbetering ingetree.

'n Kiekie van die Personeel : 1923. Staande v.l.n.r. dr. B. Elbrecht, A. Milton, mej. Wagner, mej., J. Joubert (sekretaris), L. Morgan. Sittende v.l.n.r. dr. Aucamp, mej. Anderson en Ehrlich

Verder is die graadvakkeuse ook vir die Derdeklassertifikaat aanmerklik beperk en kon studente hoofsaaklik net dié vakke vir bestudering aan die Universiteit kies wat ook as vakke op die Middelbare skool gedoseer word. Indirek het hierdie beperking as gevolg gehad dat kandidate vir die Tweedeklassertifikaat na voltooiing van hulle kursus meer geskik vir benoeming in Middelbare as Primêre skole was. Algaande is tog die begeerde ewewig tussen professionele en akademiese opleiding bereik en het die kursusse gestabiliseer geraak. Wat kursusse aan die inrigting self betref, moet nog vermeld word dat sedert Januarie 1927 die Departement van Verdediging liggaamlike opvoeding vir sy rekening geneem het. Die opleiding was sterk militêr gekleurd, want studente is eintlik sodanig afgerig om as kadetoffisiere in skole benoem te kon word. Dit is nou maar eenmaal so dat alle behoeftes in die openbare lewe op die een of ander

tydstip sy reperkussies aan 'n opleidingsinrigting vir onderwys het.

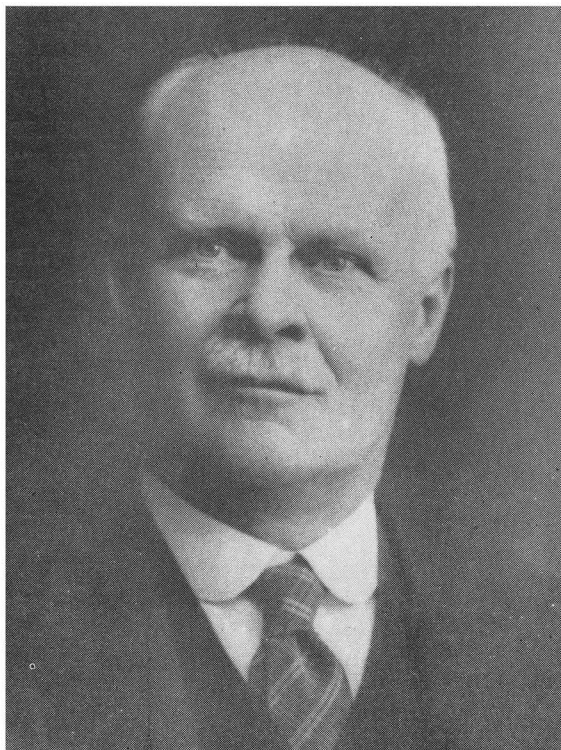
Nog twee sake verdien vermelding. Die personeel en studente het op 2 September 1927 die vyfentwintigjarige bestaan van die inrigting feestelik herdenk. Baie oud-studente en notabeles van die stad het die funksie bygewoon. Mnr. H. S. Scott wat toe Direkteur van Onderwys was, het die feesrede gelewer. By die sluitingsfunksie van 1928 is die inrigting vereer met die teenwoordigheid van die destydse Minister van Onderwys, naamlik dr. D. F. Malan. Hy het die aand as hoofspreker opgetree.

Nadat dr. Hoogenhout ruim twintig jaar lank aan die Kollege verbonde was, eers as assistent-hoof en die laaste sewe jaar as hoof, het hy aan die begin van die derde kwartaal van 1928 mnr. H. S. Scott as Direkteur van Onderwys opgevolg. In sy rapport oor daardie jaar het hy as volg geskrywe:

„Ek maak van hierdie geleentheid gebruik om nogmaals my opregte waardering te betuig oor die lojale samewerking van die staf wat my voorreg was om te ondervind gedurende my Prinsipaalskap, sowel as die ‚esprit de corps‘ getoon deur geslagte van studente tussen wie en myself steeds die hartlikste verhouding bestaan het ten spyte van die afwisselinge van die kollegelewe en die feit dat my sienswyse dikwels verskil het, van dié van hulle en dat botsings nie altyd vermy kon word nie”.

In die vakature wat deur die bevordering van dr. Hoogenhout ontstaan het, is mnr. A. J. Louw, hoof van die Hoër Volksskool, Heidelberg, tot hoof van die Pretoriase Normaalkollege benoem. Direk na sy voorganger se vertrek het hy diens aanvaar.

Wanneer oor die ontwikkeling van die inrigting tydens die „Meester”—Louwjaare gehandel word, kan dit as 'n periode van rustige voortgang met veranderinge-in-aantog bestempel word. Die rustige voortgang is teweeggebring deur die bestendigheid wat die opleidingskursusse gekenmerk het tot aan die begin van 1933. Verder moes dit rustig wees, want die ekonomiese depressie het sy invloed ook op die gebied van onderwysersopleiding laat voel. Die Provinsie het nie oor die nodige fondse beskik om die so nodige veranderinge en toevoeginge vir die inwoning van manstudente en die daarstelling van verbeterde onderwysgeriewe te bewerkstellig nie. Daar moet dan ook gekonstateer word dat tydens die hoofskap van mnr. Louw aan uitbreiding van sigbaarhede hoegenaamd niks plaasgevind het nie. Die herestudente was op sewe verskillende plekke gehuisves, sommige geboue waarvan beslis nie bevorderlik vir die gesondheid van die bewoners was nie. Die toeloop van die studentetalle het nog steeds gestyg. In 1928 was daar 113 here en 118 dames ingeskrywe en in 1929 het die getalle op 105 vir die here en 133 vir die dames gestaan. Die verhoging het meer die dames gegeld. Daar is vir hulle huisvesting 'n huis in Joubertstraat gehuur wat as die „Monica” bekend gestaan het. Hierin is 16 dames met 'n toesighoudende personeellid gehuisves. Weens die ekonomiese toestand van die Provinsie het die aantal leningsbeurse beperkter geraak.

Mnr. A. J. Louw

Die gevolg was dat daar 'n aansienlike daling in die studentegetalle plaasgevind het. In 1932 was daar 91 mans en 108 dames, terwyl dit vir 1933 gedaal het na 69 mans en 76 dames. Om dié rede is die „Monica“-huis dan ook opgesê.

Wat die kursusse betref: dié het grootliks dieselfde gebly, behalwe dat die liggaamsoefeninge vir mans sedert Oktober 1933 onder beheer van die Polisieopleidingsdépôt geplaas is. Die opleiding het dus van 'n militêre na 'n gimnastiese oorgeslaan en is 'n begin met liggaamskultuur gemaak. Vanaf 1933 is ook opleiding in Juniorwerk verskaf. 'n Dertiental dames het die kursus onder leiding van mej. H. Cillie gevolg en goed gepresteer. Sy is egter nie vir 1934 herbenoem nie, met die gevolg dat die kursus maar 'n kortstondige bestaan gehad het. Weens die geldnood het daar ook geen personeeluitbreiding kon plaasvind nie. In 1932 is mnr. L. D. Morgan na Johannesburg oorgeplaas. Die personeel het uit 'n geringe aantal bestaan. Behalwe die hoof was daar in permanente hoedanigheid werksaam mejj. Anderson en McGregor, dr. Janse, dr. M. J. Coetzee (sedert 1929 die opvolger van dr. Anna Aucamp) en mnr. G. H. Wilsenach.

'n Uitstaande gebeurtenis tydens die régime van mnr. Louw was die Afrikaanswording van die Kollege. Die T.U.K. het op 10 Oktober 1930 die Universiteit van Pretoria geword en op 2 September 1932 het dit as 'n Afrikaanstalige inrigting begin. Die Normaalkollege het hierdie voorbeeld gevolg. Vanaf 1933 het dit 'n suiwer Afrikaanse inrigting geword en is voortaan geen lesings deur medium van Engels meer gegee nie, behalwe by die studie van daardie taal self.

Miskien moet nog kortliks melding gemaak word van die demonstrasie-, die model- of die oefenskool. Reeds vanaf 1923 is gevoel dat die werk aan die inrigting, veral wat betref die toepassing van nuwe metodes wat in die lesings behandel word, deur die afwesigheid van 'n oefen- of demonstrasieskool gestrem word. Pogings is aangewend om 'n selfstandige skool as werkplaas en as „laboratorium” vir lektore en studente te verkry. In die loop van 1929 het die Uitvoerende Komitee van die Provinsie die stigting van so'n skool goedgekeur. Dit is in die daaropvolgende jaar in die Harmoniesaal, Presidentstraat, gestig en het onder die direkte beheer van die hoof van die Kollege gestaan. Twee onderwyseresse wat as lede van die personeel van die inrigting beskou is, is benoem. 'n Begin is gemaak met twee parallelle gradeklasse. Die inskrywing was egter so klein dat die skool nooit die doel gedien het waarvoor dit oorspronklik bedoel was nie. Waarskynlik het daar ook 'n ongelukkige vooroordeel by ouers teen die idee van 'n oefenskool bestaan. Dit wil ook voorkom asof die nodige ruggesprak en samewerking tussen die skool en die Kollege ontbreek het.

In 1933 is weereens wysiginge in verband met die opleidingskursusse ingevoer. Hulle was van 'n ingrypende aard en omrede hiervan sal liever in die volgende hoofstuk dienaangaande die nodige vermeld word.

Mnr. Louw het teen die einde van die tweede kwartaal van 1934 na 'n waardige en voorbeeldige hoofskap van ses jaar die tuig neergelê.

HOOFSTUK VYF

DIE FASE VAN FENOMENALE GROEI

IN die voorafgaande hoofstuk is tot Junie 1934 gevorder, naamlik die uitdienstreding van mnr. Louw. Dit is vanselfsprekend grootliks ’n kunsmatige afsluiting wat gemaak is, aangesien die organiese groei van die inrigting nie oormatig aan die kom en gaan van hoofde, lede van die personeel en die toelating en vertrek van studente gekoppel hoef te word nie. Die proses duur voort ondanks die kom en gaan van mense. Dat die groeiproses wel deur persoonlikhede gestimuleer of eventueel gerem kan word, sal geredelik toegegee word. Maar dit is tog nie die enigste bepalende faktore nie. Die aard van die groei is ook afhanklik van die bestaande fasiliteite binne die organisme self, hoewel tog die grootste invloed deur ideologiese momente wat van buite die inrigting kom, uitgeoefen word. Deurgaans moet in die gedagte gehou word dat die doel van die opleidingsbedrywighede buitekant die inrigting lê en dat die eksterne eise, behoeftes en beskouinge in ’n oorwegende mate die rigting van die groeiproses bepaal. Die Provinsiale opleidingsinrigtinge vir die onderwysberoep, dus ook die onderhawige, is staatsbeheerde instellinge, sodat beïnvloeding van buite onvermydelik is. Die Provinsie kom sy verantwoordelikhede, veral die opvoedende vorming van sy toekomstige volwassenes, na deur die sorg wat hy onder andere ook bestee aan die aard en rigting van die opleiding van hulle wat moet gaan opvoed en onderwys gee. Die beheer van so’n inrigting is dus meer van ’n heteronome as outonome aard, waarmee egter nie bedoel word dat die verantwoordelike instansies aan die inrigting hoegenaamd geen seggenskap sou hê nie. Die Provinsiale outoriteite by monde van die Onderwysdepartement is die werkgewer van die opgeleide en indien in die opleiding geen rekening gehou word met die behoeftes wat uit en vir die diens ontstaan, asmede die groot lewensdenkbeelde met hulle normerende invloed ook op die onderwysese nie, sal die verlangde vooruitgang in staat en maatskappy nie kan gedy nie. Die ideologiese momente met hulle invloed op die maatskaplike ordeninge oefen dus besondere invloed ook op die rigting en die inhoud van die opleiding uit. Die groot gedagtes wat die lewe beïnvloed en selfs omwentel, word buitekant enige inrigting gebore. Wat ’n mens as waardevol vir die lewe beskou, word in die skool gepropageer. Maar om daar gepropageer te kan word, vereis ’n gevormde mens om dit te kan doen, sodat met reg verwag kan word dat die idee van die nuwe sy eerste intog in die opleidingsinrigting vir die onderwysberoep behoort te maak. Aansluitend hierby is dit eintlik onnodig om daarop te wys dat die algemene beleid insake die opleiding deur die Direkteur van Onderwys

as opvoedkundige, onderwys- en administratiewe hoofbeampte van die Provinsiale Bestuur bepaal word. Hy oefen die beheer uit; hy beslis oor alle sake rakende die toelating, die aard en die duur van die kursusse, die tug, die goedkeuring van poste en die benceming daarin en sulke sake meer. Die Pretoriase Normaalkollege staan dan ook onder die direkte beheer van die Direkteur van Onderwys. Die interne organisasie binnekant die raamwerk van die regulasies betreffende die opleiding self is vir die rekening van die hoof en sy personeel.

Prof. J.S. van Heerden

By die uitdienstreding van mnr. A. J. Louw is professor J. S. van Heerden, die stigter en die hoof van die Potchefstroomse Normaalkollege sedert 1918, na die Pretoriase inrigting oorgeplaas. Met hierdie oorplasing het daar nie alleen 'n ervare hoof die inwendige bestuur van sake voortgesit nie, maar het die inrigting die eer te beurt geval dat een van sy eie studente die hoof daarvan geword het. In die toelatingsregister, nommer 205, onder datum 25 Julie 1905, tref ons bepaalde besonderhede oor Johannes Samuel van Heerden aan. Sy kamer was in die „Cottage” en later in

een van die reeds genoemde hout-en-sinkgeboue, terwyl die maaltye saam met die dames in die eerste eetsaal genuttig is. In Desember 1906 verlaat hy die Kollege met 'n Derdeklassertifikaat. Gedurende die eerste ses maande van 1907 het hy onderwys op die deur die oorlog verwoeste Roosnekal gegee, daarna aan die „Railway School, Pretoria” (tans die Suidskool). Aan die begin van 1909 is hy met die matrikulasiesertifikaat wat deur privaatstudie verower is, na die T.U.K. om as lid van die tweede groep studente in die tans nog bestaande Gimnasiumgebou, Bosmanstraat, onder baanbrekers soos wyle proff. Reinink, Paterson en Muller sy studies voort te sit. In 1910 vind ons hom terug op die Normaalkollege vir die tweedeklassertifikaat. Maar omdat daar geen klasse was nie, is hy die eerste ses maande na die Steenkoolspruitskool, distrik Middelburg. Vanaf die tweede helfte van 1910 was hy aan die Eendrachtskool werksaam, met drie lesings per week aan die Normaalkollege. 'n Skriftelike waarborg moes aan die Departement gegee word dat hy die eksamen vir die Tweedeklassertifikaat sou skrywe. Oor sy verdere professioneel-akademiese loopbaan te Harvard hoef hier nie gehandel te word nie. Gedurende sy hoofskap van dertien en 'n half jaar aan sy Alma Mater het nie alleen ingrypende veranderinge in die opleidingskursusse ingetree nie, maar het daar buitengewoon baie bygekome wat betref huisvestingsgeriewe en onderwysakkommodasie. Aan hierdie konkreet sigbare moet eerstens aandag geskenk word.

Prof. van Heerden verwelkom die gaste by geleentheid van die Hoeksteenlegging. Aan die agterkant kan die „Cottage” links en die Gimnastieksaal (sinkgebou) duidelik gesien word

Die bouprogram van die Administrasie is gedurende die depressiejare aanmerklik vertraag. Toe gunstiger toestande ingetree het, het die Kollege 'n besondere deel uit die provinsiale skatkis begin ontvang. Daar is reeds vermeld dat tydens die Louw-jare aan sigbaarhede geen steen gelê is nie. Die huisvestingstoestand met die plaaslike diensaanvaarding van prof. van Heerden is reeds geskets. Dit kan net weer vermeld word dat die nood aan 'n onderwysgebou besonder groot was, want in die bestaande kon inderdaad ook weens gesondheidsredes nie langer voortgegaan word nie. Groot was die vreugde toe op 16 Junie 1936 die hoeksteen van die hoofgebou deur sir John Adamson, die eerste hoof van die inrigting en latere Direkteur van Onderwys, gelê is. Dit was, afgesien van die vreugde by personeel en studente om naamlik na soveel jare van verblyf in die X- en Y-sale, die „New Lecture Hall” en die ou gimnastieksaal, 'n doeltreffende gebou te kry, tegelyk 'n onderskeiding vir die inrigting om die steen deur die eerste hoof gelê te kry. By hierdie funksie was teenwoordig die destydse Administrateur, die Direkteur en die Sekretaris van Onderwys, die Rektor van die Universiteit, die Burgemeester van die stad en verskeie ander hooggeplaastes. Sir John het behalwe sy toespraak waarin hy sy sienswyses oor onderwysersopleiding uiteengesit het, o.a. ook die volgende in Afrikaans gesê:—

„ Ek dank die prinsipaal vir sy vriendelike verwelkoming en wil my innige waardering uitspreek vir wat hy van my werk gesê het. Ek dank ook die Rektor van die Pretoriase Universiteit vir sy vriendelike woorde. Ons is ou vriende en ou kollegas en ons het nog steeds dit gemeen dat hulle ons nie in die agtergrond wil laat bly nie. Ek stel dit baie op prys dat die agbare Administrateur vandag teenwoordig is. Dit beteken, so dink ek, dat hy en sy Uitvoerende Komitee die Normaalkolleges vir sleutelinrigtings hou waarvan die suksesvolle uitvoering van die

Die steen word vasgetik

gehele onderwysstelsel ahang. Natuurlik is ek baie trots daarop om vandag hier te wees. Dit is vir my 'n groot eer wat ek baie op prys stel. Miskien is dit passend dat die persoon wat die inrigting begin het, die hoeksteen van die gebou sal lê wat meer of minder 'n voltooiing van die uitrusting sal wees. Vir meer as 40 jaar, die laaste by die Universiteit van Londen, was ek in aanraking met die opleiding van onderwysers, óf direk as Professor óf indirek deur administrasie . . .

'n Mens sou graag sommige van die dinge wat hier in die ou dae plaasgevind het, in die geheue terugroep en beskrywe, maar die tyd is kort en ek wens later 'n paar fundamentele beginsels van die opleiding van onderwysers te bespreek.

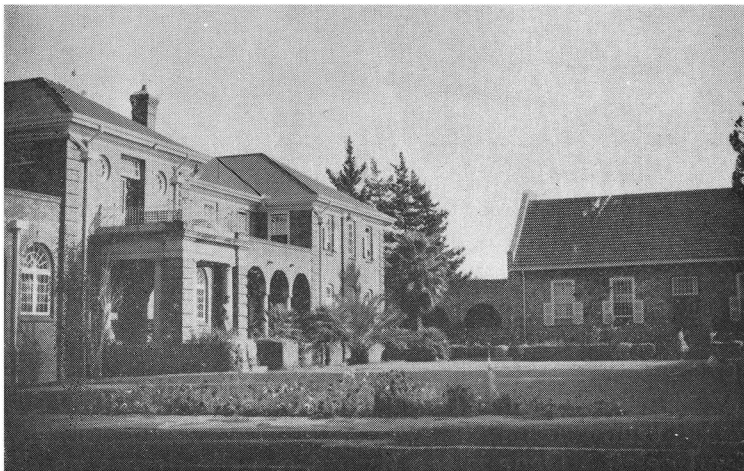
Van een of twee name moet ek egter melding maak. Professor Paterson byvoorbeeld, vroeër Professor en Rektor van die Transvaalse Universiteitskollege in Pretoria, 'n man wat die liefde van iedereen gewen het, en dr. Breyer, 'n Nederlander wat 'n hoë peil van kultuur in Matesis, Musiek en Dierkunde—'n verbasende kombinasie—bereik het, was onder die eerste kollegas. So het in daardie verafgeleë dae die universiteitsgees onder ons geheers. Ek is bly om te sien dat dr. Janse nog hier is om daardie gees in stand te hou. Die samewerking van Universiteit en Normaalkollege het aldus hierdie vroeëre tradisie as basis en agtergrond. Die lys van prinsipale bevat die groot name van Garnett, Hoogenhout en Louw. Elkeen het op sy eie manier en volgens sy eie insigte 'n bydrae gelewer tot die ontwikkeling van die inrigting. Nou het ons dr. van Heerden, met sy Potchefstroomse ervaring agter hom, met sy versientheid, professionele waaksaamheid en onuitputlike energie om die groot werk voort te sit. Onder die kunsonderwysers het ons die name van mej. Harding, Pierneef en mej. Anderson. Ja, die Prtotoriase Normaalkollege is baie gelukkig in sy leerkrigte gewees. En dit is die vernaamste ding. Dit is die dinamiese mag van persoonlikheid wat die faktor van grootste waarde is. Tog is ons almal bly dat uiteindelik die kollege 'n gebou sal kry wat in die dringendste behoeftes sal voorsien. Ek wens die personeel en die studente geluk daarmee. Aan laasgenoemdes wil ek die hoop uitspreek dat hulle die volste gebruik van hulle geleentheid sal maak en die kollege verlaat, vasbeslote om hulle uiterste bes te doen vir die ou Transvaal wat ons so na aan die hart lê”.

Hierdie gebou is in Mei 1937 voltooi en in die daaropvolgende maand in gebruik geneem. Met die ingebruikname daarvan het vier ander verdwyn, naamlik die „Bungalow”, die „New Lecture Hall”, die „Cottage” en die gimnasium. Een van hulle het nie minder nie as 35 jaar diens gedoen. Hoe dit sy : die opleiding kon sindsdien vir die eerste keer in goed toegeruste lokale geskied en was die administrasie ook behoorlik gehuisves. Die verbetering in die finansiële posisie van die Provinsie vanaf ongeveer 1935 het ook aanmerklike uitbreiding van die personeel moontlik gemaak. Die beperking op die toelating van studente het ewe-eens geleidelik verminder. Met die verhoogde toeloop het vanselfsprekend weer verhoogde huisvestingsprobleme ontstaan. Die twee dameskoshuise, naamlik Oos- en Weshuis, soos hulle toe genoem is, het te klein geword. Verder het met die oprigting van die kollegegebou, reg agter die Ooshuis, die privaatlewe van die dames in die gedrang gekom. As dameswoningsoord was dit totaal ondoeltreffend geleë. Daar is toe besluit om die dames na die Harmonie-terrein te verskuiwe waar hulle nie alleen die verlangde privaatheid sou geniet nie, maar ook die gesamentlike huishouding vir mans en dames,

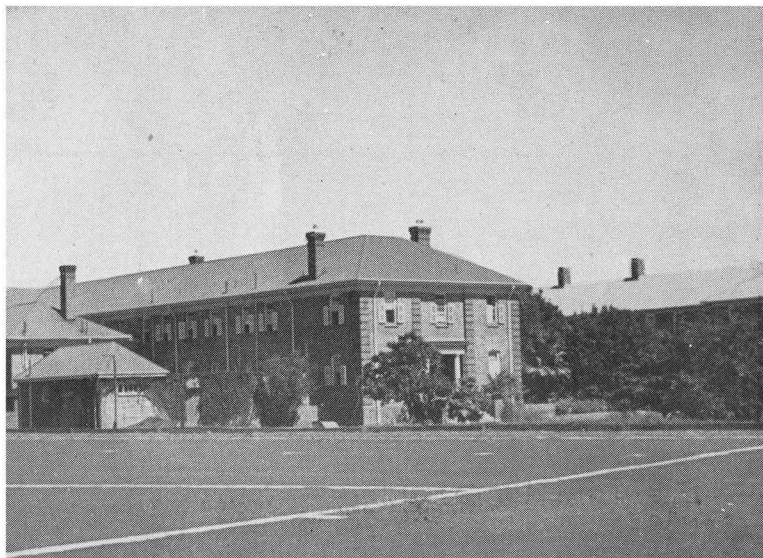
Die Nuwe Lesingblok vanaf Mearsstraat

en die gemeenskaplike eetsaal met die gebreke daaraan verbonde deur iets beters vervang sou word. In 1939 is die Harmonie-eetsaal en die natuurlike-kwartiere aan die suidekant daarvan opgerig. Na voltooiing het die eetsaal

Harmonie met 'n deel van die Eetsaal

met sy aansluitende apartemente ongebruik gestaan, terwyl die mans nog steeds in Harmonie gewoon het. Vanaf 1941 het dinge opgeskiet. In daardie jaar is die nuwe Harmonievleuel opgerig en gedurende die Desembervakansie van 1941 is ook groot veranderinge deur verbreking aan die ou vleuel aangebring ten einde dit vir die inwoning van dames geskik te maak.

Harmonie-tehuis: Ou en nuwe vleuels met die korfbalveld op die voorgrond.

Teen die begin van 1942 het grootskaalse omwentelinge plaasgevind. Die herestudente is na die Oos- en Weshuis oorgeplaas en die dames na Harmonie. Maar so maklik het dit aan die begin nie gegaan nie. Met die aanbou van die nuwe vleuel is addisionele dames vir 1942 toegelaat, maar toe hulle hul intrek moes neem, was hierdie nuwe akkommodasie nog nie gereed nie, terwyl ook die veranderinge wat noodwendig by die Oos- en Weshuis aangebring moes word, nog onder konstruksie was. Die enigste uitweg was om die studente wat in hulle finale jaar van opleiding was, dames sowel as here, vir die hele eerste kwartaal van 1942 proefonderwys by die skole naaste aan hulle huise te laat doen. Hierdie praktyk moes verskeie kere herhaal word. Toe hierdie studente middel April arriveer, was sake vir die mans gereed, maar was die nuwe vleuel vir die dames nog steeds onvoltooid. Die dames is soos sardientjies by die ander in die ou vleuel ingepak. Die destydse Direkteur van Onderwys het een middag gedurende Mei 1942 spesiaal kom inspeksie doen en toe hy deur die kamers was, moes hy half dreigend op die spoedige voltooiing van die nuwe vleuel aandring. Of dit juis gehelp het, weet 'n mens nie. Die

gebou is uiteindelik afgelewer en het die verligting ten laaste ingetree. Vanaf Junie 1942 woon die dames in die pragtig toegeruste en rustig geleë

Nuwe vleuel op die Noordwestelike-hoek gesien

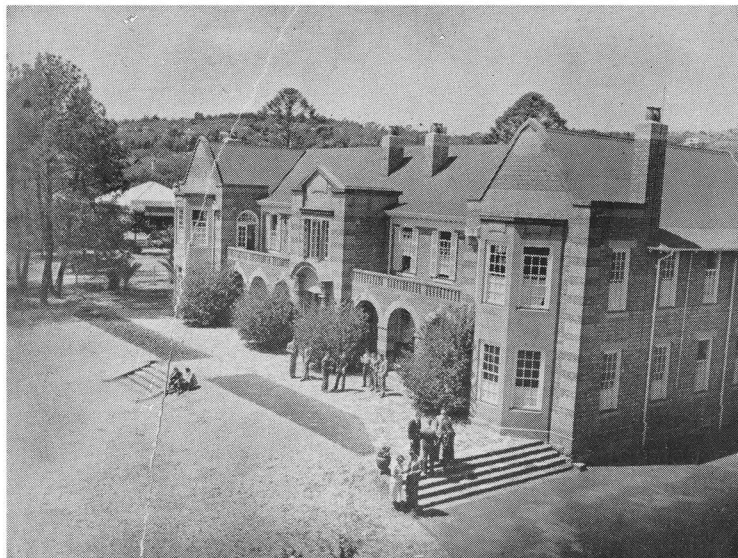
Harmonie. Die dames en here was, wat huisvesting betref, geskei en het die twee kosinrigtinge, Harmonie en Residensie, elkeen met eie boekhouding en koshuispersoneel tot stand gekom. Vanaf 13 April 1942 staan Oosten Weshuis as Môreskof en Brandwag onderskeidelik bekend. Wat die jaar 1942 betref, moet verder vermeld word dat op 2 September van daardie jaar die inrigting sy veertigjarige bestaan besonder feestelik herdenk het. Die voorreg was hom beskore om studentinskrywing nommer 2, naamlik Hendrika Vogelzang, in sy midde te hê, terwyl ook mej. C. du Saar en mnr. J. D. E. Swemmer, studente uit die jare 1907 en 1908, teenwoordig was. Veral eersgenoemde het buitengewoon interessante meededeling gedoen.

Om die chronologie nou verder op te volg, moet vermeld word dat deur die welwillendheid van die Provinsiale Administrasie die terrein ten weste van Harmonie gelyk gemaak is. Die voetbalveld is aangelê en met die spontane hulp van die mans met gras beplant. Op Saterdagmiddag, 2 September 1944, is die veld as die Van Heerdenveld gedoop en amptelik in gebruik geneem in die vorm van 'n rugbywedstryd tussen oud- en destyds inwonende studente. Dit was 'n besondere gebeurtenis, veral as bedink word dat die studente wat die beoefening van hierdie sportsoort betref, so baie jare lank feitlik as bedelaars dan na hierdie en dan weer na daardie

In Harmonie se eetsaal

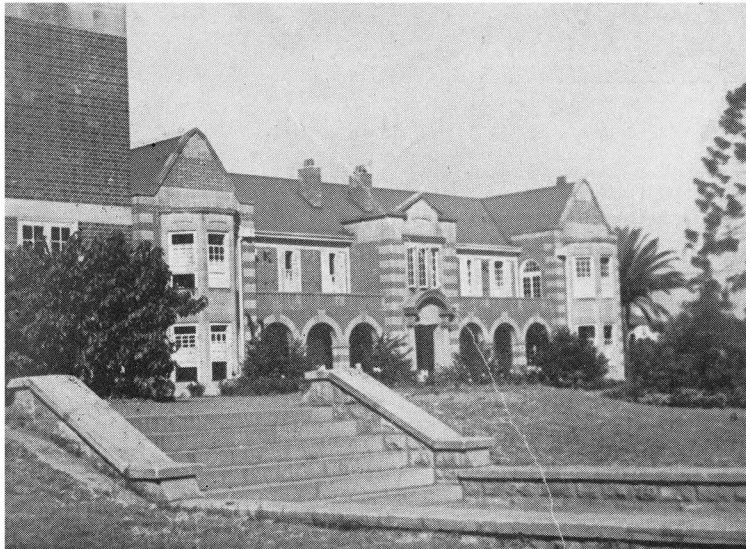
veld moes gaan om te oefen. Die oefeninge moes gewoonlik onmiddellik na die middagete plaasvind, terwyl die veld om halfvyf reeds weer ontruim moes word wanneer ander klubs vir oefendoeleindes hulle opwagting maak.

Môreskof

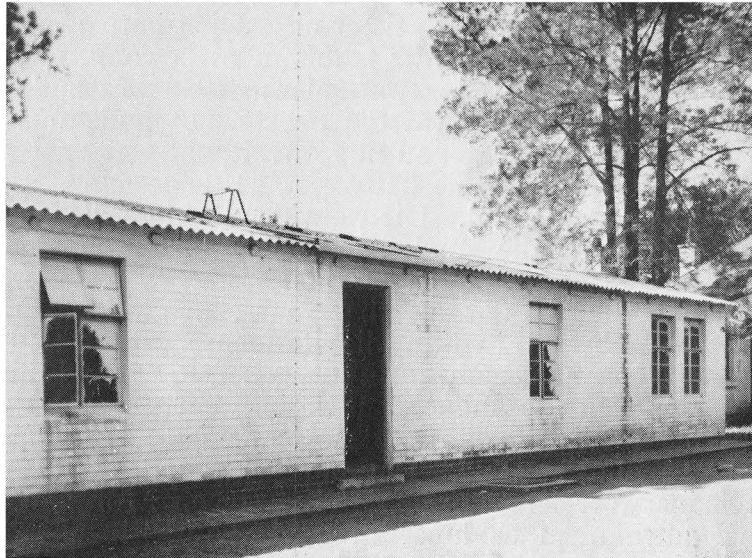
Op die aand van 2 September 1944 is 'n groot vleisbraaifunksie en konsert gehou. Die deelnemers aan laasgenoemde was in hoofsaak oud-studente. In hierdie verband moet die name van Anna Bender, Helena Strauss en Dirk Louwrens genoem word.

Die tekort aan leerkragte het hom in die laat dertiger jare reeds begin merkbaar maak. Meer en meer studente is toegelaat om ook deur opleiding die tekort aan te vul. Die aanvraag na dames veral was besonder groot, maar Harmonie was vol. Op verskeie plekke in die nabyheid van die Kollege moes privaatosies gevind word, merendeels met groot gesukkel. Die kwessie van privaatosies vir dames lewer maar gewoonlik moeilikhede op, met die gevolg dat in afwagting op die oprigting van nog 'n dameskoshuis die mans na 'n driejarige verblyf in Brandwag hierdie tehuis weer moes ontruim om dit vir dames beskikbaar te stel. Ten einde die mans

Brandwag

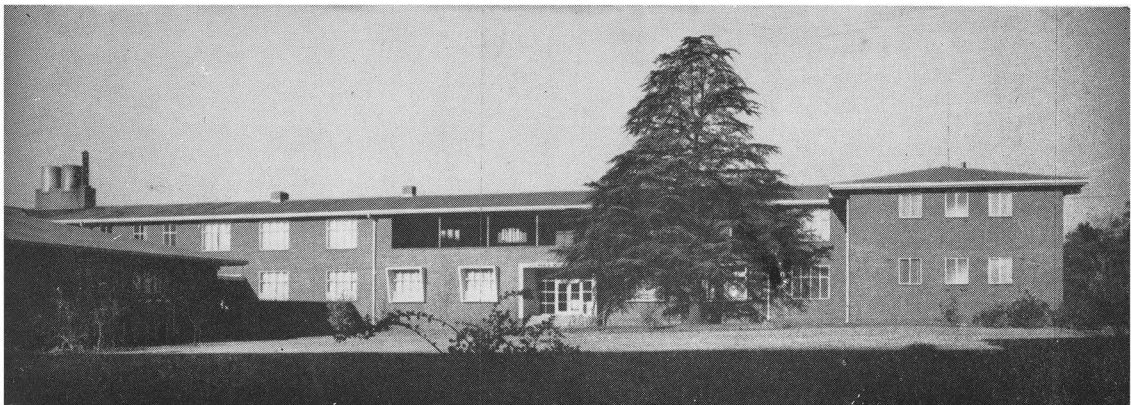
te kon huisves, is die twee teenswoordige wit geboutjies op die gronde van die ou Residensie opgerig—hulle dien op die oomblik as kwartiere vir die naturellebediendes. Hierin kon 28 herestudente onder alles behalwe prettige omstandighede gehuisves word. Mōreskof moes ook sy sitkamer opoffer. Die eetsaal was weer 'n gesamentlike saal. In 1945 is ook 'n begin gemaak met die oprigting van die volgende dameshostel op die suidoostelike hoek van die ou Residensiegronde. Indien laasgenoemde jaar vir die huisvesting van die mans 'n moeilike jaar was, dan was 1946 dit in 'n dubbele mate. Toe die damestehuis waarvan so ewe sprake was, voltooiing genader het, is met die daarstelling van die derde eenheid begin.

Een van die Hutte

[Foto: A. de Witt].

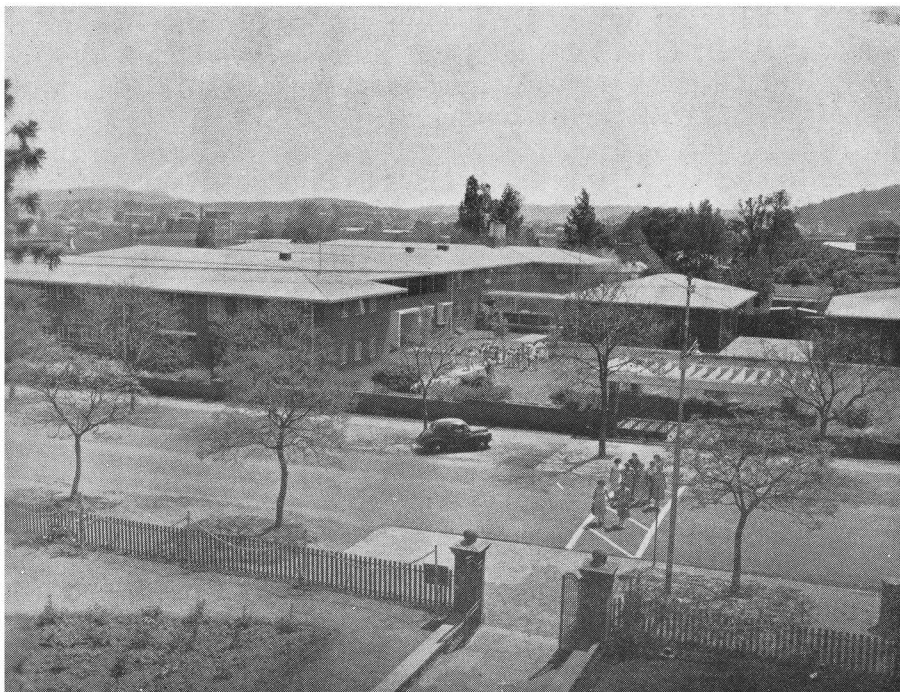
Vir daardie doel moes die ou Residensie gesloop word. Die mans moes almal in Môreskof, die twee hutte, die Fort (die vroeëre Wilgenhof), in die huis van die Registrateur en by die huisvader ingeforseer word. 'n Mens glimlag vandag net as jy terugdink hoe inmeakaargeryg die beddens gestaan het. Nêrens was daar 'n vergaderplekkie in een van die geboue nie en moes die verversinge in die gange of buitekant genuttig word. Die verwagting is gekoester dat die tehuis op die suidoostelike hoek teen die

Van Heerdenhuis

[Foto: A. de Witt].

begin van die tweede kwartaal van 1946 voltooid sou wees. Weens die skaarste aan materiaal kon dit nie gebeur nie. Die treurige van die situasie was egter dat die dames wat hierdie tehuis moes bewoon, reeds toegelaat was. Gedurende die volle eerste kwartaal van 1946 was hulle met proefonderwys besig aan die skole wat die naaste aan hulle ouerhuise was. En toe hulle opdaag, was die gebou nog onvoltooid. Toe moes die mans ook Môreskof ontruim en in die halfvoltooides damestehuis intrek om 'n onderdak vir die dames te vind. Die welwillendheid en die blymoedigheid wat die mans saans om die kersies en bedags onder hamerslae en stof aan die dag gelê het, is dinge wat 'n mens nooit kan vergeet nie. En indien iemand inderdaad wou sien dat daar baie mak skape in 'n kraal kan gaan, moes so'n persoon 'n maaltyd in die Residensie-eetsaal gedurende die tweede kwartaal van 1946 saam kom nuttig het. Die saal moes van die een kant gevul en van die ander kant af ontruim word. Die bediendes kon omtrent nie tussen die stoele deur beweeg nie. Vanaf die derde kwartaal het verligting ingetree. Die damestehuis is afgelewer en betrek, en kon die mans weer terugkeer na Brandwag en Môreskof. Die twee hutte is ook ontruim en as huisvesting vir natuurlebediendes gebruik. Gedurende 1946 was die derde damestehuis in aanbou en ook ten aansien van hierdie gebou se beskikbaarstelling is nog meer dames aan die begin

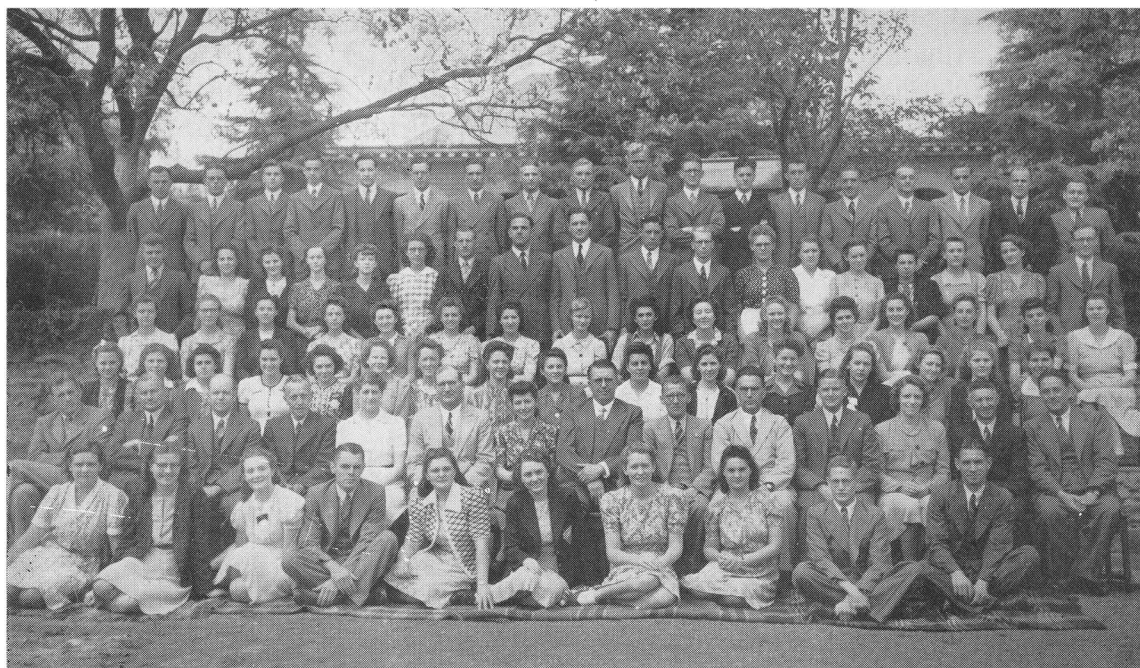

Die Hugohuis-kompleks

van 1947 toegelaat. Hierdie gebou is egter eers in Mei 1947 afgelewer sodat die eerstejaars meer as ’n kwartaal lank proefonderwys by die skole naaste aan hulle huise moes verrig. Na baie opoffering en ontbering het Van Heerden- en Hugohuis as twee praggstukke tot stand gekom. Die naam „Van Heerden” spreek vir homself, terwyl die naam „Hugo” aan die ander huis gegee is ter ere van mev. Van Heerden (née Hugo) wat altyd deur gewillig was om selfs in Potchefstroom reeds die grootste ongerief uit te staan en die behoorlike huisvesting van studente belangriker geag het as ’n nuwe prinsipaalswoning. ’n Mens kan jou geen gepaster benaminge vir die huise voorstel as dié wat hulle vandag besit nie. Agter die oprigting skuil ’n idee wat op sy beurt van visie en beplanning maar ook van vroulike opoffering en tevredenheid getuig. Met die voltooiing van die twee tehuse sowel as hulle uitrusting eindig ’n dramatiese stukkie geskiedenis van rondtrekkery en indrukery, van opoffering en welwillendheid in die huisvestingsprobleem van die inrigting. Met so’n groot getal dames in die koshuise—106 in Harmonie, 86 in Van Heerdenhuis en dieselfde getal in Hugohuis—en die groot verskeidenheid kursusse wat aangebied is, kon ’n mens verwag dat die doseerruimte in die hoofgebou spoedig te klein sou wees. En dit was ook so. Vanaf 1947 moes die ou Y-saal na ’n rusperiode van 10 jaar maar netjies weer vir sekere tipes werk gebruik word. Verder is drie Knapgeboutjies langs die suidelike kant van die Mearsstraatingang na die Residensie-eetsaal opgerig om vir Juniorwerk, Kunsvlyt en Liggaamsopvoeding diens te doen. As gevolg van die ywer, takt en visie van prof. van Heerden het die planne vir die nuwe kunsblok en die gimnasium in 1947 gereed gekom. Die noodsaaklikheid van die oprigting van hierdie twee geboue wat na sy vertrek eers tot stand gekom het, is deur sy inisiatief by die Administrasie aanhangig gemaak. Baie van sy idees leef ook in hierdie geboue.

Hier was so ewe sprake van ’n verskeidenheid kursusse wat aangebied is. Hieraan moet tans aandag geskenk word. Mens kans ten aansien hiervan sê dat die veranderinge mekaar net so vinnig as die geboue opgevolg het. Met die oog op ’n saaklike weergawe van die veranderinge wat die opleidingskursusse ondergaan het, word dit gerade geag om kortliks aandag aan sekere ideologiese momente buitekant die inrigting te skenk. Die opmerking is reeds gemaak dat vanaf 1933 radikale veranderinge in die opleidingskursusse ingetree het. Soos in die vorige hoofstuk uiteengesit is, is die opleiding vanaf 1920 in ’n baie ernstiger lig beskou en moes studente minstens een jaar aan die Universiteit deurbring. Twee tipes sertifikate is uitgereik, naamlik die Derde- en die Tweedeklassertifikate. Die leerplanne vir die professionele werk is deur die Departement voorgeskrywe, terwyl die eksamens van ’n eksterne aard was. Meesal is lede uit die inspektoraat, dosente aan universiteitsinrigtinge sowel as hoofde en bepaalde dosente aan die inrigtinge as interne en eksterne eksaminatore benoem. Vanaf die laat

twintiger jare het die oortuiging begin posvat dat met die haatlike verskil wat tussen verskillende grade van onderwysers gemaak word, gebreek moes word. Die moontlikheid is oorweeg om een algemene Onderwysersdiploma uit te reik aan almal wat deur opleiding vir die onderwysberoep gekwalifiseer het. Hierdie Diploma moes die akademiese peil wat deur die houer daarvan bereik is, aantoon, sowel as die duur van die professionele opleiding en die sfeer of sferes van die skool of spesiale vakke waarvoor die houer opgelei is. Verder is die oortuiging gehuldig dat die professionele vakke in die algemeen nie gelyktydig met die akademiese vakke vir 'n Baccalaureus-graad geneem moes word nie en dat die duur van die opleiding minstens drie jaar

PERSENEEL EN UITGAANDE GROEP: 1943

Die personeel sit in die tweede ry van voor. v.l.n.r.: Mnr. J. Muir, dr. A. H. Lugtenburg, mnr. J. Arnoldi, dr. W. J. Erlank, mev. M. B. Rutgers, prof. J. S. van Heerden, mev. B. Celliers, dr. C. K. Oberholzer, prof. G. Bon, mnr. A. Crous, mnr. G. D. H. Camp, mev. B. Potgieter, dr. J. P. Smuts en mnr. F. J. Eybers.

[Foto: Mossner & Heilig].

moes wees, waarvan minstens twee aan professionele opleiding bestee moes word.

Hierdie denkbeelde het gematerialiseer met die gevolg dat vanaf 1933 geen studente meer vir die Tweede- en Derdeklassertifikate ingeskrywe is nie. Die nuwe regulasies was egter nie van terugwerkende krag nie, sodat studente hulle kursusse ook onder die ou regulasies kon voltooi op voorwaarde dat sulks nie later as die einde van 1935 sou gebeur nie. Die nuwe opleidingskursus wat na aflegging van die Matrikulasie-eksamen of ’n daarmee gelykstaande eksamen sou begin, was ’n driejarige studiekursus met ’n akademiese deel van een jaar en ’n professionele deel van twee jaar wat in die genoemde volgorde, maar nie gelyktydig nie, gevolg is. Studente wat reeds aan die minimum akademiese vereistes voldoen of reeds oor ’n Universiteitsgraad beskik het, is direk tot die professionele kursus toegelaat. Hierdie nuwe kursus het onveranderd voortgeduur tot aan die begin van 1937 toe andermaal differensiasie ingetree het. Daar is naamlik weer ’n vierjarige, gekombineerde Universiteits- en Diplomakursus ingestel. Die driejarige kursus is egter gehandhaaf, naamlik een jaar aan die Universiteit en twee jaar aan die Opleidingskollege.

Vir die goeie gang van dinge is dit miskien die beste om terwyl daar op hierdie stadium van kursusse sprake is, dié eers af te handel. Eers word die lotgevalle van die driejarige kursus geskets om dan kortliks aandag aan die gekombineerde Graad- en Diplomakursus te skenk. Die studente vir die eersgenoemde kursus moes alvorens hulle die Diploma, bekend as die Transvaalse Onderwysersdiploma na twee jaar professionele opleiding, voorafgegaan deur ’n jaar aan die Universiteit, kon ontvang, in vyf kursusse vir die B.A.- en in vier vir die B.Sc.-graad geslaag het. Om met die professionele werk te kon begin, moes sukses in drie kursusse behaal gewees het. Die ontbrekendes moes dan gedurende die professionele opleidingsperiode bygebring word, dit sy deur vrystelling van lesings, maar met eksamen aan die einde van die jaar of met behulp van ’n korrespondensie-kollege. Indien geen sukses hoegenaamd gedurende die eerste jaar behaal is nie, moes die kursus op eie koste herhaal word. Hierdie praktyk is tot aan die begin van 1943 gehandhaaf toe hierin verandering aangebring is. Die ondervinding het geleer dat die aantal druipelinge gedurende die eerste jaar betreklik hoog was, waardeur of ’n vertraging in die voltooiing van die kursus, of ’n aansienlike verlies aan studente ingetree het. Verder het ook geblyk dat op weinige uitsonderinge na die student na voltooiing van die kursus nooit in akademiese rigting verder gegaan het nie. Daar is toe besluit om die een jaar studie aan die Universiteit op te hef en dit by die professionele opleiding te voeg. Aan die begin het herestudente ook hierdie gekombineerde driejarige kursus gevolg, terwyl dit spoedig ’n kursus net vir dames geword het. In plaas van die gekombineerde het dus ’n driejarige professionele kursus sy verskyning gemaak. Die eerste

twee jaar was breed professioneel—dieselfde werk wat gedurende die tweede en derde jaar van die driejarige gekombineerde kursus verrig is, is gedurende die eerste en tweede jare van die driejarige professionele opleiding gedoen, terwyl die derde jaar aan „spesialisasie” in een van vier rigtinge kon wees, naamlik Juniorwerk, Kunsvlyt, Liggaamsopvoeding en Huishoudkunde. Hierdie laasgenoemde keusemoontlikheid is met taamlieke teësin ingevoer, aangesien van die oortuiging uitgegaan is dat ’n eenjarige opleiding in die Huishoudkunde heeltmal ontoereikend was om die vereiste wetenskaplike gehalte te verseker. Die besondere tekort aan onderwyseresse om hierdie vak in Junior Hoër Skole te onderrig, het die instelling tog noodsaaklik gemaak en verder ook omdat die Kollege toe reeds oor ’n uitstekend toegeruste lokaal beskik het. „Spesialisasie” in die genoemde verskillende rigtinge het in 1946 in werking getree en is vandag nog in swang. In 1951 is Musiek bygevoeg, sodat daar tans, wanneer genoegsame studente hulle daarvoor aanmeld, in een van vyf rigtinge intensiewer werk gedoen kan word. Die proefonderwys van dié studente word ook dienooreenkomstig gereël. Weens die nypende tekort aan leerkragte is vanaf 1950 ook ’n tweejarige professionele opleiding ingestel. Aan die einde van die tweede jaar word dan die Laer Diploma uitgereik. (Die eintlike kursus wat aanbeveel word, bly egter die driejarige).

Die teenswoordige Koshuisepersoneel: Eerste ry v.l.n.r.: Mejj. E. A. M. Bezuidenhout, E. M. Pienaar, Mnr. J. J. Mulder (wn. Superintendent), mejj. M. Rossouw, H. Scheepers. Tweede ry v.l.n.r.: Mej. A. van Rensburg, mev. J. Greyling, mej. M. Eustin, mej. P. S. Enslin, mev. H. Booysen, mej. A. M. E. Beytell. Derde ry v.l.n.r.: Mnr. D. B. le Roux (klerk), mej. S. Young, mnr. H. T. J. Coetzee (opsigter)

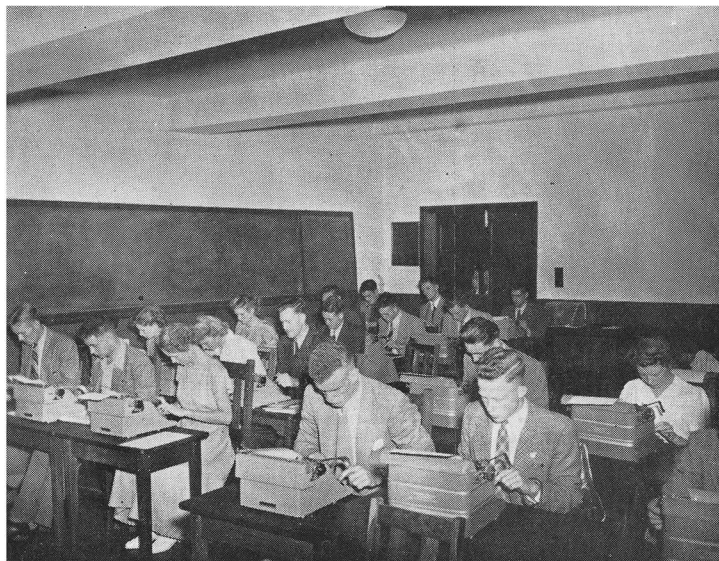
[Foto: A. de Witt].

Daar bestaan ook nog die driejarige gekombineerde kursus wat net vir dames bedoel is en slegs onder buitengewone omstandighede aangebied word. Dit bestaan uit 'n eerstejaarse B.A.- of B.Sc.-graadkursus met vyf of vier goedgekeurde vakke onderskeidelik waarvan drie vakke skoolvakke moet wees, opgevolg deur 'n tweejarige professionele kursus wat inhoudelik dieselfde is as dié wat gedurende die eerste en tweede jaar van die driejarige kursusse gevolg word.

Betreffende die vierjarige gekombineerde Graad- en Diplomakursus kan kortliks as volg opgemerk word: soos reeds gesê, is hierdie kursus in 1937 heringestel. Dit het met heelwat organisatoriese moeilikhede, veral wat betref die rooster, gepaard gegaan, sowel aan die Kollege as aan die Universiteit. Sedert die herinstelling is dié verskil gemaak, naamlik dat eerstejaarstudente suiwer en alleen aan die Universiteit studeer en dus geen professionele opleiding ontvang nie. Die bedoeling is om hulle die volle geleentheid te skenk om die moeilikhede wat gedurende die eerste universiteitsjaar ondervind word, te bowe te kom. Hulle is vanselfsprekend ook geregistreerde studente aan die Kollege en geniet al die regte en voorregte verbonde aan inwoning, leninge, kollegeaktiwiteite, ens. Die voorwaardes van opleiding is ook op hulle van toepassing. Miskien moet tog vermeld word dat nadat die professioneeldiagnostiese en geneeskundige keuring afgehandel is, hulle ruim twee weke voorafgaande aan die Universiteitsopening waarnemingswerk in die skole naaste aan hulle tuistes verrig.

Die groot vraagstuk in verband met die vierjarige gekombineerde kursus was steeds hoe om dinge sodanig te organiseer dat studente ook gedurende hulle universiteitsjare aandag aan hulle professionele werk kon bestee en tegelyk die Baccalaureus-graad in die normale duur kan behaal. Die verantwoordelike instansies van beide inrigtinge het mekaar gevind, en daar is ooreengekom dat die Normaalkollege twee vakke wat ook deel van die professionele kursus is, as bydraes vir die graad sou lewer. Hierdie vakke was die Geskiedenis van die Onderwys en Kindersielkunde wat in die tweede en derde jare aan die inrigting deur lede van die personeel gedoseer is en deur die Universiteitsinstansies as kwalifiserende graadkursusse erken is. Die Universiteitsgraad het as die B.A.- en B.Sc.-onderwyskeuse bekend gestaan. Die vierde jaar is uitsluitlik aan professionele werk bestee. Saam met die genoemde vakke gedurende die tweede en derde studiejare vir sowel die Graad as die Diploma is addisionele werk aan die inrigting gedurende die eerste drie periodes van die dag gedoen. Hierdie samestelling is meer as 'n eksperiment beskou en toe gevind is dat die toegewyde student sonder moeilikheid sy Graad kan behaal, en om ook 'n stygende lyn in die opleiding oor die vier jaar te kan handhaaf, is sedert 1942 verdere wysiginge aan die samestelling aangebring. Die bydrae van die Normaalkollege vir doeleindes van die Universiteitsgraad is gestaak, en die genoemde twee vakke is na die vierde jaar verskuiwe om sodoende weens die akademiese inslag daarvan die noodsaaklike stygende lyn te bewerkstellig. Die eerste

drie periodes gedurende die tweede en derde studiejare word nog aan professionele werk gewy, terwyl drie weke voorafgaande aan hierdie Universiteitsjare aan gekontroleerde proefonderwys aan skole in die stad bestee word. Aan die einde van die derde jaar word dan onder normale omstandighede 'n volwaardige Universiteitsgraad behaal. Vir die werk aan die Universiteit is die regulasies van die laasgenoemde van toepassing. Die keuse van hoof- en byvakke is egter beperk en moet deur die hoof van die inrigting goedgekeur word. Elke graadkursus sal minstens ses kursusse in skoolvakke insluit, met dien verstande dat drie daarvan in een en dieselfde vak sal wees. In die geval van druiping moet die kursus op eie koste herhaal word, terwyl ook nie met die suiwer professionele werk in die vierde jaar voortgegaan kan word indien nie aan alle vereistes vir die graad voldoen is nie. Wat die professionele opleiding gedurende die vierde jaar betref, moet nog opgemerk word dat, ten einde leerkragte vir die nuwe onderwysbeleid wat betref middelbare skole, te voorsien, daar in 1951 verskeie nuwe kursusse aan die inrigting ingestel is. So is daar byvoorbeeld in hierdie vyftigste jaarwording 'n gekombineerde graad- en diplomakursus ingestel met „spesialisasie” vir een van die volgende rigtings, naamlik Handelsvakke (Boekhou, Tik- en Snelskrif), Kuns, Liggaamlike Opvoeding en Handwerk, laasgenoemde reeds in 1950. Die idee is dat studente wat hulle benewens ten aansien van die Universiteitsgraad en die Onderwysdiploma in een van die genoemde rigtings bekwaam, na voltooiing van die kursus een van die genoemde vakke volgens keuse tot en met Standerd X in die middelbare skool sal onderrig.

Studente voor die tikmasjiene

Met die enkele opmerkinge in die voorafgaande paragrawe betreffende die veelvuldige veranderinge wat die opleiding ondergaan het, soos uit die organisasie van sy kursusse blyk, moet tans volstaan word. Niemand sal ontken dat daar nie radikale veranderinge ingetree het nie, maar tegelyk sal niemand ook die stelling wil handhaaf dat die veranderinge altyd verbeteringe was nie. Sal daar meer bestendigheid intree wanneer die inrigting sy tweede halfeeu binnetree? Soiets is ondenkbaar, en dit sal ook van stilstand en selfs steriliteit getuig, indien van die veronderstelling uitgegaan word dat finaliteit tans bereik is. Die idee van die opleiding en die idee van die opvoeder-onderwyser is nog steeds die ideaal van die bedrywighede aan die inrigting. Met reg kan verwag word dat die inrigting hom in sy veelvuldige bedrywighede nie van die maatskaplike lewe sal isoleer nie en dat daar deurgaans rekening gehou sal word met die behoeftes in die onderwysdiens.

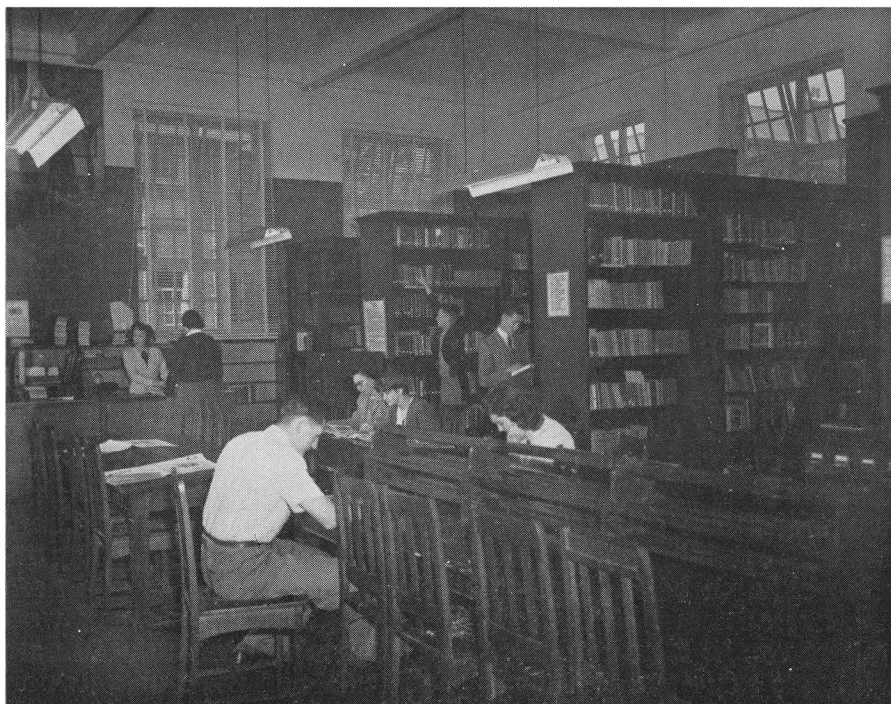
Die jare van hoofskap van prof. Van Heerden is deur baie ander dinge gekenmerk, binne- en buitekant die huishoudelikhede van die inrigting self. Elke hoof wat sy sout werd is—en elkeen aan die Pretoriase inrigting was en is sy sout dubbel werd—koester die gedagte dat opleiding vir die onderwysberoep vir elke rekrut eintlik 'n persoonlike stuk selfopvoeding, wyding en toewyding moet wees. Die opleiding is 'n persoonlike proses waaraan elkeen individueel moet meedoen en waaruit elkeen ontvang in die mate dat hy gewillig is om daaraan mee te doen. Opleiding is meer as die persoonlike teenwoordigheid in 'n lesingkamer, die afskrywe van lesinge vir latere parate reproduksie van die inhoud daarvan. Met die ideaal van selfarbeid voor oë is vanaf 1936 'n gewysigde Daltonplan ingevoer toe die aantal lesings verminder is en die studente meer vrye tyd gekry het om self te werk. Die idee was om groter verantwoordelikeheidsgevoel aan te kweek, selfstandigheid van studie en oordeel te ontwikkel, en om die intelligente gebruik van die boek aan te moedig. Hierdie takestelsel het onteenseggelik die persoonlike aandeel van die student in sy eie opleiding waarvoor studie onmisbaar is, bevorder. Daar het leemtes aan die stelsel gekleef, maar oneindig veel goeds is ook daaruit gebore. 'n Mens dink nog steeds terug aan die geboorte wat aan idees gegee is tydens die verkwikkende uurtjies wat tussen dosent en student op intieme wyse saam deurgebring is. Vanselfsprekend was daar vir die luiaard en die uitsteller geen bed van rose beskikbaar nie, want die werk moes afgehandel word en die bedoeling was juis om bestendigheid in die werktempo teweeg te bring. Klagtes van te veel werk en dikwels selfgefabriseerde nadele het meegebring dat hierdie stelsel vanaf 1944 gekanselleer is, iets wat met gemengde gevoelens by personeel en studente gepaard gegaan het. Sommiges was stil verheug, want die onbestendige werker en die opportunist kon in sy onbestendigheid en opportunistiese persoonlike bevrediging vind, terwyl die toegewyde werker gevoel het dat daardie intiem persoonlike kontak tussen dosent en student waarmee soveel selfopvoeding gepaard gegaan het, grootliks daarmee heen was.

'n Ander saak wat vermelding verdien, is dat vanaf 'n vroeë stadium in die hoofskap van prof. Van Heerden die studentelewe in al sy geledinge 'n groeiende lojaliteit teenoor die inrigting en sy belange geopenbaar het. Die Universiteitskonneksie, hoe prysenswaardig en noodsaaklik dié ook al was en nog steeds is, het meegebring dat die studente 'n dubbele lojaliteit ontwikkel het en dat die neiging ontstaan het om aan die Universiteitswerk en sosiale bedrywighede groter waarde as aan die professionele opleiding en die bevordering van 'n gesonde Kollegelewe en saamhorigheidsgevoel te heg. Die Kollegekleure is minder gedra en gewaardeer, terwyl die goeie sportman verkies het om aan die sportbedrywighede van die Universiteit deel te neem. Sulke dinge kan 'n mens begryp en billik. Tog moet gewonne gegee word dat verdeelde trou verbroekking teweegbring. Deur sy bemoeienis en taktvolle optrede is daarin geslaag om die studente die nodige sentimente insake hulle eie inrigting te laat ontwikkel sonder die minste vyandskap teenoor 'n ander. Studente het in eie kleure net vir die inrigting begin speel. Miskien moet hier ook vermeld word dat deur die fyne aanvoeling van een van die studente oor die jare 1939-1942 'n tweede Kollegelied tot stand gekom het wat vandag reeds baie gewild is. Die woorde is geskrywe deur een van die huidige personeellede, naamlik mnr. C. F. Rudolph, en getoonset deur prof. Gerrit Bon. As hier van 'n tweede Kollegelied gepraat word, moet daarop gewys word dat in die vroegste jare mnr. Nico Hofmeyr 'n Kollegelied geskryf en getoonset het. Hoeveel populariteit hierdie Hofmeyrlied geniet het, is moeilik om vas te stel. Van prof. Bon gesproke: Oor hom en sy aandeel in die geskiedenis van die inrigting moet tog in enkele sinne iets vermeld word. Hy is reeds vanaf 1929 aan die Kollege verbonde, hoewel eers sedert 1935 in permanente hoedanigheid. Onder sy leiding en deur sy besieling het die „Erato“-sangkoor tot stand gekom en het die inrigting nie alleen talent by sy studente ontdek en ontwikkel nie, maar ook die Musiekwetenskap beoefen en menige geslaagde uitvoering tot sielsverkwikking en opvoeding van studente en publiek bewerkstellig. In 1934 het die Kollege nog oor geen eie klavier beskik nie en moes telkens van 'n gehuurde piano gebruik gemaak word. Die eerste piano is in 1935 van departementsweë verskaf, twee verderes is in die loop van dieselfde jaar uit koshuisfondse bygekoop. Vandag beskik die inrigting oor 16 klaviere en kan die studente in klavieroefenkamers vir eie opvoeding die kuns beoefen sowel as die vereiste tegniese vaardigheid ontwikkel om die sangkuns onder klavierbegeleiding ook in die skole te gaan ontwikkel. Vanjaar beoefen nie minder nie as 180 studente hierdie kuns ten bate van selfopvoeding en ook met die oog op die opvoeding van ander in hierdie vertakking van die geestelike kultuur.

Aan die biblioteek en sy uitbouing is steeds besondere aandag geskenk. Die boek en die tydskrif is altyd deur beskou as die beste middele om met die denkbeelde van ander kennis te maak en om jou jou deelgenootskap aan die erfenis uit die verlede te laat beseef. Dwarsdeur die geskiedenis van

die inrigting is besef dat min ander dinge soveel bydra tot die ontwikkeling van selfstandigheid en selfrespek, tot die ontwikkeling van professionele waardigheid en status van die beroep as die intelligente en spontane gebruik van die boek. En soos die wetenskap van die Opvoedkunde in al sy vertakkinge gevorder het, moes die boekery aangevul word. In 1935 is van die ouere en minder gebruikte boeke aan die Departement terugbesorg, terwyl die oorblywendes op nuut geklassifiseer en onder toesig van die personeel in die klaskamers geplaas is. Gedurende die depressiejare moes die inrigting sonder departementele steun klaarkom en het die boeke-aanwas feitlik 'n stilstand bereik. Vanaf 1935 kon die staat weer steun verleen, die koshuis het uit sy fondse iets bygedra, terwyl uit private Kollegefondse verder bygelas is. In 1946 is die boekery uit die lesingskamers na die teenswoordige biblioteeksaal verskuiwe waar tans meer as 14,000 bande en 22 tydskrifafleweringe vir raadpleging op die rakke staan. Waar die personeel vroeër die biblioteekbedrywighede moes kontroleer, word hierdie hoogsbelangrike werk tans deur 'n voltydse bibliotekaresse met 'n assistent behartig.

Vroeër is melding gemaak van die wyse van afneem van eksamens. Vanaf 1932 is op versoek van die hoofde van Normaalkolleges 'n

In die Biblioteek

eksamenraad in verband met die opleiding, eksaminering en sertifisering van onderwysers benoem. Die eksamens het meer van 'n interne aard geword. Dosente in hulle respektiewe vakke het konsep-eksamen vrae opgestel; dié is deur dosente aan ander inrigtinge gemodereer, terwyl ook die nasien van die antwoorde op dieselfde wyse plaasgevind het. Langs hierdie weg is groter outonomie aan die inrigting toegeken. Hierdie praktyk wat eers as proefneming ingestel is, is bestendig en gehandhaaf tot met die invoering van die kredietstelsel in 1944, toe eindeksamens afgeskaf is en die Kollege volledige beheer oor die werk van sy studente en hulle geskiktheid vir diensaanvaarding verkry het. In werklikheid is hierdie kredietstelsel tog maar 'n wysiging van die takestelsel. Die student verdien sy eventuele sertifisering na mate hy vorder en gereeld sy werk doen. Uit die kredietstelsel het ook die jaarlikse openbare sluitingsfunksie voortgespruit waarmee gepaard gaan die uitreiking van die diplomas. Dit het een van die mooi funksies aan die inrigting geword wat dit vandag nog steeds is.

Daar kan nie nagelaat word om ook nog van die volgende sake wat tydens die jare van hoofskap van prof. Van Heerden ingestel is, melding te maak nie. Eerstens word aan die instelling van 'n Streekkomitee vir die Kollege gedink. Hoewel die inrigting, soos reeds vermeld is, onder die direkte beheer van die Direkteur van Onderwys staan, is daar ingevolge 'n besluit van die Minister van Onderwys insake die opleiding van onderwysers(esse) in 1935 'n Streekkomitee benoem wat die Direkteur moet adviseer in verband met algemene sake rakende die opleiding van leerkragte. Die funksie van hierdie komitee is adviserend en koördinerend. Dit is saamgestel uit verteenwoordigers van die Departement en wel die Direkteur self, twee verteenwoordigers van Sy Edele die Administrateur, 'n lid uit die plaaslike inspektoraat, twee verteenwoordigers van die Kollege self, drie van die Universiteit van Pretoria, een uit die georganiseerde onderwysberoep, een ten behoeve van die Pretoriase Tegniese Kollege en een verteenwoordiger van die Unie-Onderwysdepartement. Hierdie komitee adviseer die Departement in verband met benoeminge in vakante poste, die wenslikheid van die instelling van nuwe kursusse en die wysiging van bestaandes. Verder dien dit as kanaal waardeur die Universiteit ook in verband met sy werk van opleiding vir die beroep eventuele wysiginge van sy kursusse aan die Departement kan voorlê. Die wyse van samestelling van die komitee laat genoegsaam blyk dat die owerheid in verband met die werk van opleiding en die aard daarvan die nouste voeling met die daarby betrokke en belanghebbende instansies wil handhaaf en hom deur hulle wil laat adviseer. Tweedens moet ook melding gemaak word van die instelling van 'n Keurkomitee. Die kwessie van toelating van studente vir opleiding is seker een van die ingewikkeldste en mees verantwoordelike funksies van 'n opleidingsinrigting. Dit gaan hier nie oor die getalle wat toegelaat word nie, maar oor die gehalte van die applikant. Die groot

vraag is steeds of hierdie of daardie persoon wat hom of haar vir opleiding aanmeld, die gewenste eienskappe besit om langs die weg van opleiding verder te ontwikkel vir die hoogsverantwoordelike werk van opvoeding en onderwys. Die opleiding kan en moet opvoedend wees, maar die invloed daarvan is beperk. Dit is wel nie onmagtig nie, maar beslis ook nie oppermagtig nie. Die ongewenste lede kan wel tydens die proses van opleiding uitgeskakel word, maar indien soiets voorkom kan word, ontstaan die vraag waarom dit nie aan die begin van die kursus gedoen kan word nie. Die kernvraag by toelating van nuwelinge is steeds om uit te maak op grond van watter motiewe die rekrut die onderwysberoep gekies het. Daar is baie moontlike motiewe en wat dit nog moeiliker maak, is dat hierdie nie kwantitatief bepaalbaar is nie. Om nou die hoof in hierdie hoogsbelangrike werk van keuring by te staan, is aan die begin van 1937 'n Keurkomitee in die lewe groep. Hierdie komitee moes self sy weg vind deur verskillende prosedures te oorweeg. Hieraan hoef nie aandag geskenk te word nie. Die teenwoordige praktyk wat indirek ook op advies van hierdie komitee tot stand gekom het, bestaan daarin dat alle hoofde van hoër skole in die Provinsie van twee tipes departementele vraelyste voorsien word. Die een hiervan moet duer die aspirant-rekrut in oorleg met die ouer of voog en die ander deels deur die inspekteur van die rondgang en deels deur die hoof van die skool in oorleg met sy personeel voltooi word om dan voor die begin van November aan die hoof van die Normaalkollege deurgestuur te word. Heelwat roetinerwerk word vervolgens deur die Kollegeadministrasie afgehandel. Aan die begin van die jaar word na bekendmaking van die uitslae van die Skooleindeksamen die kandidate wat aan die toelatingsvereistes voldoen, opgeroep vir mediese ondersoek en 'n onderhoud met die Keurkomitee. Hierdie komitee wil hom aan die hand van die beskikbare gegewens in die vraelyste persoonlik daarvan vergewis of die kandidaat oor die gewenste persoonlikheidseienskappe beskik en of daar met 'n redelike mate van sekerheid iets vir die toekoms verwag kan word. Hierdie komitee is gewoonlik saamgestel uit enkele lede van die personeel van die inrigting, insluitende die hoof, 'n lid uit die plaaslike inspektoraat, 'n beroepsvoorigter en enkele hoofde van skole. Dit gebeur meermale dat kandidate geadviseer word om liever 'n ander beroep te kies. Die lede van die komitee word jaarliks op aanbeveling van die hoof van die Kollege deur die Departement benoem. Wanneer hulle werksaamhede afgehandel is, vervul hulle lidmaatskap outomaties tot by eventuele herbenoeming. Vanaf 1938 is ook 'n driejaarlikse inspeksiestelsel van die Kollege ingevoer. Die Direkteur en sekere lede van die inspektoraat besoek dan met kennisgewing die inrigting om hulle persoonlik te vergewis van die organisasie van die inrigting, die aard van die opleidingsbedryghede, die behoeftes en die gebreke van die inrigting.

Oor personeeluitbreiding tydens die Van Heerden-regime kan vermeld word dat met sy diensaanvaarding in 1934 die personeel uit ongeveer 'n

halfdosyn permanente lede bestaan het en dat ten tyde van sy uitdiens-treding die getal tot anderhalfdosyn aangegroei het. Die name van mnr. A. K. Bot en dr. W. J. Erlank as lede van sy personeel verdien vermelding. Een benoeming verdien egter meer as terloopse vermelding, naamlik dié van mej. N. de Villiers tot dameshuisprinsipale sedert die begin van 1939. Dit was steeds die oortuiging van prof. Van Heerden en sy voorgangers dat opleiding vir die beroep nie net 'n klaskamer-, sport- en proefonderwys-aangeleentheid is nie, maar dat 'n geweldige stuk van die opleiding ook in die private „kamerlewe” van sy damestudente geskied. Die hoof het geen toegang tot die privaatlewe van sy damestudente nie; nog minder kan hy uit piëteit teenoor homself en veral teenoor die eerbiedwaardigheid

Prof. van Heerden en sy laaste Personeel. Voorste ry v.l.n.r.: Mev. E. Venter, dr. W. J. Erlank, mev. Roos, prof. J. S. van Heerden, mej. M. v. Schalkwyk, dr. A. H. Lugtenburg, mev. M. Rutgers. Middelste ry v.l.n.r.: Mnr. W. Grobler, J. J. Mulder, mej. E. Gerdener, dr. C. K. Oberholzer, mej. M. Schnell, prof. G. Bon, mnr. A. Rutgers. Agterste ry v.l.n.r.: Mnr. W. v. Wyk, dr. G. J. Jordaan, mnr. C. H. Stuart, J. Arnoldi, H. A. van Lille. [Foto: A. de Witt].

van die ewig-vroulike en die blywend-vroulike via sy hoedanigheid as man in daardie verborge dieptes van dikwelse geheimhouding en geslote probleembeleving eiemagtig binnedring. Persoonlike moeilikhede, probleme van inskakeling by die groep, die bevordering van die so benydenswaardige en noodsaaklike vroulike verfyndheid en korrektheid van optrede teenoor mekaar en die ander geslag, die behoorlike kanalisering van die vroulike potensies en behoeftes, die hou van vergaderinge, die reëling van funksies langs vroulik-goedkeurenswaardige en eiesoortige weg, en oneindig meer sulke aangeleenthede, kan alleen deur beïnvloeding van en onder leiding van 'n vrou self geskied. Klein was hierdie werksaamhede aan die begin, maar groot en verantwoordelik is die teenswoordige taak. Mej. De Villiers verrig onteenseggelik een van die belangrikste funksies aan die inrigting. Nie alleen oefen sy die beheer uit oor die damestehuse nie, maar sy adviseer ook die hoof betreffende die verbetering van leemtes in die algemene huishouding. Sy is die skakel tussen hierdie groot en meermale geheimnisvolle privaatlêwe van die toekomstige moeder en die hoof van die inrigting wat vanselfsprekend in loco parentis vir elke student staan. Hierdie benoeming moet as een van die mees onontbeerlike in die bestaan van die inrigting beskou word. Dit beteken geensins dat die mans aan hulle eie genade oorgelaat is nie. Hoewel hulle lêwe tog anders as

In die Saal om te aanbid

dié van die dames is, word alles in die werk gestel om dinge ook vir hulle so aantreklik en bevorderlik as moontlik te maak. Hulle val onder die persoonlike sorg en toesig van die huisvader en die matrone.

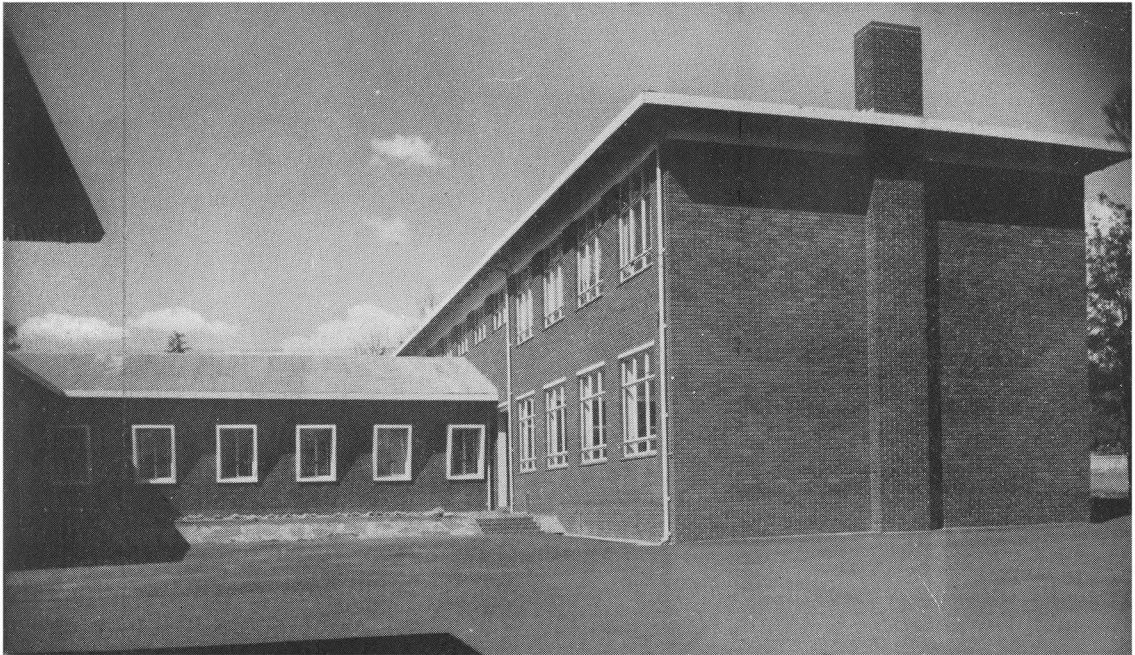
Op 19 Maart 1947 het prof. Van Heerden die aftree-ouderdom bereik. Weens sy goeie gesondheidstoestand en die belangrikheid van sy werk op daardie tydstip is hy tot die einde van daardie jaar gekontinueer. Die oggend van sy sestigjaarwording is hom 'n eksemplaar van 'n spesiale uitgawe van die Kollegejaarblad aangebied. In hierdie gedenkuitgawe wat deur die Studenteraad geadministreer en gefinansier is, word heelwat deur ander oor sy werk en persoon en ook die aandeel van sy brawe vrou vermeld. Die uitgawe spreek vir die man en sy werk, ook in die ontwikkeling van hierdie inrigting. Prof. Van Heerden is opgevolg deur een van sy oud-studente uit Potchefstroom wat ten tye van sy benoeming inspekteur van onderwys in Pretoria was, naamlik dr. A. H. du P. van Wyk.

Die sesde hoof het op 2 Januarie 1948 diens aanvaar. Heel spoedig het hy hom in sy nuwe pos ingewerk en het alles sy normale gang gegaan.

dr. A. H. du P. van Wyk

Oor die organisasie van die opleidingskursusse tot op hede is reeds gehandel, sodat dienaangaande niks verder gekonstateer hoef te word nie. Ook is reeds melding gemaak van die oprigting van die nuwe kunsblok. Met die oprigting hiervan is in 1948 begin en in April van die volgende jaar is dit voltooi en in gebruik geneem as deel van die hoofgebou. Dit het meegebring dat die spesialisierende groepe hulle werk onder die allergunstigste omstandighede kon verrig. Gedurende 1949 is ook die ou platform in die vergadersaal aanmerklik verbeter en verfraai. Dr. van Wyk was gedurende die laaste semester van 1949 met 'n studiereis na Amerika en Kanada. Tydens sy afwesigheid is sy werk deur die destydse onderhoof behartig, te wete dr. G. J. Jordaan.

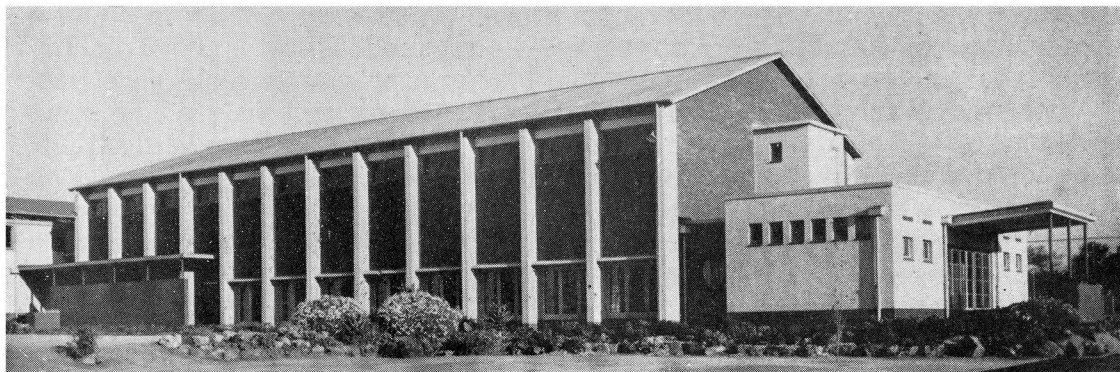

Die Nuwe Kunsblok

[Foto: A. de Witt].

Na die voltooiing van die nuwe kunsblok is met die oprigting van die gimnasium aan die westekant van die voetbalveld begin. Hierdie gebou is in 1950 afgelewer en in gebruik geneem. Dit was die laaste van die beplanninge deur prof. Van Heerden wat tot stand gekom het. Die gimnasium met al sy fasiliteite, die verhoog aan die oostekant met uitsig op die voetbalveld sowel as die tennisbane suidwes van die gimnasium, getuig van 'n ope beurs van die Administrasie. Hierdie dinge lewer die konkrete bewys van die erns waarmee onderwysersopleiding bejeën word.

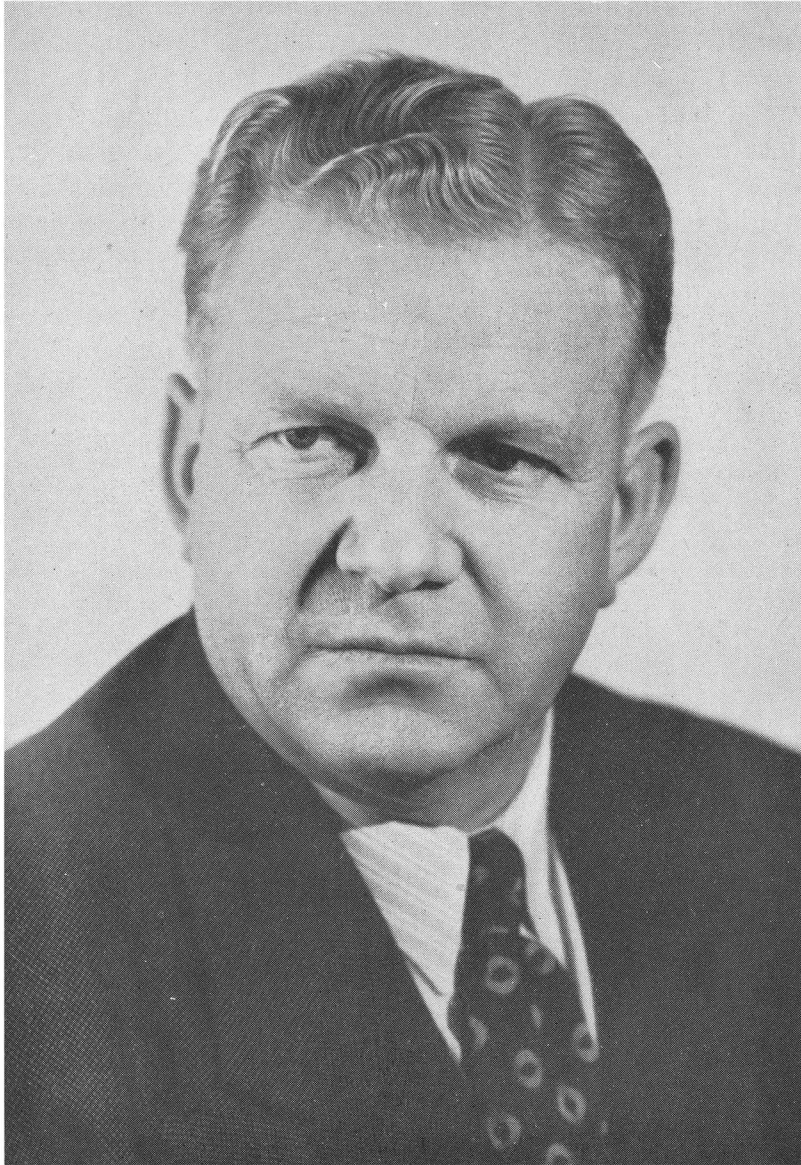
Die studente het ten ooste en ten weste van Harmonie ontspannings- en liggaamlike opvoedingsgeriewe wat hulle beslis deur elke voorganger beny word.

Die Nuwe Gimnasium

[Foto: A. de Witt].

Met die oorlye van mnr. Orban as Direkteur van Onderwys teen die einde van 1949 het die hoogste onderwyspos in die Provinsie vakant geraak. In hierdie pos is aan die begin van Junie 1950 die derde diensdoende hoof van die Kollege benoem. Na 'n hoofskap van slegs twee en 'n half jaar moes na 'n opvolger vir dr. van Wyk gesoek word. Terwyl die gewone roetine vir die vul van die vakature verloop het, het mnr. J. J. Mulder wat aan die begin van Junie 1950 tot onderhoof benoem is in die plek van dr. Jordaan (laasgenoemde is sedert Januarie 1950 hoof van die Heidelbergse Normaalkollege) as gedeeltelike vreemdeling die bestuur van die inrigting oorgeneem. (Gedurende 1947 was hy enkele kwartale lank in tydelike hoedanigheid aan die Kollege werksaam). Spoedig was hy tuis in sy nuwe werkkring en het sake hulle normale verloop behou. As opvolger van dr. van Wyk is dr. I. M. Meyer benoem; inspekteur van onderwys in die Zeerustse rondgang. Ook hy was oud-student van prof. Van Heerden tydens die Potchefstroomse dae. Op 2 Januarie 1951 het hy diens aanvaar en moes ook hy nes sy ses voorgangers die ou prinsipaalswoning met al sy somberheid betrek. Gedurende 1949 is uiteindelik 'n begin gemaak met die oprigting van 'n geriefliker woning vir die hoof en wel op die suidwestelike hoek van die eerste terrein. Sedert Mei 1951 geniet hy met sy familie hierin 'n onderdak. Aan die begin van 1952 is dr. Meyer na die Hoofkantoor van die Transvaalse Onderwysdepartement gesekeundeer, eers as ondersekretaris en daarna as sekretaris van die Departement.

dr. I. M. Meyer

[Foto: Martin Gibbs].

Ondanks die verhoogde toelating en ten spyte van die inkorting van die duur van die opleidingskursus bly die tekort aan leerkragte een van die hoofkwellinge vir die verantwoordelike bestuur. Aan die begin van hierdie jaar is 'n unieke eksperiment begin, naamlik na-uurse opleiding,

om ook deur middel hiervan die tekort te probeer inhaal. Oor hierdie enigsins vreemde metode van leerkragaanvulling is lank beraadslaag en is baie sienswyses ingewin alvorens die kursusse ingestel is. Twee opleidingskursusse word tans aangebied, naamlik een vir gegradueerdes en een vir nie-gegradueerdes. Die duur van eersgenoemde is 18 maande, dié van laasgenoemde 'n jaar langer. Die opleidingsvoorwaardes is grootliks dieselfde as dié vir die binne-muurse opleiding, die fasiliteite is soortgelyk en die inhoud van die kursusse is ewe-eens dieselfde. Die gewone teoretiese en praktiese werk word net soos vir die binne-uurse groepe deur lede van

Die Nuwe Prinsipaalswoning

[Foto: A. de Witt].

die personeel gedoen, aangevul deur benoeminge van geskikte doesente van buite. Die proefonderwys wat op 12 weke vir die gegradueerde groep en op 15 weke vir die nie-gegradueerdes vasgestel is, moet gedurende die skoolkwartale aan Pretoriase skole verrig word. Daarvoor moet studente die verlot wat hulle ten goede het, inskiet. Indien die verlot ontoereikend is, moet die resterende proefonderwys na verstryking van die termyn van opleiding bygewerk word alvorens sodanige persone gediplomeer word.

Die inskrywing vir die gegradueerde groep beloop 25, terwyl dié vir die nie-gegradueerdes op 58 staan. Soos die kursusse beplan is en soos die proses normaalweg behoort te verloop, sal daar geen verskil in die gehalte van opleiding tussen die binne- en na-uurse opleiding bestaan nie.

Doserende en Administratiewe Personeel (Junie 1951). Sittende v.l.n.r.: Mej. A. S. Swart, mnr. J. J. Mulder (onder-hoof), mej. N. de Villiers, dr. A. H. du P. van Wyk (Direkteur van Onderwys en oud-hoof), dr. I. M. Meyer (hoof), mev. M. B. Rutgers, prof. G. Bon, mej. I. Hitchcock. Tweede ry v.l.n.r.: Mnr. H. S. Bignaut, mnr. N. J. Steenekamp, mej. M. M. Malan, mej. A. S. Pretorius, mej. E. M. Wiese, mej. H. D. Strauss, mej. S. MacRae, mnr. J. Arnoldi, mnr. D. G. J. Smit. Derde ry v.l.n.r.: Mnr. F. J. C. Cronje, mej. M. M. Bergh, dr. M. J. Hugo, mnr. A. P. Rutgers, mev. S. Nieuwoudt, (boekhoudster), mev. F. Swiegers (bibliotekaresse), mnr. L. T. Bennett. Vierde ry v.l.n.r.: Mnr. J. Small, mnr. S. Wichman, mej. M. C. J. van Rensburg, mnr. C. H. Stuart (registrateur), mnr. P. W. Botha

[Foto: *Martin Gibbs*].

Oor die geskiedenis van kursusse tot op hede en oor geboue is waarskynlik meer as voldoende gekonstateer. Tog moet nog vermeld word dat teen die begin van hierdie jaar die vroeëre prinsipaalswoning, naamlik „The House ” met buitegeboue, die Y-saal en verder alle restante gesloop

Hulle gesels waarskynlik oor Opleiding. V.l.n.r.: dr. I. M. Meyer (huidige hoof), prof. J. S. van Heerden (oud-hoof), dr. A. H. du P. van Wyk (oud-hoof)

is. Die besoeker uit die dae van 1902–1907 sal vandag waarskynlik 'n volslae vreemdeling wees. Geen enkele landmerk het bly staan nie, *behalwe* die ou klok. Die sloping van alles wat voor 1908 tot stand gekom het, getuig maar net weer van die diepe waarheid in die mensebestaan, naamlik

dat veranderlikheid, verganklikheid en onvolledigheid nie alleen sy eie bestaan nie, maar ook sy skeppinge aankleef. Die mens skep om te verander en hy verander omdat hy so pynlik onvolledig is. Die vraag ontstaan of dit nou die einde van geboue en geboue-komplekse sal wees.

Die enigste Landmerk uit die eerste jare. Nog steeds herinner hy die mens aan sy verganklikheid

Hy vernietig en verwyder om juis weer te skep. En wat sal nou weer ontstaan? Nog in die loop van hierdie jaar en beslis voor die halfeeufeesviering sal 'n begin gemaak word met die oprigting van 'n derde tehuis vir herestudente op die terrein waar die ou prinsipaalswoning, die Y-saal en die eetsaal uit die vroeë jare gestaan het. In hierdie op te rigte gebou sal voorsiening vir die huisvesting van 120 mans getref word, terwyl ook die kwartiere vir die matrone van Residensie en haar personeel in hierdie gebou sal wees. Die bestaande eetsaal sal na die agterkant vergroot word, terwyl die tansbestaande matrone-apartemente dan as pakkamers diens sal doen. En nog is dit nie die einde nie! Die onderwysakkommodasie sal vanselfsprekend vergroot moet word. Die plan is om 'n ekstra vloer op die bestaande kunsblok op te rig om sodoende meer doseerkamers

beskikbaar te kry. Ook sal 'n moderne en alleenstaande biblioteekgebou eerlang op die oop terrein ten suide van die kunsblok verrys. Die vergadersaal is glo reeds te klein en 'n mens kan jou voorstel dat die vergroting wel daarop sal neerkom dat die muur tussen die teenswoordige biblioteek en die saal verwyder sal word. Wanneer hierdie kompleks voltooi is, sal die dwalende geeste van die eerste studente sekerlik hoofskuddend in onbekendheid en volslae vreemdelingskap tevergeefs hulle weg probeer soek na bekende oorde van vroeër. Maar na hierdie voltooiing sal nog meer bygevoeg word. Wanneer die huisvesting vir mans voltooi is, sal die dames vanselfsprekend weer aan die beurt kom. Daar word reeds hardop gedink aan die oprigting van nog twee damestehuse ten noorde van Van Heerden- en Hugohuis. Dan sal die „Fort”, die „Slums”, die twee wit geboutjies en al die nog bestaande bouvallighede ook tot die verlede behoort. Vanselfsprekend sal die sportvelde dan weer te klein wees. In watter rigting die nodige terrein hiervoor gevind sal word, lê in die skoot van die gode. Dit wil inderdaad voorkom asof die Stad van Kruger te klein word vir die behoeftes van die Pretoriase Normaalkollege.

En nou ten slotte 'n terugblik. In die voorgaande hoofstukkies is 'n beskeie poginkie aangewend om die lotgevalle van die Pretoriase Normaalkollege oor die afgelope 50 jaar te skets. Dit was inderdaad maar 'n sketsmatige weergawe van wat plaasgevind het. Niemand was ooggetuie en aktiewe meebelewer van alles wat plaasgevind en tot stand gekom het nie. Wat hier aangebied is, is 'n rekonstruksie uit woord en geskrif. Alles wat tot stand gebring is, is die resultaat van menslike wil en opset. Maar dit was beplande opset en elke verandering was toekomsgerig. Daar sal dan ook nooit verstilling intree nie, want die menslike bestaan is ondanks sy onvolledigheid steeds profeties. Watter afleidinge kan uit 'n geskiedenis van 50 jaar gemaak word? Die volgende is seker nie van alle waarheid ontbloot nie!

1. Die inrigting is gestig uit die nood van die mens ter wille van die idee van die mens, wat meebring het die idee van opvoeding en daaruit voortvloeiende die idee van opleiding vir opvoeding. Die idee van die behoorlike waartoe ook die kind gebring moet word, was deurgaans die dryf- en die stukrag wat alle verandering onderlê het. Dit was waardes in hulle opeisende krag wat die geskiedenis moontlik gemaak het. Wie die invloed van ideologiese momente in die geskiedenis van die inrigting nie wil erken nie, verstaan van opvoeding en opleiding tot opvoeding presies niks nie.

2. Indien die mag van die idee van die behoorlike veroorsakende betekenis gehad het in alles wat tot stand gebring is, ontstaan die vraag wat die inhoud van hierdie hoogswaardevolle was. Hieroor kan verskillend geoordeel word, maar dit wil tog voorkom dat die invloed van die

Protestantse Christendom oorweldigende betekenis gehad het. Die eer van God is steeds gesoek en steeds het Sy Reddende Regterhand die inrigting met elke bewoner, hoe kwaadwillig hy of sy dikwels ook al was, vasgehou, gedra en beskerm. Daar is vir en in die inrigting gebid en God het geantwoord. Die sonde het hier geheers, maar die genade van God was nie afwesig nie.

3. Die inrigting het as Engelstalige begin, dit het dubbeltalig geword om uiteindelik as Afrikaanstalige inrigting sy bydrae tot die welsyn en welvaart van ons Vaderland te lewer. As Afrikaanstalige inrigting wou dit en wil dit in welwillendheid en verantwoordelikheid vir die inhoud van die Christelike kultuur en beskawing van die Weste sy dienste beskikbaar stel. Diegene wat hier was, is vandag die mede-beskermers van die kosbaarste kleinode van albei bevolkingsgroepe van hierdie land. Wie dan ook in die Afrikaanswording van die inrigting rassehaat wil bespeur, is nie alleen kwaadwillig nie, maar inderdaad moedswillig.

4. Die Kollege is ’n inrigting vir norme en wel dié norme wat uit die dimensies van die ryk van die geestelike kultuur kom. Dit het in sy werk van opvoedende en vormende bemoeienis steeds geglo dat die absolute waardes in hulle opeisende krag en hulle normerende invloed op die werk van opvoeding en onderwys steeds die voorkeur bokant merkantilistiese eise moet geniet. Die inrigting het steeds in die krag van die opvoeding geglo sonder om dit as oppermagtige funksie te bestempel. Alle opvoeding is mensewerk en gevolglik menslik gebrekkig en onvolmaak. Maar wanneer dit in biddende opsien tot God verrig word, dan is opvoeding ook ewigheidswerk en sal die volmaaktheid van die ewigheid die onvolledigheid in die tyd te hulp snel. Steeds het die opvoeding onder die inspirerende krag van die Drie Lelies geskied met die bede daarby: Moed, Blymoedigheid en Kalmte van Gees.

ENKELE TOEVOEGINGE

DIE volgende sake verdien ook vermelding:—

- (a) Jaarliks by geleentheid van die sluitingsplegtigheid en die uitreiking van diplomas word die volgende belydenisse, onderneming en belofte uitgespreek. Dit getuig van ’n bepaalde gesindheid waarmee toetreding tot die beroep geskied.

„Ek glo dat alle onderwys en opvoedingswerk staan onder die oppergesag van God Almagtig.

Ek glo in die hoë idealisme van my werk as opvoeder en sal na die beste van my vermoë steeds daarna streef om deur eerlike en opregte diens dit uit te leef.

Ek onderneem om in al my professionele werksaamhede die belange van my leerlinge eerste te stel, hul ontluikende persoonlikhede te respekteer en hulle met mensliewendheid, regverdigheid, opregtheid en belangstelling voor te lig.

Ek belowe om getrou te wees aan my leerlinge, my kollegas en die diens.

- (b) Op 2 September 1944 het die Studenteraad van daardie jaar die volgende verklaring op spontane wyse gemaak:—

ONS EER ONS ALMA MATER.

Waar ons op hierdie betekenisvolle dag van 2 September stilstaan en terugkyk op die verlede, vanaf die stigting van hierdie inrigting, voel ons dat ons by die herdenking van hierdie dag hulde wil bring aan alle voorgangers wat hulle beywer het om hier mettertyd 'n bepaalde grondslag, gees en rigting verteenwoordigend van die gees van ons volk, te vestig.

Die Pretoriase Normaalkollege het reeds met die loop van jare draer geword van:—

- (a) Die Godsdien, sedes en tradisies van die Afrikaner;
- (b) Die ongeskonde handhawing van die Moedertaal;
- (c) Een van die brandpunte tot behartiging van die belange van die Afrikanerstudent, sodat hy hier in staat gestel word om, in die uitlewing van die grondslag, beginsels en rigting wat in die Kollegegees weerspieël word, ten volle in diens van sy volk kan staan.

As Studenteraad en studente belooft ons om hierdie jaar die doelstellinge wat ten grondslag van ons strewe lê, te bestendig en dit in dieselfde gees oor te dra aan hulle wat in ons spore sal volg, sodat die krag van hierdie inrigting deur elkeen kan werk tot die opbouing van 'n suiwer, sterk en kragtige volk.

Namens die Studenteraad, 1944.

- (c) Nie almal wat aan die inrigting opgelei is, het in die onderwysberoep gebly nie. Na opleiding is ander loopbane gekies waarin hulle dit besonder ver gebring het. Die volgende kan genoem word: Sekretaris van Binnelandse Sake, die Regbank, Lede van die Unie-Volksraad, Lede van die Provinsiale Raad, professore aan Universiteite, medici, sakelui, boere, knap huisvrouens, om maar enkeles te noem.

(d) Die Dood as die Groot Plannebreker het die inrigting ook besoek. Die Kollege gedenk met eerbied die afsterwe van die volgende terwyl hulle ingeskrewe studente en dosente was:—

<i>Naam.</i>	<i>Datum van oorlye.</i>
R. Bukes.....	27/3/1915
F. Puckrin (mej.).....	12/5/1916
H. J. Smuts (mej.).....	1/11/1918
M. Jooste.....	16/4/1923
F. J. Human.....	26/10/1924
W. G. R. Krause.....	25/2/1933
J. J. Weber.....	5/2/1934
H. P. Scott.....	25/6/1935
J. de C. Joubert.....	11/2/1937
J. F. Veldsman.....	14/7/1937
G. D. H. Camp.....	29/2/1944
A. F. Vosloo.....	23/5/1952
R. M. Briel.....	19/6/1952

Die inskrywing oor die verskillende jare was soos volg:—

2 September 1902.....	1	1927.....	232
Desember 1902.....	19	1928.....	231
Maart 1903.....	74	1929.....	238
Junie 1903.....	34	1930.....	233
Desember 1904.....	60	1931.....	213
Junie 1905.....	35	1932.....	199
Januarie 1906.....	65	1933.....	185
Junie 1907.....	72	1934.....	171
Januarie 1908.....	94	1935.....	186
Januarie 1909.....	120	1936.....	186
1910.....	78(?)	1937.....	208
1911.....	86(?)	1938.....	208
1912.....	87(?)	1939.....	231
1913.....	94	1940.....	293
1914.....	71	1941.....	314
1915.....	74	1942.....	328
1916.....	130	1943.....	305
1917.....	115	1944.....	312
1918.....	182	1945.....	319
1919.....	161	1946.....	349
1920.....	149	1947.....	393
1921.....	153	1948.....	437
1922.....	162	1949.....	434
1923.....	208	1950.....	472
1924.....	213	1951.....	499
1925.....	231	1952.....	611
1926.....	247		

Die jongste inskrywingsnommer staan op 4,745.

BYLAE

KYKIES IN DIE VERLEDE AAN DIE HAND VAN 'N REEKS PERSOONLIKE HERINNERINGE

DIE geskiedenis van die Pretoriase Normaalkollege, soos dit in die voorgaande hoofstukke aangebied is, beliggaam eintlik 'n weergawe van die lotgevalle van georganiseerde beplanning en wat in hierdie beplande program afgespeel het. Die proses is tans 50 jaar aan die gang en hieraan het 'n goeie drie geslagte deelgeneem, dit sy doserend, studerend of administratief. Dit was aangeleenthede van 'n meer amptelike aard.

Nou is dit so vanselfsprekend dat geen mens in watter beroep, of in die opleiding daarvoor ononderbroke op amptelike peil kan lewe nie. So het niemand ook ooit aan die Kollege gelewe nie. Die lewe is steeds sterker as enige teorie daaromtrent. Plig en pret, erns en luim, toewyding en ontspanning het mekaar steeds afgewissel. Naas die werkgemeenskap het steeds die lewende gemeenskap bestaan. Hierdie laaste was en is vandag nog baie ryker aan inhoud as die werkgemeenskap. Dit is eers in die lewende gemeenskap dat die volle mens teenoor 'n ander in sy volheid te staan kom. Dit is hier dat die een die ander vind en waardeer, verafsku of verkleineer. Aan hierdie lewende gemeenskap moet tans 'n bietjie aandag geskenk word. Sulks geskied nie bloot om 'n mens se sosiale nuuskierigheid te bevredig nie, maar omdat elkeen wat aan die proses op die een of ander tydstip deel gehad het, dit sy as student, dosent of administratief, eenvoudig sy lotsverbondenheid met hierdie lewende gemeenskap moet aanvaar, al is 'n mens dan ook by voorbaat gekant teen alles wat die lewende gemeenskap aan inhoud opgelewer het.

Die lewende gemeenskap in sy teenswoordige struktuur en samestelling is heeltemal anders as wat dit 40-50 jaar gelede was. Aan die aard van die lewende gemeenskap van die teenswoordige word geen aandag geskenk nie. Ons ken dit almal en ons het elkeen ons beskouinge daaromtrent. Wat wel van belang is, is om 'n idee te probeer kry van hoe dit gedurende die eerste jare buitekant die lesingkamer gesteld was. Om dienaangaande 'n beeld te probeer gee, is geen gemaklike taak nie, want oor die loop van 50 jaar het dinge so radikaal anders geword. Sels hulle wat met die stigting daar was, lewe teenswoordig onder ander omstandighede. En wat meer is: 'n mens se geheue vertoon ook tekens en trekke van aftakeling. Almal kla daaroor.

Skriftelike oorleweringe is maar baie skraal. 'n Mens moet eintlik jou verbeelding gebruik en dit is op sy beste 'n gevaarlike middel. Wat hier aangebied word, is maar net 'n loertjie in daardie rykdom en verskeidenheid van sosiale verkeer, dit sy in die kamers, in die trein, op pad kerk toe, op die sportveld, in gesellige luim, of in watter verband van sosiale verhoudinge ookal. Wat deurgaans in die gedagte gehou moet word, is dat die lewende gemeenskap van dosente en studente 'n ander moraal gehuldig het as dié wat ons teenswoordig ken. Die gemeenskap was klein, die geriewe baie beperk, die kleredrag was anders, die verhouding tussen die geslagte en die toelaatbaarhede dienaangaande was anders, die stadslewe met alles wat dit gebied het, was nie soos ons dit vandag ken nie. Dit wil voorkom asof die verhouding tussen dosent en student 'n baie innige was. Hulle moes eenvoudig saamstaan en ook saamspeel. Die doserende personeel het dan ook aktief aan die studentelewe, met insluiting van sy sport en sy vermaaklikhede, deelgeneem. Op die bestuur van die dabatsvereniging was daar altyd 'n lid van die personeel, so ook op die geselligheidskomitee. Die sportsoorte gedurende die eerste jare was hoofsaaklik tennis, hokkie en krokie ("croquet"). Eers in 1909 is vir die eerste keer rugby gespeel.

Die Eerste Rugbyspan in die geskiedenis van die Kollege, 1909

Derde Liga gespeel en Beker verower. Boonste ry v.l.n.r.: A. Myburgh, J. v. Wyk, C. Kooij, W. Seymore, A. Murray, E. Swemmer, F. van Wyk. Middelste ry v.l.n.r.: C. Clarke, M. Frost, J. le Roux, G. Radloff, C. Brink, J. Hattingh, F. Quirke. Voorste ry v.l.n.r.: W. Swemmer, H. Long

Om hierdie groot lewende gemeenskap se doen en late te tipeer, word die volgende uit die Kollegejoernaal aangehaal:—

“ Saturday evenings are devoted to amusements of every description. A Debating Society has been started. Croquet and Tennis Tournaments are held at least once a year . . . A concert took place in the New Lecture Hall on the evening of Saturday, February 24th, 1906. It was arranged for by the Staff and the items were wholly contributed by friends interested in the College.

The programme was as follows:—

Vocal duet.....	Love.....	Col. and Mr Rawson.
Song.....	For all Eternity.....	Mr H. Williams.
Song.....	Because.....	Mrs Savory.
Recitation.....	Selected.....	Mr Koe.
Song.....	She is far from the Land	Mr Rawson.
'Cello Solo.....	(a) Prière (Squire).....	} Miss S. Messum.
	(b) Bourée (Handel).....	
Song.....	Welsh Air.....	Mr H. Williams.

INTERVAL.

Pianoforte Solo.....	Rondo (Mendelsohn)...	Mrs Windham.!
Song.....	Oh Lovely Night.....	Col. Rawson.!
Recitation.....	Selected.....	Mr Koe.
Song.....	I fear no Foe.....	Mr H. Williams.

GOD SAVE THE KING.

At the conclusion the Principal proposed a hearty vote of thanks to the performers who, he was certain, had given the audience a treat such that could not be realised until many hours had elapsed. The novelty of the scene . . . staff and students sitting idle . . . was so delightful. He was sure that the performers might go away with the knowledge of having entertained a most appreciative audience, a fact which was corroborated by the hearty applause which followed. This most enjoyable evening closed with a verse of 'God Save the King'.

In February, 1906, a Debating Society was formed.

Chairman.....	E. Garnett Esq.
Secretary.....	Miss Glaeser.
Members.....	Mr Paterson.
	Mr Holland.
	Mr Nettel.!
	Mr van Rensburg.
	Miss Acutt.
	Miss Brown.
	Miss Mason.

The first Debate was held in the Lecture Hall, Saturday evening, February 10th, 1906. The subject of the debate was 'The Barbarian and the Civilised Man, which is the happier?' Miss Acutt moved that the Barbarian is the happier and was ably seconded by Mr Nettel. Mr Garnett moved the negative and was seconded by Miss Fairlie. Several students spoke for and against the original motion. The mover of the resolution then replied; after this speech the chairman, Mr Paterson, called for votes and the motion that the Barbarian is the happier, was carried by a majority of seven. The Debate was a spirited one and greatly enjoyed by all.

The second debate was held in the Lecture Hall, Saturday evening, March the 10th, the subject being 'Country and Town Life, which is preferable?' Mr Garnett was in the chair. Miss Brown moved that Country Life is preferable and was ably seconded by Miss Frisby. Mr Petrus Ellis opposed this motion and was ably seconded by Mr van Rensburg. Mr Paterson and several students spoke on both sides. The mover of the resolution responded; votes were called for and the original motion was carried by a majority of one. Mr Paterson made the speech of the evening; students were greatly interested to hear of the delightful life led by him and his family in the country.

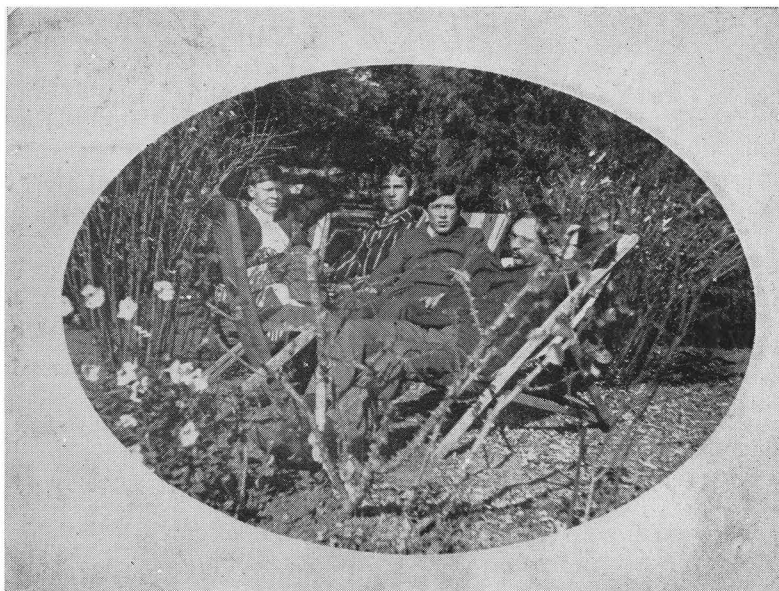
During March, 1906, tennis and croquet tournaments were held. On half holidays enthusiastic groups of students watched the various contests.

Sports.—On Saturday afternoon, March 17th, sports were held.

List of events and winners:—

Thread the Needle Race.....	Miss Geldenhuis.
High Jump.....	Mr de Villiers.
Driving Blindfold Race.....	Miss Alport and Mr. Erasmus.
Potato Race.....	Mr Ackermann.
Whistling Race.....	Mr Jooste.
Three Legged Race.....	Messrs. de Villiers and van Heerden.!
Sack Race.....	
Croquet Drive.....	Miss May and Mr Koetzer.
Blindfold Brushwork.....	(1) Miss Glaeser.
Repeating Pattern.....	(2) Miss Snyman.
Donkey Cycle Race.....	Miss Wallenstein.
Tug of War.....	Men.
Hunt the Slipper.....	Miss Alport.
Tying the Tie.....	Miss Gott".

Twee persoonlikhede wat gedurende die eerste jare skynbaar 'n baie belangrike rol gespeel het, was mej. Alice Acutt, die „Lady Warden”, en mnr. Davies, die tuinier en opsigter. Dit wil voorkom asof hulle woorde en daede die wet van Mede en Perse was. Mej. Acutt was blykbaar die tipiese oujongvrou, die gesagsdraagster sonder weerga. Sosiale verkeer op die Kollege-terrein waarby beide geslagte betrokke was, moes konsekwent onder haar oë plaasvind. Die mans het hulle paadjies na die eetsaal geken en enige beweging oor die terrein van die dames kon noodlottige gevolge hê. En tog het die mans dit tot binne in die somerhuisie in die tuin gewaag. Die hiervolgende kiekie lewer die bewys dat 'n groepie die stoute skoene aangetrek het en die streng verbode terrein betree het.

In verbode terrein: Mre. van Wyk, Swemmer, van Wyk en Harris

Wat mnr. Davies saans om 9.30 toegesluit het, was toe vir die nag en wie dan nog moes binnekom of sy weg buitewaarts moes vind, moes maar self 'n plan maak. In die tweede aflewering van die „*College Magazine*” van September 1904 lees ons die volgende:—

„The excellent Davies with his lantern and bunch of keys is a model janitor, but why does his curfew bell ring so very early? Surely 9.30 p.m. is rather a primitive closing hour! There is a rumour about in the College, for the truth of which we do not attempt to vouch, that some time ago a member of the staff was giving a mildly convivial entertainment in her rooms. She had warned her guests that ‘small and early’ was a literal fact in her case. They, however, grew so hilarious over pointless bridge and very sweet lemonade that time flew, and they only came to themselves at the witching hour of 9.45. What was to be done? Pale-faced and breathless they flew to the gate, only to find that the punctuality of Davies was above reproach. The story ends here. There is a sort of whisper among the more daring and romantically inclined Collegians that various dark forms were to be seen dodging the spikes on our fence with imperfect success, but there! . . . we all know that persons exist who will say anything!”

By die deurlees van die „*Normal College Magazines*” gedurende die jare 1907-1910 tref mens reeds van die interessantste sêgoed en wyses van probleemformulering aan. Wie op aarde is daar wat dan ook raker opmerkinge as 'n student kan maak, en wie se probleme is van so'n unieke en diepsinnige aard? Hier volg enkele:—

“Why is it impossible for a person who lisps to believe in the existence of young ladies? Because he takes every Miss for a Myth”.

“‘In America,’ says one of our C students, ‘Mrs. must be equivalent to Mr.’ ‘Why?’ inquired an A. ‘Because,’ answered the imperturbable C, ‘the Mississippi is called the Father of Rivers’”.

“The scene was Y Class-room. A Dutch demonstration lesson was in progression. The teacher was explaining that pence were dubbeltjes and farthings oortjes. The sum was a subtraction one, and the class was learning to borrow:—

Teacher: ‘Drie oortjes van twee oortjes, dat kan niet. Wat moet ik nu doen?’
Incorrigible Child, possessed of keen sense of humour: ‘Dan leen ik een oog’”

“What proof have we that the Israelites were acquainted with the tonic sol-fa system? We find SE LA (selah) in their psalms”.

“The apparatus used was a stick and a clasp-knife. The teacher showed that by cutting a piece off the stick she made it less, or lessened it. Class were asked to make up a sentence containing the word ‘lessen’”. Answer: ‘Barbers lessen men’s hair’”.

“Teacher: ‘Name me two minerals of the Transvaal’. Bright Child: ‘Soda water and lemonade’”

Dit skyn inderdaad asof die benaming „Normaalkollege” of dan wel „Normal College” reeds vanaf die vroegste dae heelwat hoofbrekens kon opgelewer het. In die aflewering van Desember 1909 wil „DUBITATIO” weet of die bewoners van die Normaalkollege kranksinniges of landmeters is en dit na aanleiding van die volgende wat van 'n student van daardie dae ontvang is:—

“There seem to be great doubts in the minds of some Pretorians as to what we Normal College students are. Two letters have recently arrived for students, after having been sent by the well-informed postal authorities to the Lunatic Asylum. As these letters both bore the address, ‘Try Normal College’, it is evident that the postal authorities consider these two institutions identical”.

Die landmeteraangeleentheid het as volg plaasgevind:—

“Not long ago a student who had been taking measurements of a school to make a plan of the building, in accordance with school practice instructions, had occasion to enter a shop close by. He was treated with great respect by the shopkeeper, who asked him when the new school was to be built, evidently thinking that he was a surveyor sent out to make observations for the erection of a new school building”.

Die redakteur van die blad verwys hierdie probleme albei na die lektor in die Sielkunde, want hy merk as volg op:—

“Not to know whether to write oneself down as a Lunatic or as a Land Surveyor is indeed sad. Perhaps the reverend Lecturer on Psychology will go into this matter and settle it”.

Die volgende is nogal 'n goeie weergawe van die Kollegelewe deur iemand wat die rol van dwarskyker speel. Hy noem sy indrukke „College Canters” :—

„Normal College—fine place—lots of learning—excellent institution. Once visited college. Winter—7 a.m.—all silent—no students. Big bell clangs—still no students—ten past seven—doors open slowly—sleepy looking visions flit along verandahs—twenty past—bustle and hurry—Prayer bell rings—more hurry-scurry to dining room—rapid assimilation of bread and porridge—ten minutes later a busy sorting of lesson books. Eight o'clock—peaceful—Lecture Hall clock smiles on seventy-six students—slaving hard—clock ticks fast. Demonstration lesson—teacher nervous—soon over—more lectures—dinner time—Babel of tongues—don't ask neighbour to pass salt—busy talking. Five p.m.—hockey field crowded—unheard of excitement—‘Play up, College’. ‘Keep it up, Normalites’, etc., etc.—dreadful din—game over—win for College—more excitement—joy unbounded. Tea-time—Captain's speech—great applause. Eight o'clock—study—calm—peaceful. None o'clock—rush on kitchen—merry tinkle of tea kettles and calls for ‘supper’. Ten o'clock—lights out—din dies away. Well spent day? Very. Longed to see more of the life—but obliged to leave.

Came back for another glimpse of College. Summer, six a.m.—lovely day—garden delightful—students pacing paths—book in hand—industry charming—refreshing sight. Breakfast over—lectures begun—clock ticks slowly—demonstration lesson—same teacher—more confident—good ‘crit’. Dinner time—conversation animated—topics varied—free afternoon—five p.m.—lawn tennis—agile athletes—sedate players enjoying croquet—strong men play cricket—graceful ladies recline in deck chairs—peace and happiness on every side—long to be a Normal student—but have not sufficient brains. Eight p.m.—fairy forms flit to Lecture Hall—concert on—grand sight—gorgeous hand-painted drop scene—hall packed—glad faces—curtain rises—beaming smiles—wonderful—wonderful—lovely scenery—beautiful actresses—handsome actors—magnificent dresses—can't describe it—joy overflowing—play finished—visitors dance—graceful—very—great pleasure—bed time—animation—insuppressible—quite.

Fortnight later—five a.m.—gardens full—students ‘swatting’—harassed looks—nose in books—burning brows—examination coming—strain intolerable—fatal hour arrives—tremendous scratching of pens—ripping questions—very—over at last—death or victory? No worry now—holidays have come. Radiant faces—glad good-byes—scurry for cabs—all over—sudden silence—life of College gone—I followed”.

Dit is ook die moeite werd om die volgende weergawe van studentetipes te lees. Dit gaan nou wel net oor dames, maar miskien was die dames in die vroeër dae die enigste wat „tipies” was:—

“There are students and students.

There is the late student. She gets up when the breakfast bell rings, comes to prayers at the second bell, and arrives late at lectures with a smiling, ‘Excuse me, please’. Once a quarter she decides to turn over a new leaf, but apparently wants to keep it clean by not using it, and turns it back. ‘Oh, do hold my books’, she cries, ‘I’ve forgotten my gloves, and I shall be late’. If you are weak enough to hold them, she keeps you waiting five or ten minutes; and then, not having found the required articles, borrows yours.

Then there is the theoretical student.

‘If I’m anything, I’m practical’, she says, while discussing a plan to dig up her square of garden three feet by three feet, and to plant therein four rose bushes and a number of carnations and to border it with alternate blue and white violets.

‘I hate injustice’, she declares, and determines that Miss So-and-So cannot be nice, ‘because her hair is so queer’. ‘I don’t care if I pass or not’, she observes, but she hates the lecturer that fails her.

Do you want to know the ‘invalid’ student? ‘Oh, I’ve got such a headache, and the doctor says I’m overworking. If I get up so early I am tired all day. I have hurt my foot so badly that I can hardly walk. But I *must* play hockey, or they will grumble, and we have promised to watch the football. I suppose I must go to the dance, but I hate it. They say you are unsociable if you don’t.

‘Oh! you hurt my hand! I’ve strained my wrist, you know. I have an awful cold. That’s why my arithmetic was so bad, I suppose. You know I didn’t do a thing in private study last night. I was writing notes to Miss . . .’.

Then there is the apologetic student.

‘I’m so sorry to trouble you, but could you tell me the time? I’ve lost your pencil, but I am awfully sorry, I hope you don’t mind very much’. ‘I am so sorry I am late, Mr. Lecturer’, she says, distracting the class by her entrance, ‘but I spilt the ink’.

At a dance her conversation is remarkable:

‘I’m sorry’, as she treads on her partner’s toe.

‘Don’t mention it, my fault’.

‘I’m so sorry, and she crushes the other foot.

‘I *am* so sorry!’ as she trips her partner up, and bumps into another couple.

‘I am sorry to disturb you’, she begins, interrupting a tete-a-tete, ‘but I came to say I am so sorry I misunderstood you this morning’. And she apologises for half-an-hour before, with a final apology for departure, she goes.

There is also the sunny student, who giggles at everyone’s jokes and cheerfully does others’ work, ‘because she likes it’; who occasionally makes a joke in an unobtrusive way, and hardly expects it to be laughed at.

There's the 'don't care' student. She also gets up late when inclined, forgets to come to lectures, and dreams when there. She puts off her lessons when there is anything else going, is up to any trick, and says what she likes, and finally gets flustered just before the exams., studies till her brains melt, then goes home in a flood of tears and forms good resolutions, made, like rules, to be broken. She does not care whether she is liked or not, so everyone likes her.

But the best of all students is the 'sweet' student. She listens to everyone's 'tale of woe', to lengthy complaints and grumbling of all sorts. She pets and scolds homesick students and kisses them good-night. She tells droll stories, and laughs at little jokes. She is called 'sweet', and 'awfully nice', and is beloved by all".

Met die voorgaande paar algemene opmerkinge moet, wat die besondere studentelewe betref, volstaan word. Hier volg nou enkele weergawes van partikuliere dosente en studente uit die allervroegste jare. Die eerste drie is van dosente, die daaropvolgendes is van studente. Terloops moet daarop gewys word dat prof. van Heerden in 1939 die plan gekoester het om by geleentheid van die Kollege se ag-en-dertigste verjaardag 'n spesiale blad uit te gee waarin al die wetenswaardighede en die lotgevalle in die vroegste jare opgeteken sou word. Vir hierdie doel het hy lede van die personeel uit die vroegste jare om 'n bydrae genader. Die oorlog het die beoogde uitgawe onmoontlik gemaak, met die gevolg dat die twee artikels wat hy van oud-personellede ontvang het, nooit die lig gesien het nie. Hier volg hulle tans.

Op 11 Maart 1940 het mnr. H. S. Scott, die organiserende hoof tot 14 November 1902, as volg uit Engeland geskrywe:—

„I am asked to say something about the history of the Pretoria Normal College. It is not easy to give an accurate or detailed account of anything that happened in those days. My first memories of work in the Transvaal are of a great meeting of teachers collected from the various concentration camps and the schools which were open. That was in July, 1902. It was a gigantic affair. I suppose that as it was a meeting of teachers and was called a conference, it might be said to mark the opening of professional programmes in the post-war Transvaal. My share in the conference, as far as I can remember, was to meet innumerable trains which seemed to arrive at any hour of the day or night and tell the wearied travellers where they would find lodgings.

But as I was at that time an assistant master on the embryo staff of the Johannesburg Normal College I have no doubt that that was suitable work. We began training teachers in Johannesburg. My memory of that was that we toiled long distances among the schools of the town and the mines and consumed quantities of dust. We collected a small number of aspirant teachers and my memory of what we taught them is probably a correct one, for I remember nothing, though I have a vague recollection of trying to teach elementary Algebra. Why this subject was included in the curriculum and why I taught it or had to teach it, I don't know. Possibly we had some vague hope of raising the general level of education to that of the matriculation: if that was the purpose I was certainly not the person calculated to do effective work in Algebra, of which I was largely ignorant. I can only suppose that the subject seemed necessary and I was the only person who did not refuse to teach it.

Happily for me and very happily for the young students I was transferred suddenly to Pretoria to take up the work of inspector. I felt that I could inspect Algebra even if I could not teach it. But suddenly a blow fell upon me. I was handed a large file of papers which were in complete confusion and was told that I must push on with the organisation of the Pretoria Normal College. The file contained the names of possible students of all ages and of a variety of attainments—mainly very low. I asked *where* they were to be trained and I was told that the site had been bought. It was the present Sunnyside site or, at least, part of it, for the house on the left of Maré Street (hy bedoel Rissikstraat) was still occupied by the Governor or the Lieutenant-Governor and much of the land in the southern part of the existing site was not purchased until many years later. But the site did contain a house which was afterwards the principal's house and a queer dilapidated building. This building was full of tree trunks. My first task was to secure possession of the land and buildings and this I did by applying to Mr. Tom Bourke who refused to give up the trees: I have no doubt he was justified but I remember even now that I felt deeply the loss of that valuable fire-wood which interested me more than many will today realise. Firewood was scarce in those days.

At any rate the buildings were emptied and handed over to us. Furniture was bought for the house and the purchase of that furniture is associated in my mind with Miss E. Aitkin. Her school (the Girls' High School in Visagie Street) was in those days still a military hospital and she organised and prepared generally the house arrangement until her own school was given to the Education Department. Miss Burton who was afterwards in Potchefstroom, and Miss Alice Acutt also were responsible in those early days. My memory is that they looked after the students as regards boarding.

I find it impossible to remember any details of the actual teaching in the Normal School. The little building which had harboured the trees was used as a lecture room but I can only remember that Mr. Falcon, afterwards headmaster of Hilton, and Mr. Hill, who was killed in the great war, lectured to the students. My work was generally limited to supervision and to the organisation of school practice which took place in the Model School, afterwards the Boys' High School and the East Central School. I remember feeling at the time that the teachers in that building had more than their fair share of inspection besides being burdened with an undue number of uneducated or half educated students.

It was all very amateurish but it was a friendly beginning. I have often wondered what Mr. Adamson (as he was then) must have thought of the Pretoria Normal College when he arrived at the end of September to make a real beginning. I think it is a tribute to his amazing tact, that he never told me".

Op 16 Februarie het mej. S. C. Harding, A.R.C.A., die eerste kunslektrise en hoofkuns-inspektrise vir die Transvaalse Onderwysdepartement vanaf 1903-1919, as volg oor haar herinneringe geskrywe:—

„I first saw the Normal College in May, 1903, which then consisted of tents set up here and there in the grounds without any apparent order, as well as the old Farm House, called the 'Bungalow', near Mears Street and the Principal's House at the top of Joubert Street where Mr., now Sir John Adamson, had lately taken up his residence. Other members of the staff were Miss Acutt, in charge of the women and English lecturer, Miss Blockley who taught cookery and may have been matron, Miss B. Bridges who was already in charge of the singing. I remember nothing about Miss Moore except that she left for England and died soon afterwards. I think that dr. Breyer must have been lecturing then but I only remember meeting him a year or so later.

I believe that some of the students slept at the old Girls' High School, the cooking classes were held there from which the students used to bring back specimens of their work. I also used the Art Room for a time after which I moved to the large room at the old East End School in Market Street East.

I went to live in the College in January, 1904, and was then able to hold my classes there as by that time the temporary class room next to the Principal's House, the long row of new quarters for the women students, the kitchen and the dining hall were built and the tents had disappeared. An event of great importance at that time was the coming up of the first men students. Tall Jan Heystek, whose parents I once visited in the Western Transvaal and Verwy who wrote such an interesting account of his voyage to Ceylon as a prisoner of war. Two other men joined them but I have forgotten when. The four of them gave their English examination recitations in costume at a Saturday night entertainment as a surprise for the Principal. I arranged the costumes.

As I was away for a part of most weeks visiting schools or holding teachers' classes I often missed the College amusements but I remember two in which I had some part, the first entertainment in the large hall was a series of scenes from *A Midsummer Night's Dream* in which at least 45 students took part. The production was by Miss Acutt, the dancers were coached by a student, G. Inman I think, and I designed the costumes and helped to make them. I have always remembered the lovely picture the dancers made. The other production was in aid of the Red Cross during the War years for which one of the men students did the carpentry work for new scenery which I painted. I recall that the '*Volkstem*' gave a very good press report to my work saying that the scene must have made many 'home' people feel homesick for an English spring. An amusing incident connected with the scene was that a municipal gardener had so admired the flowering shrubs used on the stage that he came to ask Mr. Davies, the gardener, for cuttings. The shrubs were privet and the flowers paper painted to represent Dutch Azeleas. College sport owes much to Miss Acutt who trained the first hockey team as well as to the Principal, to Mr A. S. Holland and to Professor Paterson all of whom played in the mixed hockey teams; Mr. Holland and Professor Paterson also played tennis and football with the men. Some old students may still remember with joy the witty and humorous speeches with which Professor Paterson complimented the successful teams at supper on Saturday nights. The College colours and badge as well as the Magazine all belong to the early days. I never liked the badge although I made the design for it. The flower seemed meaningless to me and the colours incorrect.

A reunion for old students was held when the College was perhaps five years old and was a joyous time of linking up old friendships and talking over experiences. We parted hoping that such meetings would be held periodically but changes occurred and the plan was never carried out.

Vacation courses for acting teachers were notable and successful efforts for several years affording help and welcome change to those teaching in isolated districts. Every one worked hard in the mornings and early afternoons and no one failed to play hard for the rest of the time. I recall these courses as time of very hard work full of interest as well as of quite a lot of fun and enjoyment.

The College had many distinguished visitors : Their Excellencies the different Governor Generals in turn, the Transvaal Administrators, Directors of Education and many others—I also remember that Lady Lyttelton and Lady Frederick Cavendish watched a demonstration in the Bungalow class room in June, 1903, and that the latter spoke to the students—some years later Viscount and Lady Barrington also came to see a brushwork demonstration . . .

The most notable visitors that I had the honour of receiving in my own classes were the representatives of the Dominion and Commonwealth Governments and their wives when they came to South Africa for the opening of the Union Government.

I have the happiest memories of my own lectures and of intercourse with the students during those years—when good honest work was done with enthusiasm, work that I feel certain must have helped to set a standard of achievement which cannot have been altogether lost and intercourse which has left a memory of respect and friendship that can never die”.

Normaalkollege-Rugbyspan, 1910. Boonste ry v.l.n.r.: J. P. Engelbrecht, C. F. Beyers, A. v. Kaaijberg, C. J. Hattlingh, A. Buyskes, C. L. Pienaar. Middelste ry v.l.n.r. E. Garnett, esq., W. D. Brink, W. H. Slade, G. Rautenbach, H. B. v. d. Merwe, J. Engela. Voorste ry v.l.n.r. H. Reynolds, S. Stonier, H. C. Stoffberg, H. C. Brink, J. Beyers. Inlas: E. Swemmer, T. B. Nesor, W. J. Seymore. C. L. N. Brink

’n Ander goed bekende dosent gedurende die jare Februarie 1905 tot Desember 1910 was mnr. A. S. Holland, tans nog in Johannesburg met mev. Holland, ’n oud-student van die Kollege woonagtig. Hierdie twee moes ’n buitengewone aandeel in die bevordering van die sosiale lewe aan die Kollege gehad het en moes hulle huis ook ’n vergaderplek vir studente gewees het want die *College Magazines*” verwys gedurig daarna. Ook het mnr. Holland ’n aktiewe aandeel aan die sportbedrywighede gehad veral hokkie. Op 20 April 1952 het hy as sewe-en-sewentigjarige die volgende „RETROSPECT” welwillend en belangstellend op versoek aangebied:—

“In March, 1903, I landed in South Africa with 15 other young Oxford and Cambridge men to take up an appointment as organiser of Education in the rural districts of the Transvaal. My district was Rustenburg, where I spent two years living for the most part in a tent and thoroughly enjoying my pioneer work under the most primitive conditions.

Occasionally a snake would wander into the tent, and sometimes an ox or a pig would blunder into the guy ropes and cause a partial collapse of the structure not to mention spoiling my beauty slumber.

Yet I enjoyed the experience, and I fancy it taught me more than my College education had been able to do. I certainly learnt to ride, to inspan a horse, to cook simple meals, mostly from materials contained in tins which I bought from the Repatriation Camp in Rustenburg and then transported to my Headquarters some 20 miles away.

My appointment was for two years only, and at the end of that time it was my intention to return to England to take up a position which had been promised to me as a Junior Inspector of Schools under the British Government.

However just when I was making preparations to leave, the then Director of Education in the Transvaal, Mr. Warre-Cornish, came out to see me, and offered me the post of Lecturer in English at the Normal College in Pretoria.

After considerable reflection I decided to accept it, with the mental reservation that, if I did not like the work, I would again apply for the post in England.

Behold me then arriving in February, 1905, at the Normal College, to be welcomed by the then Principal, Mr. John Adamson who was later knighted by the King of England for valuable services rendered to education in the Transvaal.

I explained to him that I was quite ignorant of the work of a Normal College Lecturer, and that I did not think that he would be pleased with the Education Department for planting me upon him.

He refused to take my gloomy view of the situation, and he gave me some useful hints for tackling the task that confronted me. I cannot sufficiently express my admiration of the man who then controlled the destinies of the College.

For the first time in my life I indulged in hero worship, and even now, after a lapse of nearly 50 years, I remember with gratitude how he set my stumbling footsteps upon the right educational path.

We played hockey and tennis together, both for and against the students, and talked over the events of the game in his cosy study, with the glass that cheers at our sides.

Mrs. Adamson was a charming hostess, but I am afraid that our games in retrospect must have bored her at times.

One of my most vivid recollections of my chief is of the day when he came into my room, sat down upon my bed and said: ‘Well, Holland, Sir Arthur Lawley has asked me to accept the post of Director of Education for the Transvaal, but I am not sure that I ought to accept it’.

I was terribly upset at the thought of his leaving the College, but I told him that he was the ideal man for the job, and that everyone in the teaching profession would be delighted to have him in control.

That I was correct in my statement was made very clear to him when he was entertained later at a banquet given by the teachers on the occasion of his being knighted. Hundreds attended. That he lived up to our expectations in his high office is admitted by all who served under him.

He was not only a great educationalist, but an author of note, and undoubtedly a great man.

I am glad to have known him and I was singularly fortunate to serve under him. His name is writ large in the annals of the Transvaal.

On my arrival, I was at first accommodated in the 'Residency', recently vacated by the Lieutenant-Governor, Sir Arthur Lawley, and I had as my colleague there Mr. A. E. E. Henderson who lectured in Science and Mathematics, both terra almost incognita to me. He was an amiable man with a fund of anecdotes which he poured forth on all occasions, some suitable, some not so suitable. Discipline was not his strong point, and I fancy he suffered a good deal in consequence, but he was extremely popular with all the staff and students, and quite a success in his teaching. Later he went to England to take up a post at a school in Bristol.

I visited him there in 1930, and we had some pleasant drives and talks together. I have not heard anything of him since.

Later on, I went to live in a house in Mears Street which belonged to the College, and Mr. A. C. Paterson took charge of the men students in the Residency.

I can never forget Mr. Paterson. He was, perhaps, the most brilliant scholar and the most amusing personality that I have encountered in a long life.

After an outstanding career at school and University in Glasgow, followed by a year at Oxford where he studied Hebrew, he was chosen as one of our 15 organisers of education in the Transvaal, and there was no question in the minds of anyone of the 15 that Paterson was 'facile princeps'.

In appearance he resembled the pictures of the at-that-time famous character in fiction—Captain Kettle.

I well remember his saying to me on the boat coming over to South Africa, 'Well, really, Holland, I do look like Captain Kettle'. He was then looking in the mirror in his cabin.

I replied: 'There is no doubt about that', and he was not annoyed. His beard was short and red, and his hair, somewhat sparse on top, was of a lighter shade of red. His build was exactly like that of the Captain as he was portrayed in the novel.

Remarkable as he was in appearance, he was more remarkable in other ways.

His conversation sparkled with wit, and his extraordinary fund of knowledge on a variety of subjects astonished his listeners.

No one who was lucky enough to be present in the College Hall on November 15th, 1908, will ever forget his performance as Autolycus in *The Winter's Tale*.

As the *College Magazine* of that year put it—'Mr. Paterson as Autolycus brought down the house. His rags were only equalled by his neat pedlar's dress in the next scene'.

He was later appointed to the position of Examiner in the Education Department of the Transvaal. After that he became Lecturer in Classics and Philosophy in the University of Pretoria. He did not long retain this post, since he was offered, and accepted the Professorship of Latin in the University of Auckland in New Zealand, where he died at a comparatively early age.

His wife, a Johannesburg girl, survived him, but I have not heard whether she still lives.

My particular job was to teach English and Latin, and to go with the Principal to the various schools where the students had to give what were commonly called 'Crit. Lessons'.

It must have been an ordeal for these young men and girls to face pupils whose idiosyncrasies were unknown, and whose behaviour left much to be desired at times, and then to return to the College to listen to the criticisms of the Principal and the staff.

I was conscious (very often) that I could not have done half so well as those whose mentor I was supposed to be. What struck me most forcibly on these occasions was the fact that after each of us as Junior members of staff had had his, or her, say by way of criticism, Mr. Adamson in summing up would mention points which none of us had noticed, either in praise, or blame, and he would then demonstrate on the blackboard how the whole lesson should have been planned and taught. It was a salutary experience for me, and I felt that I was indeed 'sitting at the feet of Gamaliel'.

The Staff in those early days was small, but select. Some of them I have already mentioned, but no account of the infancy of the College would be complete without some reference to:—

- (1) Mr. Hofmeyr who held the Dutch Lectureship for four years, and was, perhaps, the most versatile personality that the Education Department has known. He was a poet and a musician, an author and a scholar. Some of the songs that he wrote, and set to music are likely to endure when his merits as a teacher of Dutch are forgotten. He was the idol of the students and the life and soul of the Staff room. On February 29th, 1908, a farewell concert was given in his honour on the occasion of his appointment to the Inspectorate of the Wakkerstroom District. Mr. Garnett, the Principal, made a presentation to him on behalf of the Staff referring to 'the personal loss he experienced in losing not only a friend, but one who was ready to sacrifice himself at all times'. Mr. Hofmeyr thanked Mr. Garnett and the staff, and presented the College with a handsome album in which he wished the photographs and autographs of all students who had entered the College to be collected, humorously remarking that he expected to immortalise himself by the gift. I presume that the album has long since been filled, but I know that the memory of the donor will remain forever with those, like myself, who were privileged to know him.
- (2) On the promotion of Sir John to the Directorship of Education, Mr. E. Garnett, a former Inspector of Schools, took up the position of Principal of the College. It was by no means an easy task to succeed Sir John, but from the outset Mr. Garnett showed that the authorities had made no mistake in their choice; and the College went from strength to strength under the new administration. I was fortunate to serve under both Heads, and the lessons which I learned from them have served me in good stead in my later career. At a 'Speech Day' on December 3rd, 1907, in the presence of many prominent personalities, including General Smuts, the then Minister of Education, Mr. Garnett uttered words of wisdom which should be echoed today. He said: 'The great aim of the Education Department, and naturally of the Normal College also, is the unification of the Dutch and English speaking races. This result can only be obtained by efficient education'. I can honestly say that during my time in the College the students representative of both races there evidenced their appreciation of these sentiments by working most harmoniously together and by helping one another in the difficulties of their respective languages. Would, that the example set by the microcosm of the College were followed by the macrocosm of South Africa. Then, indeed, the only blot upon our fair landscape would have been wiped away. Mr. Garnett's death at a comparatively

- early age was lamented by all who knew him, 'et quorum pars parva fui'.
- (3) At Easter, 1908, Dr. N. Hoogenhout, the then Principal of the Eendracht High School, was appointed vice-principal of the College and Master of Method. Again I found myself in sympathy with a commanding officer. Though of different race and upbringing, we were at one in our outlook upon our work. I admired his subtle brain and his executive ability, and I cannot remember any points on which we seriously disagreed. Many were the pleasant evenings that I spent in his home, graced by the presence of his charming wife. He later became Director of Education. Again the Education Department suffered a great loss through the untimely visit of the Angel of Death.
 - (4) One of the most interesting and beloved characters whom I met in those halcyon days was the Matron, Miss Sellars. She was a quite outstanding personality, capable of winning the affectionate regard of all the students, while at the same time maintaining strict discipline in her own department. I was fortunate to get into her good books from the start, and she looked after my wants as well as my own mother could have done. In those days Mr. Paterson and I both kept horses to ride, as did Mr. Garnett, and it was delightful, when we returned from a long ride, to hear Miss Sellars call to the 'boys' attached to the hostel: 'The baases are here; go quickly, take the horses and bring some tea'. More often than not, the tea was prepared in her own sitting room, and was followed later by a little stronger form of refreshment. The College suffered a grievous loss when Mr. Irving Nash, the then Secretary of the East Rand School Board, persuaded 'Aunt Sophie', as we all called her, to become his wife. Yet I did not lose sight of her, for I was made a welcome guest in their Boksburg home and there played many a game of Bridge. This was a game at which 'Auntie' shone, but at which no mistake was allowed to pass unnoticed, or uncensured. On Mr. Nash's retirement, they went to live at Camps Bay, where I paid them frequent visits, the last just before my old friend passed away after some years of suffering. Many mourned her going, and none who knew her can ever forget her.
 - (5) Another lecturer whom I learnt to admire was Miss Acutt. She was one of the large family of Acutts so prominent in the social and the business life of Durban. Like myself, she was responsible for the teaching of English in particular, and her lectures were as popular as her discipline was strict. In addition, she was responsible for the behaviour and the deportment of the girls who were accommodated in the hostel, and woe betide any who were found wanting in either respect. She retired after I left, and I understand that she went to live in Durban. In Johannesburg I often meet teachers who were students under her in Pretoria. They speak in the highest terms of her personality and of her gifts as a lecturer. For myself, I account it a privilege to have been associated with her in our pioneer work.
 - (6) Were I to talk of all the different members of staff with whom I came in contact, I should, undoubtedly, be pulled up by the Editor, but I must say a few words about my old colleague, Mr. A. T. Janse. He was the lecturer responsible particularly for Nature Study. At first, he laboured under the handicap of a somewhat limited English vocabulary. This resulted occasionally in rather humorous situations in the class room, situations which Mr. Janse seemed to enjoy no less than the students. He was, and is, a great specialist in many branches of Nature Study, and his collection of butterflies and moths, housed in cases, made by himself, has gained international fame. The College was but the stepping stone to a brilliant career in Government service. As a scientific author, and as a Collector his fame will endure when those of us, for the most part, who were associated with him at the College will have passed into oblivion.

In conclusion, I can say with truth that we were a happy band of workers of different races, of different views on most subjects, but united in our loyalty to our Chiefs and in our desire to forward the cause of education in the country either of our birth, or of our adoption.

I think too that we can claim to have helped materially to lay the foundations on which has arisen in the Transvaal an Educational System of which the present generation may well be proud".

Die voorgaande opmerkinge van oud-dosente aan die inrigting behoort die leser 'n goeie kykie te gee in die aktiwiteite en gesteldhede gedurende die jare toe dit vorm aangeneem het. Maar wat het studente uit daardie jare om aan te bied? Hier volg mondelinge en skriftelike mededeling van enkeles van die eerste en latere groepe, almal uit die vroegste jare:—

Sarah Gertruide Keet (tans mev. Engelbrecht), ingeskrywe op 10 September 1902, as student nommer 5, het onlangs as volg geskrywe: „Dit is vir my aangenaam om weereens in die gedagte terug te gaan na die ou Normaalkollege van Pretoria en so ver in my vermoë voldoen ek graag aan u versoek om melding te maak van so veel as ek kan onthou. In elk geval, as u my nou 50 jaar gelede gevra het, sou ek u baie meer kon vertel.

Die presiese datum van my vertrek in September 1902 onthou ek nie meer nie. Ek onthou dat ek as onervare kind op Germiston moes oorklim, dat ek in die verkeerde trein geklim het en dat ek, eers toe ek op my gemak sit, tot my ontsteltenis moes verneem dat ek na Klerksdorp terug gaan. Ek is gou daaruit en word toe deur 'n kruier in die regte trein gehelp. Gelukkig kom ek toe uit by 'n dametjie wat ook op reis was na die Normaalkollege. Sy was mej. Helena Knobel van Amersfoort of Ermelo (ek onthou nie presies watter van die twee dorpe dit was nie). Sy is later getroud met 'n prokureur. Toe ons twee bymekaar was, was ons vol moed en baie spraaksam.

Op Pretoria aangekom, was daar so'n klein vaal mannetjie—soos ons gedink het—om ons af te haal. In die 'cab' het ons baie lekker gesels. Hy het ons uitgevra na ons voornemens en ambisies en ons het vryelik gesels oor wat ons wil en wat ons nie wil nie. By die Normaalkollege aangekom, deel hy ons mee dat ons in die oggend ons opwagting by die kantoor van die prinsipaal moes maak. Wat was ons ontsteltenis groot toe die einste 'klein vaal mannetjie' van die vorige aand agter die lessenaar sit; mnr. Scott die prinsipaal. Weg was al die selfversekerdheid van die vorige aand en ons was glad nie meer so spraaksam nie. Omtrent ons lesings en lesse onthou ek nie so veel nie. Maar die persoonlikhede van mnr. Scott, mej. Acutt, mej. Harding en veral mnr. Adamson wat 'n tydjie later gekom het, sal ek nooit vergeet nie.

Mnr. Scott het matesis doseer. Hy was streng, maar die atmosfeer van die aand in die 'cab' het my nooit heeltemal verlaat nie, want ek het nog altyd moed gehad om hom te weerspreek. Ek onthou dat hy my eendag in die klas die antwoord gevra het van 'n som in hoofrekeninge. Ek antwoord: 'Forty four, Mr. Scott'. Die teenantwoord was 'Wrong'. 'n Ander dame word gevra en weer kom die antwoord: 'forty four, Mr. Scott'. 'Right' antwoord mnr. Scott. Die neerlaag kon ek nie verdra nie. Ek was op my voete en antwoord: 'Mr. Scott, I did say forty four'. Die sarkastiese antwoord kom terug: 'Well done, Miss Keet'.

Mnr. Adamson was die alombemindende onder die damestudente, hofflik by uitstek en altyd vriendelik. Met die opening van die Normaalkollege was hy nog nie daar nie, maar het 'n rukkie later gekom om die prinsipaalskap oor te neem van mnr. Scott. Miss Acutt was die stroewe en altyd baie streng; gevolglik het ons vir haar baie ontsag gehad. Sy het Engels en Geskiedenis doseer. Mej. Harding was minlik en vriendelik in haar tekenklasse.

Van mej. du Toit onthou ek nie veel nie, maar ek weet dat sy die staf gehelp het met sekere dinge. Ek kan egter nie onthou dat sy lesings gegee het nie, ook nie of sy die persoon was wat die Kollegewapen geteken het nie. Die slagspreuk van die Normaals: , Courage, gaiety and the quiet mind ' het my baie gehelp deur die lewe.

Dit is vir my baie interessant om te hoor dat Wimpie Borrius nog lewe. Graag sou ek haar weer wil sien. Die volgende kan ek vertel omtrent haar. Destyds het generaal Smuts in Pretoria gewoon. Wimpie het dikwels besoek by hulle afgelê. Op 'n dag was sy weer daar en het aan die generaal vertel van 'n sekere opstel wat ons vir Miss Acutt moes skrywe. Hy gee haar toe aan die hand om die volgende gedagte in haar opstel in te bring: , Die edelman in ons land word alleen geken aan sy dade '. Wimpie het skrikkerig gevoel om dit te sê, maar ek was maar bly om vir my opstel iets te kry en het die gedagte daarin uitgespreek. Al kommentaar van Miss Acutt was , I wonder '. Of sy my meer punte daarvoor gegee het, is twyfelagtig. In elk geval het Wimpie en ek geweet dat dit die generaal se gedagtegang was.

Dissipline was baie streng. Bedags mog ons nie op straat gesien word met iemand van die teenoorgestelde geslag nie—selfs nie met 'n broer nie en in die aand moes ons spesiale verlof kry om tot tienuur uit te bly. Daaromtrent was daar nooit ontevredenheid onder die studente nie. Gesellighede was maar min, 'n konsertjie miskien wat so onder die studente opgemaak word ”.

Wilhelmina Borrius (tans mev. van der Karst), ingeskrywe op 10 September 1902 as student nommer 6, kan op twee-en-sewentigjarige ouderdom nog onderhoudend oor daardie eerste jare gesels. Sy vertel van die dankbaarheid wat daar in haar gemoed gelewe het om verdere opleiding en onderwys te kon geniet, veral in die lig van die armoede wat daar geheers het as gevolg van die Oorlog. Dit was egter altyd 'n pynlike saak om £1. 10s. per maand van die Kollegeoutoriteite vir persoonlike onderhoud te ontvang. Sy was die kamermaat van mej. Bosman (inskrywing nommer 1) in die ou , Bungalow '. Toe die tente aan die begin van 1903 opgeslaan is, wou hulle twee ook met alle geweld daarin gaan slaap. Die maaltye wat gedurende die eerste jaar in die huis van die prinsipaal genuttig is, wou nie juis met haar gestel akkordeer nie. Die hoofmaaltyd was saans en omdat sy aan die swaarder ete op daardie tyd van die dag nie gewoon was nie, het sy gewoonlik nagmerries gekry. Die geluide wat sy dan veroorsaak het, het vir mej. Bosman wakker gemaak. Laasgenoemde het dan gewoonlik op gebiedende toon gesê: , Borrius, wat makeer jou? Lê reg, lê stil en slaap! '.

Op 'n goeie Sondagaand het sy en mej. Bosman besoek ontvang van die twee Turkstras (inskrywings nommers 17 en 18). Skaars was die ontmoetingsformaliteite afgehandel of iemand van die vier het gevra: , Can't we have a pillow-fight? '. Almal was bereid en die houe het spoedig begin reën. Toe die speletjie op sy lekkerste was, het een opgemerk: , You know, we ought to stop this and write to our parents '. Die besoeksters het vertrek en die kamer is in orde gebring. Nouliks het die penne oor die papier begin kras, of ouma Acutt kom binne. Toe sy sien waarmee hulle besig was, het sy as volg opgemerk: , Excellent behaviour! What peaceful and calm girls you are, doing the correct thing if not going to church. '

Vir ouma Acutt het hulle besondere ontsag gehad. Haar opdragte moes uitgevoer word, want haar woord was wet. Op 'n goeie dag het 'n vriend haar uitgenooi om saam met hom op 'n Saterdagmiddag na 'n sportbyeenkoms te gaan. Sy het egter vergeet om mej. Acutt se toestemming te verkry. Die vriend het op die bepaalde uur sy opwagting gemaak. Sy gaan toe eers na ouma om haar toestemming te vra. , Did he invite you by letter? ', was die eerste vraag. , No, Miss Acutt ' Well, then you can't go, because ladies do not accompany men unless consent was given to a written invitation ' Die meneer moes maar in sy twee spore omdraai en alleen na die byeenkoms gaan. En die snaakste van alles was: sy was nie daaroor ontevrede nie.

Sy herinner haar nog baie goed watter opskudding dit veroorsaak het toe die eerste mans aan die begin van 1903 hulle opwagting aan die Kollege gemaak het. Ouma het al die dames bymekaar geroep en hulle meegedeel dat ook mans opgelei sou word. Maar aansluitend daarby is die ernstige versoek gerig dat hulle onder geen omstandighede onnodig met die here moes gesels nie. „Should they ask questions, only promptly answer the important ones, for it is altogether not necessary to talk to men”. Die godsdiensoefeninge smôrens voor die aanvang van die klasse het ’n blywende indruk op haar gemaak, veral die gebede wat deur mnr. Adamson uit die „*Prayer Book*” voor-gelees is. Verder het die pragtige tuine met rose en struik haar buitengewoon bekoor. Die ou „Arbour” was die plekkie waar sy smorens vroeg haar leerwerk verrig het. Aan hokkie en kroeke het sy baie meegedoen. Die geselskap met die saamspelende mans moes egter steeds so skelmpies geskied, want die wakende oog van Ouma kon miskien iets raaksien waaroor ’n mens later voor stok gekry kon word. Sy was ’n gereelde besoekster by generaal en mev. Smuts, want haar vader was een van die generaal se staatmakers gedurende die afgelope oorlog. „Maar jy weet,” het sy gesê, „die generaal het later gedraai, maar ons nie”. Aan huis van mev. Smuts het sy vir die eerste keer ’n elektriese strykyster gesien. Die ou Kollegeklok herinner sy haar nog baie goed. Maar watter gemengde gevoelens het daar nie met die verskillende luitye en die bedoelinge daarmee gepaard gegaan nie. Dit was opstaantyd as ’n mens nog ’n bietjie wil slaap, dit was om te gaan eet, om klas toe te gaan, om sportveld toe af te sit of om die ligte af te draai

Gertruida Anna Badenhorst (tans mev. de Villiers), ingeskrywe op 2 Februarie 1904 as student nommer 102, het o.a. die volgende vertel: „Voor my sien ek altyd die beeld van Miss Acutt, Ouma Acutt, soos ons haar genoem het. Vir ons dames was haar woord ja en amen. Ons hare kon ons nie los dra nie, maar dit moes in ooreenstemming met die mode van die tyd op die kop opgemaak word of anders in ’n bolla. En van mode gepraat: U moes die destydse onderklere gesien het! Een van die kledingstukke het so’n geslaagde en tekenende naam gehad dat ek dit nie hier mag noem nie. ’n Mens WEET net daarvan!

Ouma Acutt het een môre wakker geword en ’n yslike slang voor haar bed gewaar. Haar skree weerklink seker vandag nog deur die ruimtes. Mnr. Davies, die tuinier, het dit gehoor en die slang van kant kom maak. Mej. Harding kon natuurlik nie wag om uit te vind wat gaande was nie. Toe sy haar „lang” neus by die deur uitsteek en sien wat gaande was, het sy net een gil gegee en die deur toegeklap! Die slang was toe reeds „gewees”. Die wêreld was nog woens en vol goeters en dinge.

Ons studente het destyds weens die nood en die armoede in die land £4 sakgeld per maand vir persoonlike onderhoud ontvang. Ten spyte daarvan moes ons tog nog gaan vrugte steel. Ek self het gewoonlik nie daaraan deelgeneem nie, want word ons betrap, kon ek eenvoudig nie ’n leuen uitdink nie. By enige ondervraging moes ek altyd die laaste aan die beurt kom met die woorde: „Come on, Miss Badenhorst, let’s have the truth”. Met hierdie vrugtestelery het mej. Day een aand een van haar pantoffels verloor waar dit netjies in die modder onder die boom bly sit het. Tuinier Davies het dit natuurlik gekry en aan die hoof, mnr. Adamson, oorhandig. Hy het dit in die klas omhoog gehou en gevra: „Who’s slipper is this?” Dit is eintlik onnodig om te sê dat mej. Day liever sonder haar een pantoffel klaargekom het as om dit as haar eiendom aan te wys.

Ons dames het gewoonlik kroeke ook saam met die mans gespeel. Maar met hulle mog ons geen dooie woord gepraat het nie. Tog het ons mekaar Sondaeaande by die Kerk ontmoet en as die diens uit was, het ons dan paartjies gevorm en in ’n

besondere rigting laat vat om die moontlike spioenasiewerk van sommige lektrises te ontduik. Ons moes sorg dat ons betyds op die gronde terug is, want mnr. Davies het klokslag op 'n baie vroeë uur die hekke gesluit. Ek herinner my nog so goed dat mej. . . . een aand laat was. Sy het nie kans gesien om bo-oor die skerp punte van die tralies te klouter nie en het toe maar met behulp van haar ridder met die watervoor onder die tralies deurgekruip. Die toestand waarin haar kerkrok toe verkeer het, was bewys genoeg watter ontsag sy vir ouma gehad het. Liewer 'n rok besmeer, as om betrap te word.

Nog net dit : Kan u u voorstel dat waar die Uniegebou vandag staan, volop hoederneste was? Ons het een keer toe ons daar teen die hange van Meintjieskop gewandel het, 'n nes met eiers raakgekoop en ons vonds huistoe gebring. Die kokery van die eiers in die koshuis was nie juis besonder suksesvol—die een na die ander het ontplof en die eienaardigste reuk afgegee. Ek kan nog vertel van die ,Arbour ' waarin ouma Acutt gewoonlik gesit en maak het of sy lees wanneer ons krokie en hokkie speel. Dit was net maar om te kyk dat ons nie met die mans sal gesels nie.”

Petrus Charles de Villiers (student nommer 189 en ingeskrywe op 31 Januarie 1905, die eggenoot van Gertruide Anna Badenhorst) het die volgende meededeling gemaak : „Wanneer ek terugdink aan die jare 1905 en 1906 toe ek student aan die Normaalkollege was, is daar 'n paar dinge wat my nog besonder helder voor die gees staan. Die eerste is die onvergeetlike liggaamsoefeninge onder 'n sersant-majoor. Om die beurt moes ons gaan hardloop of gaan toue klim. As dit die dag die hardloopbeurt was, het hy ons smôrens dou voor dag kom wakker maak en dan moes ons eenvoudig wegspring met homself aan die voerpunt. Op 'n stywe draf is ons dan deur die nog slapende strate van die stad, by die teenswoordige hospitaal verby om in Gezina te gaan draai, dan oor die voet van Meintjieskop met die majoor vooraan. Dié wat dit kon volhou, het gewoonlik al klaar ontbyt genuttig as die laastes eers hulle opwagting maak. By die Gimnasium het die eintlike oefeninge plaasgevind. Daar moes ons aan toue opklouter en ons koppe so'n 20 keer teen die dak stamp alvorens ons kon terugkeer. Dit is dan ook geen wonder nie dat ons die pronk hokkiespan van Johannesburg, die Harlequins, met agt doele teen nul huis toe gestuur het. Toe hulle kaptein van mnr. Holland verneem het watter soort oefeninge ons moes verrig, was sy opmerking dat geen span ter wêreld dit teen ons sou volhou nie. In daardie dae het ons geweet wat fiks en wind beteken. Die sersant-majoor het geweet hoe om met 'n man se gal te werk.

'n Voorvalletjie wat ek nog besonder goed onthou, is my botsing met Hugin, 'n gradueerde student uit Engeland. Weens sy aanmatigende houding en sy hoog-drawendheid was hy maar bra ongewild onder ons mans. Die ou seilstoele wat ons destyds tot ons beskikking gehad het, was reeds baie verflenterd. Ek het besluit om myne te repareer. Maar op 'n goeie dag raak my stoel mos weg. Twee dae later vind ek uit dat hy voor Hugin se kamer staan en deur die meneer gebruik word. Beleefd het ek hom daarop attent gemaak dat dit my stoel was en dat ek dit uit my sak gerepareer het. Hy wou daar nie van hoor om my stoel aan my terug te besorg nie. Die een woord het op die ander gevolg en voor Hugin wis waar hy was, het hy op sy rug met die stoel bo-op hom gelê. Huil-huil is hy na mnr. Paterson in die ,Cottage '. Laasgenoemde het my kom ondervra in die teenwoordigheid van Hugin. Toe ek die posisie aan hom verduidelik het, het hy aan Hugin gesê : ,Go away, man, and don't be such a baby'. Teenoor 'n paar medestudente het Hugin die volgende woorde gebesig : ,You know, that man De Villiers, he is as strong as an ox but he has as little brains as an ox!' Op 'n volgende keer het hy ons almal se toorn weer billik ontstoke laat raak. Hy het sy kamer ingevlug, die deur gesluit en ons van binne-uit verder geirriteer. Ons het eenvoudig 'n tuinslang geneem, die een punt daarvan deur die venster gedruk en sy kamer met homself inkluis in 'n swembad verander.

Ons poetsbakkery wat gewoonlik 'n morsery met water was, het ons eenkeer lelik in die sop laat beland. Ons het weer skottels water op die deur gestel en net gewag dat die eerste slagoffer sy verskyning moes maak. Toe daag die destydse hoof, mnr. Adamson, saam met die direkteur, mnr. Fabian Ware, daar op om aan laasgenoemde die koshuise te wys. Toe mnr. Adamson weer sien, was hy papnat. Hy het self onder 'n skottel water op die deur ingeloop. Sy deftige panama hoed het slap om sy ore gehang. Ek weet tot vandag toe nog nie hoe ons die oubaas daarvan weerhou het om ons nie in die pad te steek nie. Maar dat hy kwaad was !!!

Ek sal nooit vergeet hoe ons een aand vir mnr. Davies en mej. Acutt voor 'n besondere probleem gehad het nie. Ons het 'n dun maar sterk draad aan die ou klok se klepel gebind, die draad oor die bome en die dakke van ons kwartiere getrek en dan het een van ons agter die gebou gestaan en die tou getrek. Asof deur 'n onsigbare hand het die klok dan begin lui en deur dieselfde onsigbare hand weer opgehou. Ons het self ook tot ons grootste pret en vreugde na die onsigbare hand probeer soek.

My is al gevra of ons destyds ons Afrikaner- en Boerskap gehandhaaf het. Daarop kan ek slegs antwoord dat ons Afrikaners hopeloos in die minderheid was en dat ons maar te dankbaar was om opgelei te word ten einde 'n toekoms te hê. Ons was baie arm en ons plase was verwoes. Ek onthou nog goed dat ek eenkeer beswaar gemaak het teen die uitspraak van die woord Vryburg (Wraaiburgh). Dit het so'n herrie afgegee dat ons maar liever nie gewaag het om met ons toekoms te probeer speel nie.

Voor ek naderhand heeltemal vergeet: dit word darem nou tyd dat ek my lank uitstaande skuld invorder. Ek was student saam met J. S. van Heerden, die latere hoof van die Normaalkollege. Een Sondagaand was ons saam kerk toe. Toe ons begin terugstap, het hy op 'n sementplaat gegly en sy een armpyp gebreek. Die ou was in pyn en om hom gou by die koshuis te kry, het ek 'n, cab ' gehuur en hom daarmee huistoe laat neem. Dit het my 'n halfkroon gekos en daardie halfkroon het hy my nog nooit terug betaal nie. Die rente op die bedraggie behoort voldoende te wees om my reiskoste na die feesvieringe op 2 September aanstaande te dek!"

Professor van Heerden wat self student aan die inrigting was, het as volg geskrywe oor hierdie eerste jare: „Die grootste Kongres van Onderwysers wat daar ooit in die Transvaal georganiseer (en deur die regering gefinansieer) is, het in Julie 1902 in Johannesburg afgespeel. Oor die 700 onderwysers(esse) is hoofsaaklik uit die Transvaal en Vrystaat maar ook die Kaap en Natal gerekruteer. As gevolg hiervan is die Transvaalse Normaalkollege in September van daardie jaar op Pretoria geopen. Inskrywings was maar skraal in die begin. Die oorlog was nog te vars in die geheue. Studente was nog skrikkerig, veral na die ondervinding van kampskole.

Op grond van informasie en aanmoediging van die eerste Afrikaanse studente het ek dit ook gewaag, ten spyte van die houding van my dominee. In Julie 1905 is ek op grond van 'n tweedeklas, School Higher ' sonder 'n toelatingseksamen toegelaat. Vir die reis het ek 'n vrye spoorwegkaartjie gekry en ook 'n vrye beurs.

Ons was twee nuwe manstudente. Saam met 10 ou studente was ons gehuisves in die, Cottage ' in Mearsstraat. Almal was Afrikaanssprekend en dit was gerusstellend. Die volgende jaar is daar 10 mans uit Engeland gerekruteer. Van die dames het ons nie veel geweet of te sien gekry nie, behalwe in die klaskamers X, Y en Z, en die gesamentlike eetsaal. Soos verwag kon word, is alle lesings behalwe Hollands deur medium Engels gegee. Die kursus het 1½ jaar geduur, maar is in 1906 verleng na 'n tweejarige kursus. Die peil van die akademiese deel was gemik op Matriek.

Die Kollegepersoneel was baie vriendelik en hulpvaardig met die bontspan studente. Mnr. E. Garnet, die pas aangestelde hoof, het hom verantwoordelik gehou vir Teorie, Organisasie en Bordwerk—ek kan nog nie mooi skryf nie. Oor baie vrae het hy steeds geantwoord: 'I'll tink about it'. Mnr. N. J. Hofmeyr het Hollands gedoseer en ons volgeprop met Da Costa en *Camera Obscura*. By al sy lesings het hy aangedring dat studente tog moes skryf, al was dit in die begin swak. Mnr. A. S. Holland, tans nog in Johannesburg, was verantwoordelik vir Engels en ons moes *Robert Clive* en *Warren Hastings* amper van buite geken het. Mej. Acutt het ook Engels geneem en vir haar was ons versigtig, want sy was die 'Lady Warden'! Mej. Bridges, 'n Kanadese, het my altyd verwar met 'n Van Rensburg en om dié rede my ook eenkeer in 'n koor opgeneem. Mej. Selina Harding het Kuns gedoseer en hoewel Kuns destyds hoofsaaklik uit kopieerwerk bestaan het, het sy taamlik speling toegelaat en het studente, selfs nadat hulle die Kollege verlaat het, nog klasse by haar geloop. Mnr. A. J. T. Janse, vir Natuurstudie en Fisiologie, het ons vertel dat dit moontlik was om 'n hond op te bou uit grondstowwe, maar dat die goedkoper was om een te teel. Mnr. W. R. Wiggitt het houtwerk en kartonwerk in die Gymnasiumgebou gegee en ons het dit geniet, omdat ons ook apparaat mog maak het. Vir 'physical jerks' was 'n sersant-majoor die aangewese dosent. Hy was 'n tipiese 'sergeant-major' met taal en maniere. Mej. Vaughan het die hoof op kantoor gehelp en so tussenin ook Matesis doseer.

Waarskynlik weens 'n gebrek aan die nodige ruimte was daar nie groot bedrywighede op sosiale gebied nie. Ek herinner my een soiree, een uitnodiging na die huis van die hoof en een keer het die studente op hul eie *Maljan onder die Hoenders* opgevoer. Maar wat wou: Die studente het hul eie planne maak en uitgevoer. Dames was nie toegelaat om met manstudente uit te gaan nie. By sportgeleenthede, nou-ja, dan het albei seksies hul kans waargeneem. Bioskope was daar nog nie. As jy die nôi nou goed wil traktee, dan was die Operahuis die aangewese plek, maar dan nie te ver na die voorste sitplekke nie. En by die huis toe gaan moet die nôi 'n endjie van die syhekkie gelos word.

Op sportgebied het die Kollege nog nie ver gevorder nie. Dit moes ook onder toesig geskied. Tennis was in sy begin stadium, en 'croquet', nou-ja, watter jongmens speel nou 'croquet'? En tog was hulle populêr, nie so danig vir die spel nie as vir die geleentheid om te gesels en om bestellings te maak so onder die oë van die 'Lady Warden' met die een oog op die tennisbaan en die ander een op die 'Croquet'-baan, terwyl sy voor die Arbour kammekastig sit en lees. Hokkie was die spel vir mans, omdat daar militêre spanne soos die R.A.M.C. was teen wie gespeel kon word. Voetbal was uitgesluit weens 'n gemis aan 'n veld en genoegsame manstudente. Mnr. Garnett, Holland en selfs A. C. Paterson wat later baie vir voetbal gedoen het, het soms saam hokkie gespeel. Die Kollegekleure was vanaf die begin 'bottle-green', goud en wit en dit is ook gedra. Maar die eerste Springbokspan het ons voorgespring en die kleure laat registreer.

Iedere Donderdagmôre het daar 'n klas leerlinge van die skool van mej. Bridges gekom vir die doel van proefonderwyslesse. Selde het 'n lektor hom daaraan gewaag en dan was daar natuurlik geen kritiek nie. Gewoonlik moes 'n student die klas neem en dan word medestudente deur die toesighoudende lektor gevra om te kritiseer. En watter kritiek is daar dan nie gegee nie! Alles sonder agtergrond of teoretiese kennis. My eerste 'crit' les in Rekene het ek in 15 minute afgehandel gehad en kon toe geen woord meer sê nie. Met proefonderwys vir twee weke iedere kwartaal het dit beter gegaan, hoewel dit nog losstaande lessies was en die klasonderwyser nie altyd baie simpatiek nie. Toe ek later by 'n skool aangestel is, het die hoof my meegedeel dat hy my ken, dat ek by sy skool vir proefonderwys was, ens., ens., maar dat ek alles moes vergeet wat ek aan die Kollege geleer het en dat ek nou by hom sal leer om 'n skool te

hou'. Vir die twee jaar dat ek daar was, het hy nooit na my kom luister nie, maar tog vir my 'n goeie getuigskrif gegee toe ek daar weg is, want ek het privaat my matriek afgelê en is ook aangestel as luitenant van die kadette.

Kwaaijongstreke was daar natuurlik baie, net onder die mans. Die waterskottel op die deur, 'applepie bed' en katels omkeer het van tyd tot tyd hulle verskyning gemaak. By die watervoor wat deur die gronde geloop het, het daar 'n paar peerbome gestaan en met vrugtetyd wanneer ons saans van die eetsaal kom, word daar onderling gestoei en gestamp en as daar dan 'n paar pere val, word dié gegryp en verdwyn ons.

Oor die algemeen was die gees gesond ten spyte van die beperkings en het ons altyd die grootste respek gehad vir mnr. Garnett, omdat hy werklik 'n persoonlike belangstelling in iedere student getoon het".

Professor J. C. Bosman, baie jare lank hoogleraar in die Opvoedkunde aan die Universiteit van Pretoria, was ook student aan die Pretoriase Normaalkollege. Op versoek het hy die volgende skriftelik meegedeel: „Die Universiteit van Pretoria is 'n afstammeling van die ou 'School of Mines', nou die Universiteit van die Witwatersrand, en hy het na Pretoria gekruip as die T.U.K. Die gebou waarin die T.U.K. in 1908 gespeen is, was 'Kya Rosa', 'n eenvoudige familiehuis êrens in die middestad. Na 44 jaar is 'n mens se herinneringe minder skerp, maar dit kom my tog voor dat die T.U.K. gedurende sy eerste twee jaar die rol van vroedvrou vir die Normaal gespeel het, want byna almal van sy studente het hulle hoër akademiese opleiding vir die onderwysberoep daar geniet.

Kya Rosa met sy personeel van ses dosente en 'n studentegroep van cirka 25 was klein en gemoedelik, maar kon nie die rol van losieshuis ook speel nie en omdat byna 90 persent van die studente hulle vir die onderwysberoep bekwaam het, het hulle in die losieshuise van die Normaalskool inwoning geniet. En watter herinneringe druis oor hierdie inwoning aan! Die stewige geboue van die huidige Normaal kon, so meen ek, nog nie eens vorm aangeneem het in die verbeelding van die toenmalige onderwys-outoriteite nie. Hulle staan nou daar en ek stel my voor dat die geeste van 'n halfeeu gelede so af en toe tussen hulle rondstap. Indien 'n gees sy hoof kan knik, sal dit seker bevestigend wees en indien hy dit kan skud, sal dit moontlik ook betwyfelend wees.

Rissikstraat was in die jare 1908–1910, toe ek op die Normaal was, die skeiding tussen Noord- en Suid-Normaal. In die Suide het 'n paar sinkgeboue sierlik gepryk—leessale, 'n eetkamer vir die damestudente, en losiesplekke vir die dames. In die Noorde in en om die ou 'Residency', het die mans gewoon. Die gebou was ook sierlik, maar vir ons het sy sierlikheid net twee vorms gehad: 'n eetsaal waar ons om militêre tafels saamgedrom het en 'n studieplek waar alle studente van 8–9.30 nm. hulle studiewerk moes doen. Vir die res het ons aparte sinkkamertjies bewoon wat in die somer oonde en in die winter yskaste was.

Baie van die eerste T.U. Kaners moes in die namiddag ook werk van 'n suiwer professionele aard doen. Vir die mense van die dae wat hulle vir die Derdeklassertifikaat bekwaam het, was 8–9.30 'n voldoende studieperiode. Ons van die T.U.K. egter kon, selfs onder die wakende oog van 'n Normaalkollegedosent, met 1½ uur studie so min presteer dat ons byna almal voor die volle Senaat van ses lede moes verskyn om 'n verklaring te gee vir ons lae akademiese prestasies met die halfjaarlikse eksamen. Sonder voorafgaande sameswering was ons antwoord: „Die hoof van die Normaalskool beskou dit higiënies gevaarlik dat 'n student in dieselfde kamer studeer waarin hy later moet slaap'. Die Senaat van ses het gelukkig druk uitgeoefen en die T.U. Kaners kon na Junie in hulle kamers studeer sonder om tienuur saans hulle ligte af te skakel.

Mnr. Garnett, die destydse hoof, was 'n eerlike, uiters beskaafde en fatsoenlike Kwaker. Dissipline was sy slagkreet en omdat hy tug beskou het as die basis van alle ware sedelike vorming, het hy sy inrigting met 'n paar interessante reëls beheer.

Van Maandag tot Vrydag kon g'n Normaliet die gronde gedurende die aand verlaat nie.

Ruimte of-te-not, dames en here moes apart eet.

Eenmaal in die jaar 'n kort dansie onder die skerpe, bewakende oog van die hoof.

Eenmaal in die week, tydens die seisoen, kon die dames hokkie speel. Die hokkieveld het aan Rissikstraat gegrens en verlof om hokkie te speel, was onderhewig aan twee strenge voorwaardes:

- (a) die alpakkarokke van die dames moes 'n paar duim onder die knieë hang en swart kasjmierkouse moes deeglik bokant die knieë geanker wees; en
- (b) die bewoners van Noord-Normaal moes hulle woord gee dat hulle van Rissikstraat se heining sou wegbly.

Wenners Hey's Inter-koshuis Beker, 1927. Agterste ry v.l.n.r.: D. Wangley, H. Rabie, E. Beneke, F. Clase, P. Oberholzer, H. Coetzee, C. B. Prinsloo, R. Berg. Tweede ry v.l.n.r.: T. McDonald, H. U. Prozesky, M. H. Blem, M. B. Brink, . Naude, S. van Rensburg, P. Roos, N. Roets, B. Pienaar, D. Malan. Derde ry v.l.n.r.: C. Lombard, A. Minnaar, F. Pienaar, V. Hesse, M. Mare (kaptein), J. H. Minnie, C. Harley, H. C. Barnard, H. Verster. Vierde ry v.l.n.r. B. F. Nel, G. v. Rooyen, H. Bosman, A. Lipshitz, J. Zonneveld, W. Morton. Inlas: G. Keyser, F. Krause.

En tog bring 'n oud-normaliet hulde aan 'n Hoof wat onder al sy snaakse reëls die mooi leuse vir die onderwysberoep gehuldig het, naamlik „Courage, Gaiety and the Quiet Mind ”.

Ten slotte volg hier nou enkele opmerkinge van iemand wat vanaf 1924-27 student aan die inrigting was, dus tydens die jare dat die Kollege 'n kwarteeu oud geword het. Dit is mnr. M. W. H. Maré, iemand wat in atletiekkringe goed bekend is en vir die Kollege op hierdie gebied baie louere ingeoes het. Hy skrywe as volg: „Wanneer 'n mens aan jou studentejare terugdink, dan is daar twee sake wat duidelik onderskei kan word. Aan die een kant is daar die lewe met sy vereistes en verpligtinge waarvoor jy jou moet bekwaam en wat moed, deursettingsvermoë en volharding verg. Aan die ander kant is daar die onbekommerde studentelewe met al sy manewales, kalwerliefde, griewe en verontregtinge. Wanneer aan hierdie dinge gedink word, veral hoe 'n mens oor beide die voorgaande sake geoordeel het, dan besef jy watter veranderinge jou lewensuitkyk ondergaan en hoe jou lewensopvatting gestalte aangeneem het. Dan besef 'n mens ook watter reddende en vormende invloed daar van 'n sterk persoonlikheid uitgegaan het. Met dankbaarheid dink ek terug aan die persoon van wyle dr. N. M. Hoogenhout.

Dit het meermale gebeur dat hy op sy tipiese manier en met 'n paar woorde vir ons laat verstaan het wat van ons verwag word. En ons het geweet wat ons te wagte staan as ons nie uitvoering gee aan daardie paar dinge van hom nie. Hy het elkeen van ons geken en ons het dit geweet. Dit is omrede hiervan dat ons geweet het watter pad om te volg, nie ter wille van hom nie, maar ter wille van onself en ons toekoms.

Aan studentefratse en -kaskenades het dit ons nie ontbreek nie. Hier volg nou een van die baie. In 1926 was 'n groepie van ons nog in die ou Harmoniewoning, die huis waarin Johanna Brandt haar bekende *Die Kappie Kommando* geskrywe het. Aan die begin van 1927 is ons ook na die Nuwe Harmonie. Teen die einde van die eerste semester moes ons almal alles in die spel werp om die semestertoetse darem te kon skrywe. Die tee tydens die pouse was 'n welkome verkwikking. Onmiddellik hierna is ons met alles en enigiets wat lawaai kon maak, na die ou Harmoniesaal om daar onder mondfluitjiemusiek, mokerhoue op lampetbekers en blikke, gepaard met die mees onmusikale geluide, sogenaamd te dans dat die hele buurt daarvan weergalm. Ek herinner my nog goed hoe ek een aand my maat langs my op die skouer geklop het om die volgende polka met hom te verseker. Toe die oomblik daarvoor moes aanbreek, ontdek ek dat my medemaats verdamp het en dat ek vir ou Doktor as die volgende dansmaat al die tyd op die skouer geklop het. Ek het net gehoor dat hy iets van besope „Cowboys ” gemompel het en toe was ek ook weg. Vir dae aaneen het ons in spanning gelewe om na die kantoor ontbied te word. Met ons joligheid deur onself beëindig en in pynlike spanning het ons ons lessie baie goed geleer.

Ten slotte wil ek net vermeld dat tydens hierdie jare die eerste Normaalkollege-atletiekbyeenkoms op Pretoria gehou is. Die meegaande foto bevestig verder dat ons in daardie jare die rol van groot menere met die ander Universiteitskoshuise gespeel het. Ons was die kampioene en ons was trots om dit as Normaliete te wees. Ons het aan ons Alma Mater gegee en tog het ons meer ontvang as want ons kon gee, want uit wat ons daar ontvang het, kon ons aan ander gaan meedeel, nie net in die klaskamer nie, maar ook daarbuite. Ons Alma Mater wou aan ons die beste gee en omdat ons die beste kon ontvang, daarom is ons verplig om ons allerbeste aan ons naaste te gee, die naaste wat God op ons pad geplaas het”.

The Normal College Anthem.

1908

Composed and set to Music by Mr. N. HOFMEYR.

Key F. *Andante Moderato.*

d : d ,d d ,d : t, l,	s, : se, l, : -	t, : f ,f d ,d : l, ,l,	t, : de r : -
l, : se,,se, s, ,s, : fe, fe,	m, : r, m, : -	f, : se,,se, l, ,l, : m,,m,	fe, : m, fe,,s, : fe,
m : f ..f m,,m : ma.ma	t : t d : -	r : t, ,t, m,,m : d ,d	t, : ta, t, ,ta, : l,
l, : se,,se, s, ,s, : fe, fe,	m, : m, l, : -	l, : l, ,l, l, ,l, : l, ,l,	fe, : fe, t, ,ta, : l, r,

Stern courage first to cling to truth and right E'en tho' they fa-ther not but fet-ter will - . . .

Allegro Vivace.

m : - : - r : - : d	r : - : l, l, : - : l,	t, : - : d r : m : f	l : - : s s : - : -
d : - : - d : - : d	d : - : d d : - : d	r : - : d t : d : r	ma : - : m m : - : -
s : - : - s : - : s	fe : - : fe fe : - : fe	f : - : f f : - : f	fe : - : s s : - : -
d : - : - s : - : s	l : - : l l : - : l	s : - : s s : - : s	d : - : d d : - : -

Then Gai - e - ty leaps forth a flash of light, a flash of light,

m : - : - s : - : s	l : - : d' d' : - : s	l : - : l s : - : s	la : - : la s : - : -
d : - : - r : - : r	m : - : m m : - : m	ma : - : ma m : - : -	l : - : l s : - : d
s : - : - t : - : t	d' : - : s s : - : s	fe : - : fe s : - : s	la : - : la s : - : -
d : - : - t, : - : t,	l, : - : l, - : - : -	l : - : l s : - : s	l : - : l s : - : m

Then Gai - e - ty leaps forth a flash of light in hour of gloom, a

r : - : f m : d : s	la : - : la s : - : -	l : - : l s : - : s	l : - : l s : - : s
f : - : f s : - : s	la : - : la s : - : -	l : - : l s : - : s	l : - : l s : - : s

flash of light in hour of gloom.

un poco moderato

dolce

s : l : t d : r : m	s : - : - - : - : -	f : f : f f : - : f	m : - : - - : - : -
s : l : t d : - : d	m : - : - - : - : -	r : r : r la : - : la	s : - : - - : - : -
l : - : l s : - : s	l : - : l s : - : s	l : - : l s : - : s	l : - : l s : - : s

Or soft - ly sing - ing rill trip - ping a - down life's way;

Key D. *dolce* REPEAT

d : r : m s : - : l	t ; - ; - - : - : -	r' : d' : t d' : - : r'	t : - : - - : - : -
d : r : m s : - : s	s ; - : - - : - : -	t : l : s l : - : t	s : - : - - : - : -
: : : - : -	: : : :	: : : :	: : : :
: : : - : -	: : : :	: : : :	: : : :

Or soft - ly sing - ing rill trip - ping a - down life's way;

Key F. *Animato ff* *f* *Tranquillo. Dim.* *sostenuto: rit*

^m d : t : l s : - : -	t : l : s f : - : -	l : s : f m : - : d	r : - : m d : - : d
d l : s : f m : - : -	s : f : m r : - : -	f : m : r d : - : s	t : - : t l : - : la
: : : - : -	: : : :	f : s : l s : - : m	f : - : m m : - : f
: : : - : -	: : : :	r : m : f s : - : s	la : - : la l : - : la

Tripping a-down Tripping a-down Trip - ping a - down life's way thro' storm and

f *f* *Tranquillo. Dim.*

d : - : d ^h d : - : -	l : s : f m : - : -	m : d : m s : - : -	f : m : r d : - : d
ta : - : ta ^h i : - : -	f : m : r d : - : -	s : m : d s ₁ : - : -	f ₁ : s ₁ : l ₁ s ₁ : - : s ₁
: : : - : -	: : : :	: : : :	l : s : f m : - : m
: : : - : -	: : : :	: : : :	r : m : f s : - : s

wind, and wind Tripping a-down, Trip - ping a - down, Trip - ping a-down life's

sostenuto: *Rit.*

r : - : r m : - : m	m : - : m ^h m : - : -	- : - : -	- : - : - ^m t
l : - : l t : - : d	t : - : d ^h t : - : -	- : - : -	- : - : - ^t f
f : - : f la : - : l	la : - : l ^h la : - : -	- : - : -	- : - : - ^{la} ma
f : - : f m : - : m	m : - : m ^h m : - : -	- : - : -	- : - : - ^m s

way thro' storm and wind, and wind. The

Key Bb. *Andante Grandioso. cresc. f Dim. rit. molto.*

d : d d . d : s . s	l : - . l t : - . t	d : r m . s : f . m	r : - . d ^h d : - - : - - : -
l : se s . s : m . m	fe : - . fe s : - . s	s : s s . s : l . s	se : s ^h s : - - : - - : -
m : f m . m : d . d	m : - . ma r : - . r	m : f d . d : d . d	f : - . m ^h m : - - : - - : -
l : se s . s : s . s	s : - . s s : - . f	m : t d . m : l . s	se : s ^h d : - - : - - : -

Mys - tic music of the qui - et mind. The mys - tic music of the qui - et mind.

Woerde: *Kollegelied.*
C. J. Rudolph.

Musiek:
Gerrit Bon.

In lewendige Maarsmaat.
Waar die blou Ma-ga-lies-kruis- ne, in die wind en die son oor

Kruger-stad droom het eens uit die rook en die as endie pui-ne 'n

bou-werk verrys, waar i-de-a-le woon, om dag vir dag aan 'n

Na-sie te bou. Ons Moeg-der van Eer...; Pre-to-nia Nor-

maa. En ons vry A-fri-kaan-se lug oor jou blou, dan sing ons hart met 'n vurige

taal: O Vaandel van groen en van goud, swaai hoogoor jou kinders wat

dien; jou le- lies is fakkels en ons roep 'n he rauf dat 'n Na- sie wat volg die

ligpunt kan sien. Groen en Goud en fak- kels wat brand swaai hoogoor hiendie

wy... e land; O Vaandel van Pre- to- ri- a Nor- maa! —,

Lie ons voor, swaai hoog —, swaai Vry!

GEDRUK DEUR DIE STAATSDRUKKER
Pretoria